

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 618904/20

בבית הדין הרבני האזורי צפת

לפני כבוד הדיינים:

הרב איתן זן בר

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד תמיר סבן)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד נרקיס חנייא)

הנדון: גדר חיוב מזונות ילדים מעיקר הדין ומן התקנה וחיוב בדמי טיפול

פסק דין

לפנינו תביעה לפירוק שיתוף מטעם התובע.

ברשות הצדדים דירה משותפת בצפת בה מתגוררת הנתבעת עם שני קטינים ובגיר אחד.

הצדדים התגרשו לפני כעשר שנים.

נקבעו אז תשלומי מזונות בסך 800 ש"ח לכ"א מחמשת הקטינים ובסה"כ 4,000 ש"ח.

בשל דמי המזונות המצומצמים קבע ביה"ד בהרכבו דאז, כי הדירה תישאר בחזקת הנתבעת כדי לאפשר מגורים סבירים לקטינים.

מאז חלו כמה תמורות.

התובע מבקש להינשא לקיים בעצמו 'ולערב אל תנח ידיך', ללא רכוש כלל רבים מהשידוכים לא יוצאים לטענתו אל הפועל.

כמו כן שלושה קטינים נעשו בגירים ונותרו שתי קטינות בנות 14 וכן 16.

לטענת האב דין הבת להיות אצל אמה, וכן היות והקטינות מעל גיל 6 יש להסתפק בגערה בלבד, דבר שזכה לו ביד רחבה, לטענתו, מההרכב דאז.

כמו כן בשל החלטת ביה"ד דאז, הדיון בפירוק שיתוף יתקיים או בהגדלת המזונות או בצמצום מספר הקטינים שיש לו חבות בגינם, והתובע סבור שהגיע לכלל מצב זה.

עוד טוען התובע שהיות והוא בע"ח בסכומים של כ 370,000 ש"ח, וחיוב בע"ח הינו מדאורייתא, הדבר קודם לחיוב קטינים שכל חיובם הוא בתקנת אחרוני האחרונים מועצת הרבנות הראשית, שקבעה הרחבה עד גיל 15 בלבד.

הנתבעת טוענת לעומתו, שהיא מכירה בערך של מצוות 'לערב אל תנח ידיך', אך היא סבורה שהיות וכבר נישא והתגרש בעבר עם בת זוג, אין כל מניעה מצד מצבו הכלכלי.

חיוביו לילדיו עולים על מצוות 'לערב אל תנח ידיך', והטענה העיקרית היא כי לא התקיימו התנאים להחלטת ביה"ד שבו נקבע שהפירוק בנכס יתאפשר בהקטנת מספר הקטינים להם יש

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאב חבות, שכן הוא מעולם לא שילם מזונות לקטינים דבר שהתקיים רק ע"י המל"ל ולאב יש חובות בגין תשלומים אלו בסך 370,000 ש"ח.

מלבד זאת גם אם הנכס יימכר, החובות יעברו לביטוח לאומי והאב לא יוכל לשלם את חובותיו לקטינים על תוספת מדור.

האב פרס בפני ביה"ד את תפיסתו ההלכתית בגין חבות למזונות קטינים, והאם טענה שהגישה הבסיסית של התובע היא מזלזלת בקטינים ובצרכיהם וכיוון שהוא אמור לשלם, הגם שלא ביצע בפועל, חיובי תשלומים ברף הנמוך ביותר, אל לביה"ד לתת יד לחלוקת הנכס.

התובע טען שהאישה נהגה שלא כראוי שעה שטרחה להפנות את המל"ל לגבות את חוב האב מהנכס, לעומתו טענה הנתבעת שהוא קיבל לאחרונה ירושה בסך כ 50,000 ש"ח.

האב טרח לנמק את עמדתו בגין חלוקת הרכוש והתבסס על טיעונים הלכתיים מגוונים שתמציתם:

א. חיוב מופחת בשל כך שהוא ראש כולל המקבל מלגה מופחתת, ואין באפשרותו לעסוק בעבודות שאינן לפי תפיסתו התורנית. וכן אין דין כפיה אלא גערה בלבד.

ב. חיוב מופחת בשל גיל הקטינות ועצם כך שהקטינות אמורות להיות מוטלות על צווארה של האם.

ג. חיובי בעל חוב קודמים לחיובי מזונות שהם מדרבנן ואולי אף פחותים מכך. כיוון שהאם גרמה להפנות את תשומת לב המל"ל לנכס, הרי גרמה נזק לתובע ועליה לשאת בכך.

ד. חיוב בקיום מצוות 'לערב' או האיסור לשהות ללא נישואין ולהציל מעוון, קודמים לתשלומי מזונות.

ה. האם חובת תשלום מזונות הוא עבור צרכי הקטינים בלבד ואז מצטמצם הסכום שעליו לפרנסם או כולל בתוכו חובת תשלום דמי טיפול, דבר המגדיל את סכום המזונות.

החלטת ביה"ד

גם אם נקבל את כל נימוקיו ההלכתיים של האב, אין אנו סבורים שיש לקבל את בקשתו מהנימוקים הבאים:

א. מכירת הנכס תגרור את הקטינים למצוקה רבה, הם יטולטלו ממקום למקום ללא מדרך לכף רגלם, ייתכן שאף יאבדו את קורת הגג אשר לראשם, ככל שהאב צודק בטענותיו שהוא מעוניין להינשא שוב, מצוות "לערב אל תנח ידיך" שהיא מדברי קבלה, אי נמי לדעת הב"ש אבה"ע סימן א' היא עצה טובה ואינה מצוה גמורה, בוודאי נדחית מפני קורת גג לראשי הקטינים.

ב. ממכר הדירה, לא יועיל לאב, שכן העלות שמגיעה לאב תחולט ע"י המל"ל בשל חובות האב, ולא יהיה לו כל יתרון בכך שכן יתקיים בו הפסוק 'גם לי גם לך לא יהיה', ואע"פ שטוען האב, וכן אישר זאת ב"כ של האם, שבעטיה של האם באה לו הרעה הזאת, שהודיעה למל"ל על האפשרות לגבות את חובות האב מהדירה, ועשתה זאת למזכרת עוון, עדיין אין אנו סבורים שיש להעניש את הקטינים בעוון האם. אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. הטענה כי החובות קודמים למזונות הקטינים אין בה ממש, שכן חובות אלו נגרמו בשל אי תשלום מזונות קטינים, ואין הם יכולים להיות חמורים יותר מתשלומי המזונות שהם באו מכוחם ומחמתם.

ד. פעמים רבות למרות שהאם תבעה הגדלת תשלומי המזונות וביה"ד אף חייב את האב להיות בבחינת 'פשוט נבלתא בשוק וטול אגרא', וחייבוהו דיינים קמאי לפני 9 שנים לצאת למלאכתו ולהביא מזון לעולליו, הוא לא עשה כן, ואף האם מחלה לו שלא עמדה על זכותה בתביעות רבות נוספות, הלאישה כזו שעשתה כן מתוך הכרתה בערך לימוד תורה תגמלו זאת? אחר שמסרה האם את נפשה על גידול הקטינים ללא סיוע ממשי מהאב, שבחר משיקוליו ונימוקיו שלא לתת דבר לקטינים שנים הרבה, להוציא מתחת ידה את המעט שנתן, אתמהה.

ה. טענת האב כי יש לו חובה לשאת אישה טעונה בירור הלכתי, שכן באה"ע סימן א' חילקו בין אישה בת בנים לשאינה בת בנים. אם מדובר בצורך לשאת אישה כדי לא לחיות חיי חטא, הרי שחובה על אדם לשאת אישה ד"אין עצה ואין תבונה כנגד ה", מיהו סגי להרהור שאינה בת בנים. על פי טענות האם, האב נשא כבר בעבר אישה וחזר והתגרש ממנה, ולמראית עין הדברים מסתברים, שכן תמיד תמצא אישה שתסכים לחיות עם אדם נכבד בר אוריין, ראש כולל, ובפרט שבגילאים כאלו, שכמעט ואין לאדם ילדים חדשים לפרנסם, ובני זוג נישאים לקיים בעצמם 'לא טוב היות האדם לבדו', הרי בשביל אהבה ואחוה אישה מוכנה לוותר על אלפי זהב וכסף, ולכן אין בטעם זה כדי למנוע מהאב להינשא בשנית.

ו. מיהו עיקר החשש במיעוט הרכוש הוא באישה שרוצה ללדת וחוששת לפרנסת הילדים, ובזה כבר נקבע כי מוטב לאדם להימנע מלשאת אישה בת בנים כדי שלא יבוא לידי קטטות ומריבות, וכפי דברי תרומת הדשן, הובא ברמ"א באבן העזר סימן א' סעיף ח', ששלום קודם למצוות 'לערב', ולמדו זאת מדין יבם שמשאיים לו עצה שלא ליבם אלא לחלוץ, אף על פי שמצוות יבום גדולה ממצוות חליצה, וכל זה מפני השלום, ומזה למד תרומת הדשן דאדם שרוצה להינשא וללדת ילדים נוספים, ובניו הראשונים עושים עמו קטטות ומריבות מחמת שחוששים להקטנת הירושה, מחמת זאת אל לו להינשא בשנית עם אישה בת בנים. וכבר אמר שלמה בחוכמתו 'טוב פת חרבה ושלוחה מבית מלא זבחי ריב'. בשולי הדברים נעיר כי מבירור אצל יודעי דבר עולה כי המקובל אצל ראשי הכוללים במגזר החרדי לקבל בין 20 ל 30 אחוזים מכלל תקציב הכולל, וטענתו שאינו משתכר יפה סותרת את המקובל אצל רובם ככולם של ראשי הכולל.

ז. אחר שליחת החלטה זו ללא נימוקים, פנתה האישה וטענה כי היא מבקשת הוצאות משפט. הדבר ברור שאין לבקשה זו על מה להסתמך, שכן האישה גרמה בעצם פנייתה למל"ל לייתר את בקשת האב, ואף על פי שלא הענשנו את הקטינים המתגוררים עמה, אך האישה עצמה אין שייך לפצות. מה גם שלפי ההחלטה שניתנה בסמוך לגירושין נקבע ששינוי בתנאים יצדיק פניה נוספת לבית הדין, נמצא שההליך לא היה הליך סרק וטיעונו היה להם על מה שיסתמכו, אף כי היו קלושים שעה שלא שלם מזונות ילדיו ולו פרוטה אחת. בנוסף איננו רוצים לדחות אבן אחר הנופל לפי טענותיו שנמצא הוא במצוקה, משכך אנו דוחים את הבקשה לתשלום הוצאות משפט.

ח. נימוקים הלכתיים נרחבים ניתנים בזאת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. הקדמה

ההתדיינות בין הצדדים החלה לפני זמן רב, הגירושין סודרו לפני תשע שנים, במהלך הדיונים דאז, טען האב כי אין לו כדי תשלום מלא לקטנים, שכן הוא אברך שהכנסתו דלה, האישה טענה שבית הדין יכפה עליו לצאת לעבודה.

הרכב ביה"ד דאז, הכולל את האב"ד דהיום, קבע כי הוא חייב לצאת לעבודה, שכן האיסור לעשות מלאכה הנובע מהכלל 'נמכר בגנבתו אך לא בחובו', שכן 'עבדי אתם ולא עבדים לעבדים', חל בחיובים רגילים, אך חיובי מזונות שהם מצוה מדרבנן או מדאורייתא, בהם חל הכלל של עבדי ה', וניתן לחייבו לפרנס את בניו ובנותיו על ידי עשיית מלאכה, זו הייתה דעת הרוב, אך דעת המיעוט סברה שאין לחייבו לצאת ולעשות מלאכה.

לעניין הנידון הפעם בעניין הדירה ובגדר חיובו במזונות הקטנים שגדלו מאז, יש להרחיב בשורשי חיוב מזונות.

חיובי מזונות, הוזכרו בגמרא מסכת כתובות דף מט:

"משנה. האב אינו חייב במזונות בתו. זה מדרש דרש רבי אלעזר בן עזריה לפני חכמים בכרם ביבנה, הבנים – יירשו, והבנות – יזונו, מה הבנים אינן יורשין אלא לאחר מיתת האב, אף הבנות אינן ניזונות אלא לאחר מיתת אביהן. גמרא. אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא, באושא התקינו, שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים. איבעיא להו, הלכתא כוותיה, או אין הלכתא כוותיה? תא שמע, כי הוה אתו לקמיה דרב יהודה, אמר להו, יארוד ילדה ואבני מתא שדיא! כי הוה אתו לקמיה דרב חסדא, אמר להו, כפו ליה אסיתא בצבורא, וליקום ולימא עורבא בעי בניה, וההוא גברא לא בעי בניה! כי הוה אתי לקמיה דרבא, אמר ליה ניחא לך דמיתזני בניך מצדקה? ולא אמרן אלא דלא אמיד, אבל אמיד – כפינן ליה על כרחיה, כי הא דרבא כפייה לרב נתן בר אמי, ואפיק מיניה ד' מאה זוזי לצדקה".

מסקנת הגמרא שלדעת התנאים מלבד ריב"ב יש מצוה לזון את בניו ואת בנותיו ומימרא דר"ל דבאושא התקינו חיוב תשלום למזונות ילדיו טרם בגרותם. באמיד הדבר כולל כפיית תשלום ובאינו אמיד גערה ותוכחה בלבד.

ובכתובות דף סה ע"ב, איתא שבקטני קטנים יש חיוב מוגבר:

"ואם היתה מניקה. דרש רבי עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה: אף על פי שאמרו אין אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, אבל זן קטני קטנים. עד כמה? עד בן שש; כדרב אסי, דאמר רב אסי: קטן בן שש יוצא בעירוב אמו. ממאי? מדקתני: היתה מניקה – פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה; מ"ט? לאו משום דבעי למיכל בהדה".

ומדברי הגמרא עולה בפשיטות שישנה זיקה בין מזונות האם למזונות הקטנים כל עוד הם נסמכים ונסרכים באם. נפק"מ שלמ"ד מזונות אישה הם דאורייתא אף מזונות קטני קטנים דאורייתא. וכפי שנראה בפשטות דברי הרמב"ם שיובאו לקמן.

וביארנו בתוספות שם את החילוק שבין הסוגיות שבקטני קטנים כופין על תשלום המזונות אף כשאינו אמוד וביתרים משש שנים רק גוערין באב:

"אבל זן קטני קטנים – וכיפינן ליה והא דקאמר לעיל דף מט: כפו ליה אסיתא היינו יתרים על שש".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וקצת קשה דבמסכת עירובין דף כב ע"א, משמע דאין לאדם חוב לזון את ילדיו כשחפץ ללמוד תורת אלוקים חיים, ויש בכך מטענת האב שחפץ ללמוד תורה ולא לעסוק בשאר מלאכות ובשל כך פרנסתו מצומצמת ביותר, וכן טען לפני שנים כשנקבעו תשלומי המזונות, וזה לשון הגמרא:

"קוצותיו תלתלים שחורות כעורב, רבא אמר: במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קאזיל לבי רב, אמרה ליה דביתהו: ינוקי דידך מאי אעביד להו? אמר לה: מי שלימו קורמי באגמא?"

וכן איתא בילקוט שמעוני שיר השירים רמז תתקפט:

"קוצותיו תלתלים, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מלמד שיש לידרש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, שחורות כעורב במי אתה מוצא במי שמשחיר ומעריב עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, רבי אבא אמר במי שמשחיר עיניו עליה כעורב, רבי אבא אמר במי שנעשה אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב, כי הא דרב אדא בר מתנא הוה קא אזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו לא בעי ינוקא ריפתא, אמר לה מי שלימו להו קורמי דאגמא."

לכאורה סתירה, שכן בעירובין משמע דאדם החפץ ללמוד תורה פטור מפרנסת ילדיו, ואילו במסכת כתובות משמע כי תקנת חכמים לזון את בניו ובנותיו וכופין עליו או גוערים בו.

ושמא יש לומר דילדיו היו אחר גיל 6 והיות ולא היה אמוד בנכסיו נשלחו ילדיו ללקוט ירקות ופירות בר, ולמעשה היה מצוי להם על ידי לקיטה פטריות ואוכמניות ושאר פירות שמלקטים בשדות הפקר וביערות ובימים ההם הייתה בכך בכלל תקנת חכמים לזון את ילדיו, כי הדבר היה מצוי, כמו שהיה מצוי לצוד ציד או ללקוט ביערות אירופה מיני פירות, או בשאר ארצות למצוא כמהין ופטריות.

אך למעשה יש לומר דזה דווקא כשהדבר מקובל, שכך ניזונים העניים, אבל בימינו שלא תמצא אחד לאלף שניזון מעשבי השדה או מנבירה באשפה, לא אמרינן דהוי בכלל התקנה, ולכן אין ללמוד מכאן אף לבני תורה, והם בכלל התקנה לזון את בניו ובנותיו באופן נורמטיבי.

והחלוקה בין הסוגיות בדף מט ובדף סה, הבהירו בתוספות שהוא החילוק בין קטנים לקטני קטנים עיין בתוספות מסכת כתובות דף מט עמוד ב:

"כשהם קטנים - אבל קטני קטנים לכ"ע חייב כדאמר בסוף אף על פי (לקמן דף סה: ושם)."

וכתב בחדושי הריטב"א מסכת כתובות דף מט עמוד ב:

"כפו אסיתא. פירוש סימנא לרעה שיהו מזונותיו כפויין ותלויין, והיינו דלא סליק ע"ג ספסלא."

רוצה לומר שהאסיתא היא כלי קיבול לשפע מזון, וכאשר אדם אינו רוצה לפרנס את ילדיו יש בזה סימן רע שיחסר לו המזון מידה כנגד מידה.

והדבר הוא ברור שפרנסתו של אדם מצויה לו בזכות ילדיו, לחם לפי הטף לשובע, ובשעה שאינו רוצה לפרנסם, שוב אין הברכה מצויה בעיסה שכבר דרשו חז"ל בילקוט שמעוני בפרשת תזריע רמז תקמז: "כיון שבא זכר בא ככרו עמו".

וכן בקידושין כט: "רחיים על צוארו ויעסוק בתורה", הרי שאדם נדרש כדי לתת מזון בניו ובנותיו אף על פי שהדבר מפקיע מלימודו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן בביצה טז: "מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים", ומשעה שאין זן את ילדיו הרי מחסירים מקצבתו שנפסקה לו ולבניו.

וכתב מהר"ם שיק מסכת כתובות שם:

"כי הוי אתו לקמיה דרב חסדא אמר להו כפו ליה אסיתא בצבורא וליקום ולימא עורבא בעי בניה וההוא גברא לא בעי בניה. הכוונה נראה, דהיא על דרך שאמר שלמה המע"ה במשלי כ"ז כ"ב אם תכתוש את האויל במכתש וגו' לא תסור מעליו אולתו, כי היסורין וכפייה על ידי מלקות וכיוצא בו, היא פועלת רק באדם שאין מדותיו הפנימיות מקולקלות, רק מתאות נפשו עובר, המלקות מונע אותו, אבל מי שלבו אכזרי או כיוצא בו מדה רעה מן המדות, משפיל נפשו יותר מן בהמות שדה, לאיש כזה לא מהני הכות אותו מאה פעמים, ולאיש כזה אין צריך למכתשת שהוא הנמשל להמלקות, ויוכל לכפות אותה על פיה. וזה שאמר לאיש כזה "כפו אסיתא", דהיינו המכתשת, "וליקום ולימא" דהוא גרוע מבהמות ועופות וכו'."

רוצה לומר שבעל המעלה בפנימיותו ולוקה בחיצוניותו, יש להלקותו, כמאמר הרמב"ם בכפיה לגט, שתוכו רוצה לעשות רצון חכמים וברו מסרב, ומכין את ברו כדי שיצא לאור תוכו הטהור. אבל מי שגם מכתשת לא תעזור לו, שאף אם יכתשוהו לא יצא ממנו שמן טהור, הרי יש לכפות את האסיתא דשוב אין בה תועלת.

ב. גדר חיוב מזונות

והנה בגדר מזונות קטני קטנים יש בכך מחלוקת גדולה, וכדי לרדת לעומקה של הלכה יש לברר גדר תשלומי מזונות אישה, דהרי הסברא נותנת כי קטני קטנים טפלים לאם כי אוכלים מפיתה ומכוסה שותים, ודרך הקטנים שהם טפלים להוריהם בעניין הרוחני, כגון בשכר ועונש, כגון שהם טרם גיל חינוך והם בטלים לגמרי לאביהן או אמן, כדרך אחד מאבריהם, וכן בעניין הגשמי שנסרכים אחר ההורים, ואוכלים מצלחתם, ומתכסים בכסותם כדרך שכתב הנביא בכבשת הרש שהיא משל לקטנים הטפלים להוריהם.

וגם ידוע מה שחוקרי נפש האדם טוענים, שדרך כל בעל חיים להיוולד מוכן ושלם, אך האדם אחר ששרוי ברחם אימו, שרוי הוא ברחם המשפחה, כדי להכשיר את נפשו ולהתבגר ולהיות ראוי להילחם במלחמות החיים, והם קוראים לכך 'רחם סוציאלי'.

הרי שהסברא נותנת שקטני קטנים עד גיל שש הם כידא אריכתא דאמיה וככרעא דאבוה.

ועוד שהרמב"ם, כדלקמן תלה את מזונות הקטנים במזונות האם, הרי שהוקשו זה לזה.

ועיין בחומש שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק ט – י: "ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה: אם אחרת יקח לו שארה כסותה וענתה לא יגרע".

וכמעט רוב ככל פרשני המקרא נקטו שמזונות האישה דאורייתא, דפירשו שארה, מזונה:

עיין תרגום אונקלוס: "אם אוחרנתא יסב ליה זיונה כסותה וענתה לא ימנע".

וכ"כ תרגום ירושלמי: "ואם אתא אוחרתי יסב עלה מזונה תכשיטה מעילה ומפקה לוותה לא ימנע מינה":

וכ"כ תרגום המיוחס ליונתן: "אין אוחרנתא בת ישראל יסב ליה עלה מזונה ותכשיטה ומעיל לה לא ימנע לה":

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכ"כ כתר יונתן: "אם אחרת בת ישראל יקח לו עליה מזונה ותכשיטיה וביאה לה, לא ימנע לה".

וכ"כ רש"י: "שארה – מזונות".

וכ"כ רשב"ם: "שארה - מזונות. כמו ואשר אכלו שאר עמי":

וכ"כ אבן עזרא: "שארה מזונה, שיעמיד שארה שהוא בשרה".

וע"ע באבן עזרא הפירוש הקצר: "אם אחרת יקח לו - הוא או בנו. שארה - מזונותיה, ומצאנו משארותיך (דברים כח, ה). והנה הלחם. גם יש שאר - בשר, וימטר עליהם כעפר שאר (תהלים עח, כז). ויתכן להיות זה כן מה שיהיה בשרה". ויתכן שנקטה תורה לשון שאר שהוא לרוב בשר, לרמוז שייתן מזונה ברחבות: בשר ודגים, ולא יסתפק בלחם צר ומים לחץ, שלשון שאר הוא לחם מובחר או בשר.

וכ"כ בחזקוני: "ועונתה יש מפרשים לשון מעון. כמו "וענה איים באלמנותיו" שהמ"ם במעון כמו מ"ם במלון מזון מדון הרי מזון וכסות ובית דירה".

וכ"כ ברס"ג: "שארה – מזונותיה".

אמנם ברמב"ן שם כתב כי הדעה ששארה אלו מזונותיה היא דעה יחידאה שהתלמוד אינו סובר כמותו, אלא שגם שארה כסותה ועונתה עניינם קרבת בשר, ששארה היינו שינה בקירוב בשר, וכסותה היינו הערש עליו הם ישנים ועונתה שיבא אליה לעת דודים.

ועיין במזרחי (רא"ם) שם דפירש את הרמב"ן והחולקים עליו ונראה שציידד שהעיקר שמזונות דאורייתא, זה לשונו:

"שארה אלו מזונות. במכילתא ומייתי לה בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מז ב). ומה שטען עליו הרמב"ן ז"ל: "שהן דברי יחיד, והלכה מזוני תקנתא דרבנן הן", הנה הרמב"ם (רמב"ם אישות יב, ב) והסמ"ג (סמ"ג עשה מח ולא פא) והרשב"א ובעל הטורים (טור אבן העזר סימן סט) וכמה פוסקים אחרים כלם פסקו שהמזונות הן מן התורה.

ומה שכתב בעל מגיד משנה (רמב"ם אישות יב, ב) אף על פי שהאומרים מזונות מן התורה הם שנים לגבי רבי אליעזר בן יעקב, מכל מקום משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. אינו מחוור, שהרי בסיפא דברייתא במלתיה דר' אליעזר בן יעקב תני: "מזונות מניין, אמרת קל וחומר: ומה דברים שאין בהן קיום נפש כך, שיש בהם קיום נפש על אחת כמה וכמה", משמע דרבי אליעזר בן יעקב נמי סבירא ליה דמזונות דאורייתא. וכן כתבו התוספות בשם רשב"ם בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מת. תוס' ד"ה רבי).

אך קשה, דאם כן בריתא דקתני "תקנו מזונות תחת מעשה ידיה", דמשמע דמזונות דרבנן, דלא כמאן. ושמא מפני זה כתב הסמ"ג (סמ"ג לאו פא) דלרבי אליעזר בן יעקב מזונות ועונה הן מדרבנן, שסובר דבריתא דמכילתא דקתני לרבי אליעזר בן יעקב: מזונות מניין, מקל וחומר דכסותה, אינו אלא דרך אסמכתא, דומיא דקל וחומר דמגלה (מגילה יד א): מעבדות לחרות אמרו שירה, ממות לחיים על אחת כמה וכמה, עם כל זה אמרו דמגלה היא מדרבנן. ויש קצת ראייה על זה, שהרי התלמוד לא הביא בפרק נערה מדברי רבי אליעזר בן יעקב רק ששארה כסותה ועונתה כלם לכסותה, ומסיפא דבריתא דקתני מזונות מניין, לא הביא כלום".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וע"ע בגור אריה שפירש שאין סתירה בין פשטי המקראות ששארה הוא מזון להלכה למעשה שהוא מדרבנן, דהמקראות עוסקים בנוהג, אך הוא אינו ציווי, זה לשונו:

"שאירה אלו מזונות וכו'. במכילתא, ובפרק נערה שנתפתתה (כתובות מז:). הקשה הרמב"ן (פסוק ט) על זה, דבסוגית הגמרא מוכח דמזוני תקנו לה רבנן, ומי שסובר דמזוני מן התורה הוא יחיד, ואין הלכה כן. והרמב"ן כתב דבר שלא נמצא לא ביחידים ולא ברבים, שחייב לשכב עמה על מטה כבודה, ולא מצאנו זה בשום מקום. ויראה כי אין קשיא על דברי רש"י, שהוא פירש לפי פשוטו של מקרא, ופשוטו של מקרא כך הוא. אף למאן דאמר מזונות תקנו לה רבנן, מפרשים המקרא כפשוטו, ולא שהוא חייב לה מן התורה מזונות, אלא שכן האדם דרך לעשות, שהוא מפרנס אשתו ובניו. וראיה לזה שהתורה חייבה לפרנס אשת עבד עברי ובניו (רש"י פסוק ג), ואי לאו שכן כל העולם נוהג, למה יהיה מוטל עליו לפרנס, אלא שדרך כל העולם שעושים כך, אבל שהתורה חייבה אותו – לא".

וכיו"ב פירש הגור אריה דגם מזונות בניו אינם דאורייתא אף על פי שהוזכרו בפסוקים דהאדון שהאב נמכר לו נותן פרנסתם:

"חייב במזונות אשתו ובניו. אף על גב דכאן ליכא למילף רק אשתו, כתיב קרא אחרוני (ויקרא כה, מא) "ויצא מעמך הוא ובניו", ודרשינן (קידושין כב.) גם כן דחייב במזונות בניו. ובגמרא פרק קמא דקדושין (כב.) עביד צריכותא, דאי אשמועינן אישה, הוה אמינא דוקא אישה דלאו בת מהדר אפתחיה היא, לכך חייב האדון במזונותיה. ואי אשמועינן בניו, הוה אמינא דוקא בניו דקטנים ואין יכולין לעשות מלאכה, אבל אישה לא, קא משמע לן. ואם תאמר, והרי הבעל גופיה אינו חייב במזונות אשתו ובניו מן התורה, דמזונות - רבנן תקנו לאישה, ומכל שכן בניו? ואין זה קשיא, דאף על גב דאם ירצה הבעל אין חייב במזונות, כיון שטוב הוא לו כאשר יש לבניו ולאשתו מזונות, וכתב אצל עבד עברי (דברים טו, טז) "כי טוב לו עמך", לכך חייב האדון במזונותיהם":

וחילם של כל הפוסקים הנ"ל ממסכת כתובות דף מז ע"ב - מח ע"א:

"אמר רבא: האי תנא סבר מזונות מדאורייתא, דתניא: שארה - אלו מזונות, וכן הוא אומר: ואשר אכלו שאר עמי; כסותה - כמשמעו; עונתה - זו עונה האמורה בתורה, וכן הוא אומר: אם תענה את בנותי. רבי אלעזר אומר: שארה - זו עונה, וכן הוא אומר: איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה; כסותה - כמשמעו; עונתה - אלו מזונות, וכן הוא אומר: ויענך וירעיבך.

רבי אליעזר בן יעקב אומר: שארה כסותה - לפום שארה תן כסותה, שלא יתן לה לא של ילדה לזקינה ולא של זקינה לילדה; כסותה ועונתה - לפום עונתה תן כסותה, שלא יתן חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות הגשמים.

תני רב יוסף: שארה - זו קרוב בשר, שלא ינהג בה מנהג פרסיים, שמשמשין מטותיהן בלבושיהן. מסייע ליה לרב הונא, דאמר רב הונא: האומר אי אפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה - יוציא ונותן כתובה".

הנה הראשונים דלעיל, הרמב"ם רש"י וסיעתם דס"ל דמזונות אישה דאורייתא מחד, התוס' הרמב"ן וסיעתם דס"ל מזונות אישה דרבנן מאידך, נחלקו בהבנת סוגיה זו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לדעת הסוברים כי מזונות דאורייתא מטעם דתרי מגו תלת תנאי ס"ל הכי, ולדעת הסוברים דהוי דרבנן מדייקים מלשון רבא "האי תנא" שהיא דעת יחיד ועוד דמשנת ראב"י הוי קב ונקי ועיקר להלכה.

גם בתלמוד ירושלמי מסכת כתובות פרק ה הלכה ז, הובאה מחלוקת תנאים הנ"ל:

"שאר - זה דרך ארץ, עונה - זה המזון, אית תניי תני, עונה - זה דרך ארץ, שאר - זה המזון, מאן דמר שאר זה דרך ארץ - (ויקרא יח ו) איש איש אל כל שאר בשרו, עונה זה המזון - (דברים ח ג) ויענך וירעיבך, מאן דמר שאר זה המזון - (תהלים עח כז) וימטר עליהם כעפר שאר, עונה זה דרך ארץ - (בראשית לא נ) אם תענה את בנותי, זה דרך ארץ ר', ליעזר בן יעקב פתר קרייה שארה כסותה - שתהא הכסות לפי השאר, שלא יתן לה את הילדה לזקינה ולא את הזקינה לילדה, כסותה ועונתה - שתהא הכסות לפי העונה, שלא יתן של קייץ בימות הגשמים ולא של גשמים בקייץ".

גם במכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה ג הביא את דעות התנאים הסוברים דמזונות דאורייתא:

"שארה - אלו מזונותיה, וכן הוא אומר (מיכה ג ג) ואשר אכלו שאר עמי, וכתוב (תהלים עח כז) וימטר עליהם כעפר שאר; כסותה - כמשמעו; ועונתה - זו דרך ארץ שנאמר (בראשית לד ב) וישכב אותה ויענה, דברי רבי יאשיהו. רבי יונתן אומר, שארה כסותה - כסות שהוא נופל לשארה, אם היתה ילדה, לא יתן לה של זקנה, זקנה, לא יתן לה של ילדה; ועונתה - שלא יתן לה של ימות החמה בימות הגשמים, ולא של ימות הגשמים בימות החמה, אלא נותן לה כל אחד ואחד בעונתה; מזונותיה מניין? אמרת ק"ו, ומה דברים שאינן קיום נפש, אי אתה רשאי למנע ממנה, דברים שהם קיום נפש, דין הוא שלא תהא רשאי למנוע הימנה; דרך ארץ מניין? אמרת ק"ו, ומה דברים שלא נשאת עליהם מתחלה, אינו רשאי למנע הימנה, דברים שנשאת עליהם מתחלה, דין הוא שלא יהא רשאי למנע הימנה. - רבי אומר שארה - זו דרך ארץ, שנמר (ויקרא יח) איש איש אל כל שאר בשרו וכתוב שאר אביך, שאר אמך; כסותה - כמשמעו; עונתה - אלו מזונות, שנא' (דברים ח ג) ויענך וירעיבך".

גם במכילתא דר"י הובאו שני תנאים דס"ל דמזונות דאורייתא וביניהם דעת רבי יהודה הנשיא, ורבי יונתן למד מזונות בק"ו, וכבר כתב הרא"ם הובא לעיל דניתן לבאר ק"ו אסמכתא ומדרבנן, אך הפשטות דגם הוא סובר דהוי דאורייתא ורק בדעת ראב"י הוצרך להידחק ולומר דהוי אסמכתא.

ועיין עוד במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות פרשת משפטים פרק כא פסוק י:

"שארה - זו פרנסתה, כענין שנא' ואשר אכלו שאר עמי וגו' (מיכה ג ג), כסותה - זו כסות, עונתה - זו עונה האמורה בתורה. ד"א שארה - זו קרובת בשר, כענין שנאמר איש איש אל כל שאר בשרו וגו' (ויק' יח ו), כסותה - זו כסות, עונתה - זו פרנסתה. רבי אליעזר בן יעקב אומר, שארה כסותה - לפי שארה תהא כסותה, שלא יהא מלבישה כסות זקנה בילדה וכסות ילדה בזקנה. כסותה ועונתה - לפי עיתה תהא כסותה, שלא יתן לה כלים של חמה בימות הגשמים ושלגשמים בימות החמה".

אף כאן משמע דהדעה העיקרית היא הדעה הסוברת שמזונות הם דאורייתא על פי פשטי המקראות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין בזהוהו כרך ב (שמות) פרשת משפטים דף צז עמוד ב, דנקט כי פשוטו של מקרא דשארה הוי לחם ומזונות:

”שארה בהפוך אתון אשר ה' ודא (בראשית מט) ”מאשר שמנה לחמו”, ודא הוא שארה.”

ויש עוד רבים מהראשונים על הש"ס דנקטו בדעתם מחד גיסא דאורייתא ומאידך דרבנן ולקטיתם כאשר מצאה ידי.

דעת בה"ג כי מזונות הוי דרבנן, עיין בספר הלכות גדולות סימן לו - הלכות כתובות עמוד שסא:

”עיקר מזונות משום תקנתא דאישה הוא דתקון רבנן, ולא משום דמעשה ידיה לבעלה הוא דתקון רבנן, והאי דאקנינהו רבנן למעשה ידיה לבעלה, לאו משום דניזונית מינה, אלא דאי ניחא לה ומיתזנא מיניה - תתן לו מעשה ידיה, הילכך אי אמרה איני ניזונית ואיני עושה - הרשות בידיה.”

ועיין בר"ן על הרי"ף מסכת כתובות דף יז עמוד א, דכתב דסוגיין דעלמא מזונות דרבנן אך הביא דעת הרמב"ם דמזונות דאורייתא, זה לשונו:

”וכיון דסוגיין דעלמא דמזונות דרבנן, כדאיתא פרק אף על פי (דף נח ב) קסבר כי תקינו רבנן מזוני עיקר משמע שאף הכסות אינו אלא מדבריהם, ואפשר דדרשינן שארה - זה קירוב בשר, כדדריש לה רב יוסף בגמרא, ועונתה - כמשמעה, וכסותה דרשינן מיניה שלא ישמש מטתו על גבי קרקע אלא במטה מוצעת, וכולה קרא לעונתה הוא דאתא, וכן נראה דעת הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה, אבל הרמב"ם ז"ל פסק בפרק י"ב מהלכות אישות כמאן דאמר מזונות דאורייתא.”

ואף על פי שהר"ן על הרי"ף משמע דנקט דמזונות דרבנן, בחידושו משמע דנקט כהרשב"א, עיין בחידושי הר"ן מסכת כתובות דף נח עמוד ב:

”קסבר כי תקנו רבנן מזוני עיקר. כלומר, דעיקר תקנתם משום מזונות היתה, ומשום לתה דידה נתקנה, הילכך אי אמרה איני ניזונת ואיני עושה הרשות בידיה. ואם תאמר, מיהא משמע דרב הונא ס"ל כמ"ד דמזונות דרבנן, והא רוב התנאים ס"ל דמזונות דאורייתא, ואפילו רבי מאיר ורבי יהודה הכי נמי ס"ל, דאמרינן לעיל האומר הרי את מקודשת לי ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה, הרי זו מקודשת ותנאו בטל, משום דמתנה על מה שכתוב בתורה, ואפילו רבי יהודה דפליג בה, לאו משום דלא מודה דמזונות דאורייתא, אלא משום דקסבר כל דבר שבממון - תנאו קיים. ותירץ הרשב"א ג"ר דהכי פירושו, כי תקינו רבנן מעשה ידיה לבעלה מזוני עקר מן התורה, ומעשה ידיה שתיקנו לבעלה תקנה היא שתיקנו כדי שלא יתן לה מזונות באיבה.”

ובנימוקי יוסף מסכת בבא מציעא דף סט עמוד ב, הביא דעת הרי"ף בתשובה דמזונות דרבנן:

”אבל לא לאשתו ולבניו. משום דכתיב בערכך הוא ולא לאשתו ולבניו ואפילו תפסה האישה מנכסי בעלה למזונותיה מוציאין מידה ונותנין למלוה כן כתב הרמב"ם והרי"ף ז"ל בתשובה וטעמא משום דשעבודו של מלוה הוא מדאורייתא כדעולא דאמר שעבודא דאורייתא ומזונות אישה ובניו מדרבנן.”

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכ"כ הרא"ש מסכת כתובות פרק ד סימן יד:

"דשמעינן מינה דחייב לזון בניו ובנותיו כשהן קטני קטנים ואפילו יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם פסק רבינו מאיר דחייב לזונם דכיון דתקנת חכמים היא זכו במזונותיהם אפי' יש להם להתפרנס משלהן דומיא דמזונות האישה מדכלל מזונות האישה דקתני ומוסיפין לה על מזונותיה בשביל הקטן אלמא דין אחד להם":

ובדברי הרא"ש מסכת כתובות פרק ד' סימן כד, לא הכריע כמאן ס"ל, ולפי זה יובן כיצד פסק הטור דמזונות אישה דאורייתא ולא חש לדעת אביו, מהטעם שלא הכריע:

"יתיב רבין בר חיננא קמיה דרב חסדא ויתיב וקאמר משמיה דר' אלעזר מחלה כתובתה לבעלה אין לה מזונות א"ל אי לאו דאמרת משמיה דגברא רבה הוה אמינא לך משיב רעה תחת טובה וגו'. ראיתי מפרשים אין לה מזונות אפילו מן הבעל והא ליתא כלל דמזונות אשתו אינם כתנאי כתובה אלא למ"ד דאורייתא ולמ"ד דרבנן תיקנו לה מעשה ידיה תחת מזונות ואם נוטל מעשה ידיה צריך לזונה אבל מזונותיה מן היורשין הוי כתנאי כתובה:

וכ"כ הרא"ש מסכת כתובות פרק יג סימן ו:

"ומה שכתב (הרמב"ם) שבחיינו ניזונת מן התורה הא ליתא דכל אמוראי סברי (לעיל מז ב נח ב נט א) דמזונות האישה דרבנן אלא דפליגי אי מזוני עיקר התקנה ותקנו מעשה ידיה תחת מזונות או מעשה ידיה עיקר ותקנו מזונות תחת מעשה ידיה ועוד דקיימא לן דגובה כתובתה בעידי מיתה אף על פי שאין שטר כתובתה בידה דהטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום וכל שכן דיש לה מזונות דנכסים בחזקתה הן לעניין מזונות כדתני לוי (לעיל דף צו ב) אלמנה כל זמן שלא נשאת על היתומים להביא ראיה":

וכ"כ בתוספות מסכת כתובות דף ע"ב:

"שהגיע זמן ולא נשאו - פירש בקונטרס דמדאורייתא לא משתעבד לה לפיכך הנדר חל וקשה דא"כ מן הנשואין נמי יחול הנדר מהאי טעמא דהא קיימא לן דמזונות נשואה דרבנן".

אמנם בתוספות בדף מח ע"א ד"ה רבי כתב בשם רשב"ם דמזונות הוו דאורייתא.

וכ"כ הרמב"ן מלבד פירושו לתורה גם בחידושו למסכת כתובות דף ע"ב:

"ועוד כל מזונות דרבנן ניהו דהכי הלכתא וסוגיין בכלה מכילתין דמזונות דרבנן".

אמנם בחידושי הרשב"א מסכת כתובות דף נט ע"ב, אזיל כדעת הרמב"ם דמזונות דאורייתא, זה לשונו:

"ולענין האישה שאמרה לבעלה איני ניזונת ואיני עושה קי"ל כרב הונא, ובהדיא אמרינן בפרק שני דיני גזירות והלכתא כרב הונא אמר רב דאמר יכולה האישה שתאמר לבעלה איני ניזונת ואיני עושה, וטעמא דרב הונא דאית ליה דמזונות דאורייתא וכמו שכתבתי למעלה דלעיל בפ' נערה שנתפתתה ר' אלעזר ות"ק דידיה הכי סבירא להו בהדיא דמזונות דאורייתא, דת"ק אמר שארה אלו מזונות ור' אלעזר אמר עונתה אלו מזונות ור' אלעזר בן יעקב דריש כוליה קרא בכסות, שארה לפום שארה תן כסותה, כסותה ועונתה לפום עונתה תן כסותה, אלא אפי' לכשתמצא לומר דר' אלעזר בן יעקב פליג במזונות וסבר דמזונות דרבנן הו"ל יחיד ולא קי"ל כיחיד במקום

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רבים, ועוד די"ל דר' אלעזר בן יעקב לא פליג על זו כדינא דמזונות אלא בפירושא דהאי קרא אבל מזונות נמי לדידי דאורייתא ואף על גב דת"ק ור' אלעזר דרשי ליה מהאי קרא ואיהו לא דריש לה מיניה, וכן איתא בירושלמי בפ"י במשנת המדיר את אשתו מתשמיש המטה דגרסי' התם ר' אליעזר בן יעקב מזון מנא ליה ומה אם הדברים שאינם קיום נפש אינו רשאי לימנע ממנה דברים שהם קיום נפש לא כ"ש, מנא ליה עונה ומה אם הדברים שלא נשאת לכן משעה ראשונה אינו רשאי למנוע ממנה דברים שנשאת לכן משעה ראשונה לא כ"ש ואיתא נמי במכילתא וכמו שכתבתי למעלה, וכן נמי נראה לפרש דכל מאן דמהפך דתקנו מזונות תחת מעשה ידיה אית ליה מזונות דאורייתא, מדאמר אב"י בפ' נערה שנתפתתה עלה דההיא ברייתא דתקנו מזונות תחת מעשה ידיה והאי תנא סבר מזונות דאורייתא שארה כסותה ועונתה שארה אלו מזונות וכו', דאלמא משמע לכאורה דה"ק מאן דאמר מעשה ידיה עיקר כההיא ברייתא אית ליה מזונות דרבנן הא מאן דלית ליה כההיא ברייתא אית ליה מזונות דאורייתא וכהני תנאי".

ובחידושי הריטב"א מסכת כתובות דף מח עמוד א', ג"כ אזיל בשיטת הרמב"ן והרא"ש

והתוס':

"ומיהו סוגיא דתלמודא דמזונות דרבנן, שתקנו מעשה ידיה תחת מזונות כמתני' דלעיל, וכן הלכה, ורבא האי תנא סבר קאמר וליה לא סבירא ליה, והכי אמרינן בריש פרק הכותב (פ"ג א') אמר רבא כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו דאמר רב הונא יכולה האישה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה".

ודעת תר"י המובאת בשיטה מקובצת מסכת כתובות דף מז עמוד ב', דמזונות דאורייתא:

"ותלמידי ה"ר יונה ז"ל כתבו ז"ל. תקנו מזונות וכו' האי לישנא לאו דוקא דמהאי לישנא משמע מע"י עיקר ותקנו מזונות במקום מע"י, ואינו כן דודאי מזוני עיקר שהם מן התורה דכתיב "שארה כסותה" וגו', ודרשינן "שארה" אלו מזונות דכתיב "ואשר אכלו שאר עמי", רוצה לומר שגזלו אותם ואכלו מזונותיהם, ותקנו מעשה ידיה תחת מזונות, תדע מדאמר' כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו כו', ושיילינן מאי כגון זו, כגון הא דאמר רב יהודה אמר רב יכולה אישה שתאמר לבעלה איני נזונת כו', הנה נראה מכאן שהמזונות הם עיקר ומעשה ידיה תקנתא דרבנן, הילכך האי דקאמר תקנו מזונות תחת מעשה ידיה ה"ק תקנו מעשה ידיה תחת מזונות".

והרא"ה ס"ל דהוי דרבנן עיין בשיטה מקובצת מסכת כתובות דף מח עמוד א':

"וכתב הרא"ה ז"ל דאפשר דאית ליה כרבי אליעזר בן יעקב ולית ליה ק"ו א"נ דאפשר דסבר כי הא דתני רב יוסף שארה כמשמע' קרוב בשר שלא ינהוג בה מנהג פרסיים וכו' ומוקים שאר לקרוב בשר ומוקים כסותה לבגדי מטה שלא ישמש מטתו אלא במטה מוצעת ופסקו כל המפרשים האחרונים ז"ל דמזונות דרבנן ורבא האי תנא סבר קאמר וליה לא ס"ל":

גם ברא"ה מסכת כתובות דף מח עמוד א', מלבד מה שהביא בשמו השטמ"ק ג"כ כתב: והלכתא דמזונות דרבנן.

אולם בספר החינוך מצוה מו כתב דהוי מדאורייתא (שכל קונה אמה העבריה ויעדה שלא יגרע לה שארה כסותה ועונתה (שמות כ"א, י)). ופירוש שאר מזון, וכסות כמשמעו, ועונה דרך ארץ), וכבר העירו האחרונים שאם נאמר דספר החינוך חיבר רבינו, א"כ דבריו סותרים לכאן.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והביא המגיה על הרא"ה את הדעות הסוברות דהוי דאורייתא: והרמב"ם פי"ב מאישות ה"ב, והטור סי' ס"ט כ' שמזונות מן התורה, וכ"כ בעיטור, ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג.

והמאירי בבית הבחירה כתובות דף מז עמוד ב', נקט כרמב"ם כמו שעושה ברוב מילי:

"ואף על פי שהמזונות מיהא מן התורה מכל מקום חכמים תקנו להיותם תחת מעשי ידיה".

וכ"כ בדף מז עמוד ב':

"כל שנושא אישה חייב לה בשלשה דברים מן התורה, והם שארה ר"ל מזונות, כסותה ועונתה, וחכמים תקנו לו מעשה ידיה תחת מזונות, ומאחר שהמזונות עיקר ומעשי ידיה טפלים להם, ולא נתקנו אלא משום איבה ותחת מזונות, יכולה היא לומר איני נזונת ואיני עושה, ואין הבעל יכול לומר צאי מעשה ידיך למזונותיך שמא אין מעשה ידיה מספיקין לה, ומכל מקום אם מתנה עמה להשלים מה שיחסר רשאי":

ודעת ר' קרשקש וידאל מסכת כתובות דף מז עמוד א':

"וקיימא לן כמאן דאמר דמזונות דרבנן".

ובשיטת הרי"ף עיין ספר התרומות שער א' חלק א' אות ד':

"ויש מן הראשונים שטעו ואמרו שאם קדמה האישה למלוה שתשבע ותטול. והשיב להם הרב אלפסי ז"ל שנשתבשו, שאין לאישה מזונות לעולם לא מקרקעות ולא ממטלטלין עד שיפרע המלוה ואף שהיא קדמה, דהלכה רווחת היא אבל לא לאשתו ובניו, הלכך לא תשבע ותטול. גם כתב הנני מוסיף לכם עוד ביאור שטעם הדבר מפני ששעבודו של מלוה הוא מן התורה, וכדעולא דאמר שעבודא דאורייתא, ומזונות אישה ובניה מדרבנן, וכדאמרין באושא התקינו וכו', וכדאמרין נמי תקנו מזונות תחת מעשה ידיה הילכך אתי שיעבודא דאורייתא ומבטל שעבודא דרבנן".

והסמ"ג ויראים סימן קיז לא הכריעו והביאו ב' הדעות.

והרמב"ם הלכות אישות פרק יב הלכה ב', כתב:

"והעשרה שלשה מהן מן התורה ואלו הן שארה כסותה ועונתה, שארה אלו מזונותיה, כסותה כמשמעה, עונתה לבא עליה כדרך כל הארץ".

וחלק עליו המגיד משנה שם:

"ונ"ל שהמזונות הם מדבריהם שלא כדברי האומרים בכרייתא שהמזונות הם מן התורה ואף על פי שהם שנים לגבי ראב"י מ"מ משנת ראב"י קב ונקי ועוד שכן מכרעת ברייתא אחרת דאמר תקנו מזונות וכו' וכן משמע בגמרא בקצת סוגיות שהמזונות הם מדבריהם כנ"ל. אבל הרשב"א ז"ל וקצת מפרשים ז"ל הסכימו לדעת רבינו שהם כולם מן התורה":

ותרץ את דבריו הכסף משנה שם:

"כשנושא אדם אישה וכו'. כתב ה"ה השלשה דברים שכתב רבינו שהם מן התורה וכו' ועוד שכל התנאים שוים. ונראה לי שהמזונות הם מדבריהם שלא כדברי האומרים בכרייתא שהמזונות הם מן התורה ואף על פי שהם שנים לגבי רבי אליעזר בן יעקב מ"מ משנת ראב"י קב ונקי עכ"ל. ואני אומר שלא דקדק בדבר דהא מסיים בכרייתא אליבא דראב"י דמזונות ועונה הוו דאורייתא וכמו שכתבו התוספות בפרק נערה".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וסיכם את הדעות בפירוש הכבוד יום טוב שם:

"העולה מן האמור דדעת רש"י ורבינו והסמ"ג ומהר"ם בן ברוך בסי' רל"ב והחינוך והרשב"א והטור בסי' ס"ט ורבינו ירוחם בנתיב כ"ג ח"ה דמזונות האישה דאורייתא ברם הרי"ף והרמב"ן והרא"ש והר"ן והרא"ה והריטב"א ז"ל והרא"ם והתוס' והנמוק"י והרה"מ ס"ל דמזונות האישה דרבנן, והרא"ש ז"ל בתוספותיו בפ' אעפ"י דף נ"ז בפסקא המתחלת מתוך כתב דאפי' לר"ע אינו מן התורה כי אם דוקא עונה לחודה לדידיה ושאר וכסות למאן דאית ליה עכ"ל".

ודעת הדרישה אבן העזר סימן סט, דרוב הפוסקים ס"ל דהוי דאורייתא וכפי שתמנה אותם אחד לאחד, הובאו לעיל:

"שלשה מן התורה כו' עד שארה מזונותיה וכו'. כ"כ הרמב"ם והסמ"ג והרשב"א ועיין בפרק נערה שנתפתתה דף מ"ז ע"ב שפליגי בזה תנאי שת"ק ורבי אלעזר ס"ל שמזונות דאורייתא ורוב הפוסקים ס"ל דמזונות דאורייתא והתוספות כתבו שם (מה. ד"ה רבי אליעזר) בשם רשב"ם דאפילו לרבי אליעזר בן יעקב הנ"ל אף שדורש כל המקרא אכסות מכל מקום ס"ל מזונות דאורייתא דיליף לה שם בברייתא מק"ו. אבל איתא שם ברייתא דס"ל מזונות דרבנן וכ"פ הרמב"ן והמגיד משנה והב"י הביא בקצרה וז"ל אותה ברייתא תיקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה וכו' ודקדקו שם התוספות והרמב"ן והמגיד משנה דמדקתני "תיקנו מזונותיה ש"מ דס"ל מזונות תקנת חכמים הוא וגם בעל התרומות כ"כ בפשיטות בשם תשו' הרי"ף בשער א' דין א' (אות ד) והביא ראייה מברייתא הנ"ל גם ממ"ש (מט ב) באושא "התיקנו וכו'".

וכן ס"ל לב"ח חושן משפט סימן צז:

"והלכה למעשה נראה באישה בחיי בעלה אם תפסה מטלטלין אין להוציא מידה בין תפסה על העבר בין תפסה על להבא דכל היכא דאיכא פלוגתא דרבנותא אין להוציא מיד המוחזק ואנן קיימא לן דמזונותיה של האישה דאורייתא כמו שנתבאר באבן עזר סימן ס"ט (עמ' שח) אם כן לא אתא בעל חוב שבשטר ומבטל לשעבודה דאישה דהוי נמי דאורייתא להוציא מטלטלין מידה ודוקא בקדמה היא למלוה ובתפסה אבל בלא תפסה אין לה כלום עד שיפרע למלוה ודוק".

אמנם בשו"ת יביע אומר (ג', אבה"ע סימן יד) אומר נקט דרוב הפוסקים ס"ל דמזונות דרבנן (אע"פ שאם תמנה אותם לפי דבריו תמצא יב' פוסקים ראשונים דס"ל דרבנן ויד' דס"ל דאורייתא מלבד האמוראים ופרשני המקרא שהם רבים נוספים):

"ואנכי הרואה להכנה"ג בס' דינא דחיי (עשין דכ"ח ע"ג) שכ', דרובא דרבנותא הסכימו לדעת התוס' (כתובות מה) והרמב"ם והסמ"ג דשאר כסות ועונה כלהו מדאורייתא. וכ"כ הדרישה בחו"מ (סי' צז אות מא) שכן דעת רוב הפו'. ע"ש. ולכאורה רובא דאיתא קמן אזלי כשיטת מ"ד דמזונות מדרבנן. הלא הם, א. השאלות ב. והיראים ג. והרמב"ן ד. והרא"ה ה. והריטב"א ו. והר"ן ז. וה"ה ח. והרא"ש. וכ"כ הר"ן בכתובות (ע:): בשם ט. מהר"י בן מיגאש דמזונות נשואה מדרבנן. וכן דעת י. הרשב"ץ בתשו' ח"ג (סי' שא). יא. והריב"ש (סי' תפ). וכ"נ דעת רבינו בחיי (פר' משפטים). וגם יב. התוס' בכתובות (ע:): ס"ל בפשיטות דמזונות דרבנן. ומ"ש התוס' (מה) בשם רשב"ם דלכלהו תנאי מזונות דאו', אין זה מכריח דהכי ס"ל להלכה, די"ל דאנן נקטינן ככלהו אמוראי דס"ל מזונות דרבנן, וכמ"ש הברייתא (מז:): תקנו מזונות תחת מעשה ידיה. והן אמת שישנם כמה ראשונים שסוברים כדעת א. הרמב"ם ב. והסמ"ג

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דמוניות דאו'. ומהם, ג. בעל העיטור הל' כתובה דאירכסא (עם פי' שער החדש, דל"ו רע"א). ד. ורבינו חננאל הובא בס' בעל העיטור (ערך מרד דס"ח ע"ג). ה. ומהר"ם בר ברוך בתשו' (סי' רלב). ו. והסמ"ק (סי' רעז). ז. והמאירי כתובות (מז:). ח. ורבינו ירוחם (נכ"ג ח"ה). ט. וכ"כ השטמ"ק כתובות (מז:). בשם תלמידי ר' יונה. וכן הוא דעת י. הרשב"א (וכמ"ש ה"ה בשמו. וכן הוא בתשובת הרשב"א שבב"י (ס"ס ע"ז). גם יא. הארחות חיים ח"ב (עמוד פג), יב. והצדה לדרך (מאמר ג כלל ב פ"ג), יג. והטור (סי' ט), העתיקו לשון הרמב"ם דשאר כסות ועונה דאו' שארה אלו מזונותיה וכו'. גם יד. בס' החנוך (סי' מו) ס"ל דמוניות דאו'. ומ"מ נראה שהעיקר כסברת הפוסקים דס"ל מזונות דרבנן, לפום כללא דכילי מרן וסיעתו לפסוק כתרי מגו תלתא מעמודי ההוראה, שהם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, והכא אשכחן לבעל התרומות בשם תשו' הרי"ף שכ' בפשיטות דמוניות דרבנן, והובא בב"י חו"מ (סי' צו אות מא), ועכ"פ מ"ש הכנה"ג דרוה"פ ס"ל דמוניות דאו', (וכ"כ הדרישה שם), אינו מדויק לפי האמור".

ושמא יש להעיר, דאכן רוב הפרשנים התנאים והראשונים ס"ל דהוא דאורייתא וכפי שפירטנו לעיל וכן בדעת הרא"ש יש להתיישב דלא ברירא כוליה האי ובפרט שהטור שהולך בשיטת אביו וכן ר' ירוחם שהולך בשיטת הרא"ש נקטו דמוניות דאורייתא, והרא"ש הולך בשיטת התוס' שנקטו פנים לכאן ולכאן כדלעיל ואם אכן היה מרן מכריע כך היה כותב כן במפורש, ואין הכרעה לא בב"י ולא בשו"ע, כדלקמן.

ועיין בשו"ת משנה הלכות חלק א' סימן טו ע"פ אדמו"ר מליובוויטש שכתב:

"פשיטא אשר אלו דסבירא להו דחיוב רבו במזונות אשתו מן התורה מוכיח דמוניות אישה מן התורה, לימוד זה גופא מוכיח דמוניות הבנים מן התורה כיון דרבו חייב במזונות בניו. ושבקי' לקרא דדחיק אנפשי' ואוקמי דקאי בבניו קטנים, ובטח גם להחכמת שלמה צ"ל כן".

והנה בשו"ע ונו"כ משמע דלא הכריעו בזה והשאירו הדבר בפלוגתא דהני רבוותא, דאע"פ שכתב הטור אבן העזר הלכות כתובות סימן סט:

"כשנושא אדם אישה בין בתולה בין בעולה בין קטנה או גדולה אחת בת ישראל או גיורת או משוחררת יתחייב לה בעשרה דברים ויזכה בד' דברים העשרה שמתחייב בהן ג' מן התורה דכתיב שארה כסותה ועונתה לא יגרע שארה מזונותיה כסותה כמשמעה עונתה לבא עליה כדרך כל הארץ".

הרי כשהבית יוסף אבן העזר סימן סט, הביא את דברי הרב המגיד שהביא מחלוקת בזה ולא הכריע ור"ל דאף הוא אינו מכריע בזה, למרות שבכסף משנה צידד בדברי הרמב"ם, כאן לא הביאם, ז"ל:

"וכתב הרב המגיד הג' דברים שכתב רבינו שהם מן התורה ואחד מהם המזונות הוא מחלוקת תנאים בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מז:). בברייתא ופסק רבינו כדברי האומר שארה אלו מזונות וכן תרגם אונקלוס וכן פירש רש"י בפירוש התורה אבל הרמב"ן כתב שמזונות ומלבושי האישה מדבריהם ואני תמה בדבריו בענין המלבושים דהא כוליהו תנאי דברייתא שוין שכסותה הוא כמשמעו וכן נ"ל לפי שלא מצאתי שהוזכר בכסות תקנת חכמים. וכתב עוד הרב המגיד (שם) שנ"ל שהמזונות הם מדבריהם ונתן טעם לדבר ואח"כ כתב אבל הרשב"א וקצת מפרשים הסכימו לדעת רבינו שהם כולם מן התורה עכ"ל".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גם בלשונו בשולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן סט סעיף ב, משמע שהשאייר את הדבר בבית הספק ולא נקט הכרעה לכאן או לכאן:

"אלו הן העשרה דברים: מזונותיה, וכסותה, ועונתה, ועיקר כתובתה, ורפואתה, ולפדותה אם נשבת, וקבורתה, ולהיות ניוזנת מנכסיו ויושבת בביתו אחר מותו כל זמן אלמנותה, ולהיות בנותיו ניוזנות אחר מותו עד שיתארסו, ולהיות בניה הזכרים ממנו יורשים כתובתה יותר על חלקם בירושה שעם אחיהם".

גם נו"כ העיקריים סברו כך ראה בבית שמואל סימן סט ס"ק א:

"מזונותיה וכסותה ועונתה. הרמב"ם ס"ל שלשתן מן התורה, ורמב"ן והר"ן ס"ל עונה מדאורייתא ומזונות וכסו' מדרבנן ותקנו חז"ל מעשה ידיה תחת מזונות וכסות ושניהם נכלל בכלל מ"ש חז"ל תקנו מ"י תחת מזונות מ"ה כתב הר"ן כל שאינה ניוזנת אין לה כסות והרא"ש והמגיד ס"ל מזונות מדרבנן ועונה וכסות מדאורייתא לפ"ז מתני' דתנא חייב מזונות לא תנא אלא מה שהוא מדרבנן אבל חיוב דאורייתא לא תנא לפ"ז ברייתא דתנא תקנו מזונות תחת מ"י היינו מזונות לבד אם כן אם אמרה איני ניוזנת ואיני עושה לא מחלה כסות ולכאורה קשה איך סתם ופסק הרב רמ"א בסמוך כל שאינה ניוזנת וכו' דלא אתיא אלא כהר"ן ויש לישב קצת":

וכן בחלקת מחוקק סימן סט ס"ק ג':

"מזונתה וכסותה ועונתה. לדעת הרמב"ם כל השלשה הן מן התורה וע' במ"מ שחילק בין מזונות לכסות והרא"ש פ' שני דיני גזירות כתב דמזונות הן מדרבנן ודעת הר"ן בפ' נערה (ד' תק"ה ע"ב בסופו) דאף כסות מדרבנן וכדעת הרמב"ן כו' קרא לעונה הוא דאתא ע"ש":

לסיכום: בפשטות רוב הפרשנים התנאים והראשונים ס"ל דמזונות אישה דאורייתא, אמנם הרב המגיד וסיעתו נקטו דהוי מדרבנן אך לא הכריעו בסכין חריף אלא ציינו שהדבר במחלוקת, והב"י הלך בדרכו של הרב המגיד ורמז לנו שאין לו הכרעה בזה, וכן הלכו נו"כ, למרות שבדרישה והב"ח וכנה"ג נקטו בפשטות שמזונות אישה דאורייתא, יש מהאחרונים דס"ל דהוי העיקר דרבנן משום דתרי מגו תלת של עמודי ההוראה, היינו הרי"ף והרא"ש ס"ל דהוי דרבנן, אמנם ניתן לעיין בדעת הרא"ש גופא דאף הוא ס"ל דאורייתא, אך הדבר ברור שלמרות והפוסקים על השו"ע לא הכריעו בזה והשאירו את הדבר לשיקול דעת הפוסק. ויתכן כי עצם זה שלא הכריעו בא מכך שהסתפקו מהי דעת הרא"ש שכתב לכאן ולכאן, ואין הכרעה גמורה בדבריו האם מצטרף לדעת הרי"ף או לדעת הרמב"ם, ובנו הטור יתכן וסבר או ששמע מפיו שהכריע כדעת הרמב"ם, ולפי"ז גם למרן דאזיל בתר תרי מגו תלת עמודי ההוראה יש לו לפסוק דמזונות קטנים הוי דאורייתא, וכן נראה עיקר.

ג. זיקה שבין מזונות אישה למזונות קטינים

בדעת הרמב"ם נראה בפשטות שתלה מזונות אישה וקטני קטנים זב"ז, וכמ"ש שהסברא הפשוטה שמזונות קטני קטנים הם טפלים למזון האם דהרי מי שיונק עד גיל שלוש (ויש שינוק בדורות קודמים עד גיל שש) יונק את חלבו מחלמיש צור דאמיה, וגם אח"כ הוא סמוך על פיתה ועל לפתנה דהרי עד גיל חינוך כל הילדים עם אמם, מכאן ואילך האב לוקח את הקטנים תחת חסותו כדי לחנכם וכדי להרגילם באומנות שבה הוא עוסק, כך היה בזמנים ההם, ולכן הסברא הפשוטה כורכת אותם מבחינת המציאות והרמב"ם אף רומז שכך מבחינת עיקרון החיוב, ואף מדגיש שרק אחר שגדלו לגיל שש מתחילה תקנת חכמים, משמע דעד אז הווי דאורייתא וכפשט דברי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הגמרא דלעיל שתלתה מזונות הקטנים במזונות האם, עיין בכתובות דף סה ע"ב, איתא שבקטני קטנים יש חיוב מוגבר:

"ואם היתה מניקה. דרש רבי עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה: אף על פי שאמרו אין אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, אבל זן קטני קטנים. עד כמה? עד בן שש; כדרכ אסי, דאמר רב אסי: קטן בן שש יוצא בעירוב אמו. ממאי? מדקתני: היתה מניקה - פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה; מ"ט? לאו משום דבעי למיכל בהדה".

הרי שהגמרא משוה בין מזונות אישה למזונות הקטנים עד גיל שש.

וכן עיין ברמב"ם הלכות אישות פרק יב הלכה יד:

"כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים, מכאן ואילך מאכילין עד שיגדלו כתקנת חכמים, ואם לא רצה גוערין בו ומכלימין אותו ופוצרין בו, אם לא רצה מכריזין עליו בציבור ואומרים פלוני אכזרי הוא ואינו רוצה לזון בניו והרי הוא פחות מעוף טמא שהוא זן את אפרוחיו, ואין כופין אותו לזונם אחר שש".

והביאו הנו"כ סימן עא דעת הר"ן שתלה ע"פ הרמב"ם את מזונות הקטנים במזונות אמו, אך משמע לר"ן דאם אינו חייב לאם אף לא חייב לקטנים וע"ז הקשו דבכמה מקומות משמע דאף שאין לאם מזונות יש לקטנים, כגון בגרושה, ע"כ שמה שהשווה הרמב"ם בין מזונות אישה וקטני קטנים בא למהות החיוב שהוא דאורייתא.

ואף ברא"ש מסכת מעשרות פרק ג' משנה א', ע"פ הירושלמי משמע דתלויים זב"ז:

"אוכלין ופטורין - אם נתן להם, אבל אם יש להם עליו מזונות שקצין להם דאינן אוכלין מן התורה כיון שאינו גמר מלאכה דלא שכון אלא להעביר עד המוקצה לא יאכלו דהוי מקח דלגבי לוקח חשיב כנגמרה מלאכתן שהלוקח עיניו במקח כדאיתא בפרק השוכר את הפועלים. ובירושלמי פריך ובני ביתו אין להם עליו מזונות, כמ"ד אין מזונות לאישה מן התורה".

עיין בפד"ר כרך ז' עמ' 136 ואילך שקיבצו כעמיר גורנה את דעות הפוסקים בגדר חיוב מזונות של קטני קטנים, דלרבים מהפוסקים החיוב מדאורייתא, אולם אחרים שהביאו שם סבורים שזוהי תקנת חכמים, ודעה שלישית דעת הר"ן שמסייג את חובת המזונות לקטנים בחובה שיש לאב לזון את אשתו.

ונפתח בדעת רבים ונכבדים מהפוסקים הסבורים שמזונות קטני קטנים הוא מדאורייתא, כ"כ הגאון מהר"ר יעקב ישראל אלגזי בספרו ארעא דרבנן (ערך מזונות אות ה-ט) דהוא מדאורייתא, ודקדק דברים אלו מלשונו של הרמב"ם שכתב:

"כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים, מכאן ואילך מאכילין אותם עד שיגדלו כתקנת חכמים".

חזינן דהרמב"ם מדמה דין מזונות בניו דעד גיל שש לדין מזונות אשתו, ומזונות אשתו הם מדאורייתא לשיטת הרמב"ם וכמבואר בדבריו (פי"ב מאישות ה"ב).

ולכאורה היה אפשר לדייק עוד בדברי הרמב"ם דס"ל הכי דמזונות קטני קטנים הוי מדאורייתא ממאי דכתב בהמשך דבריו (שם) "מכאן ואילך מאכילין אותם עד שיגדלו כתקנת חכמים", ומשמע דעד השתא הוא מהתורה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והביאו שם כפד"ר דיוק נוסף מתשובת הרמב"ם:

"וכן מתבאר דעת הרמב"ם מתשובותיו (הוצאת אל המקורות סי' קמ"ט ומקצי נרדמים סימן ק"צ) בעובדה דלהלן:

ראובן גירש אשתו והיה לו בת ממנה בת ארבע שנים, וביקש לקחת בתו ולגדלה תחת כנפיו, וגרושתו מנעתה באמרה אני אגדל את בתי עמי וכו', וקבלה על עצמה בקנין לזון את בתה ולפרנסה, ואח"כ כשתי שנים נשאה האישה לאיש אחר והתנת עם בעלה השני לזון את בתה עד זמן נשואיה, ואין יכולת האיש לזונה ואין ידו משגת ובא לבי"ד.

וכתב הרב רבי פינחס הדיין בשאלתו אל הרמב"ם בזה"ל:

מה שטוענת האם ורוצה להוציא מבעלה הראשון פרנסת שנים שעברו, יש לו לטעון ולומר מכל מקום כבר פרנסה אחר תחתי ולא נחסרה הבת כלום. יש לנו לדמותה להלך בעלה למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו, דקיימא לן כחנן דאמר איבד את מעותיו והניחם על קרן הצבי, ואין הבעל חייב לשלם לו כלום ולא לה; או להנושא את הארוסה ופסקה עמו לזון את בתה חמש שנים מדמינן לה, שאם נשאת לאחר ופסקה עם השני לזון את בתה חמש שנים, שגם הראשון חייב במזונותיה ואין יכול לטעון ולומר כבר יש לה מזונות מן השני ואינו זן אותה, אף זו נמי אינו יכול לטעון, כבר יש לה מזונות מן השני, או דלמא לא דמי, דהתם חייב עצמו בתנאי וחוב יש לבת עליו ואינו יכול להשתמט עצמו מן החוב, אבל תקנת אושא אינה אלא בזמן שהבנים קטנים ואין להם במה יתפרנסו, אבל אם היה להם במה יתפרנסו, לא רבותינו חייבו בתקנת אושא (דבריו יבוארו בהמשך דברינו).

והרמב"ם השיב להרב רבי פינחס הדיין, בזה"ל:

ועל עיסקי המזונות שעברו, אם מדמינן לאחד שעמד ופרנס את אשתו או לזו שפסקה על מזונות הבת עם הראשון או האחרון, ודאי שדבר זה צריך עיון הרבה ואיכא לדמותה להאי ואיכא לדמותה להאי. ודעתי נוטה שהאב חייב במזונותיה שנים שעברו, שזה שעמד ופרנס הניח מעותיו על קרן הצבי ולא יקח כלום. וכן זה מתחלת פרנסתו על דעת שאין זה חייב ונמצא שהוא חייב.

מבואר שדעת הרמב"ם נוטה שהאב חייב במזונות הבת עבור השנים שעברו, אלא שיתן אותם להבת, ואילו זה שפירנס אותה לא יקבל מתשלומי האב והניח מעותיו על קרן הצבי.

ודבריו צריכים ביאור, דהלא חיוב מזונות הבת הוא מתקנת אושא ומדין צדקה, ואם כן למה חייב האב לתת לה המזונות עבור שנים שעברו, אחרי שמישהו אחר פירנס אותה והיא אינה זקוקה לכך, ואיך יתכן לחייב לתת צדקה למי שאינו נצרך לזה?

אכן לפי מה שביארנו שדעת הרמב"ם שמזונות הבת היא מהתורה, הרי זה כשאר חובות שהתורה חייבתו עבור בניו ובנותיו הקטינים למטה מגיל שש שנים, ואין זה מדין צדקה - כי תקנת אושא מדין צדקה היא לאחר שהגיעו לגיל שש שנים עד שייגדלו, אבל לפני שש היא מד"ת לדעת הרמב"ם - ולכן שפיר פסק הרמב"ם שעל האב לשלם לבתו כשהיא בת ארבע שנים את מזונותיה עבור השנים שעברו, אף כשקבלה מזונות מבעל אמה השני."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נמצאנו למדים שיש ג' הוכחות בדעת הרמב"ם שסובר שמזונות קטני קטנים הוא דאורייתא:

א. מדיוק שהשווה מזונות אישה לקטנים "כשם...כך".

ב. מדכתב מכאן ואילך זן אותם כתקנת חכמים.

ג. תשובת הרמב"ם שמחייבת אדם בתשלומי מזונות עבר, ורק בחוב דאורייתא אמרינן הכי.

וע"ע בפרי חדש אורח חיים סימן רצו סעיף ח:

"ואע"פ שהתוספות ז"ל כתבו דלא נהירא דלא אשכחן אשתו דמקרייא בני ביתו, לא נראו דבריהם, דהא אשכחן בפרק ג' דמעשרות (משנה א') אהא דתנן המעביר תאנים בחצרו לקצות, בנו ובני ביתו אוכלים ופטורים, ופריך בירושלמי ואין להם עליו מזונות, כלומר ומאי שנא מפועלים דסיפא דקתני לא יאכלו, ומשני כמאן דאמר אין מזונות לאישה דין תורה. הרי לך בהדיא דסבירא ליה לירושלמי דאשתו בכלל בני ביתו".

וכמו שדייקנו בדברי הרא"ש הנ"ל. ועיין באורחות חיים הלכות כתובות אות כג:

"כתב הר"י מקורבל ז"ל (היינו הסמ"ק) בפרק אע"פ דרש ר' שילא כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני ו' שנים מכאן ואילך תקנת חכמים להאכילן עד שיגדלו כדאיתא בפרק נערה ואם לא רצה גוערין ומכלימין אותו בדברים ואומר לו עורבא בעי בני והאי גוברא לא בעי בני כך אומרים לו בצבור בד"א באיש שאינו אמיד ואין ידוע אם ראוי לתת לו צדקה המספקת להם. אבל אם ידוע שהוא אמיד וראוי לו לתת צדקה המספקת להם מוציאין ממנו בע"כ וזנין אותו עד שיגדלו".

וכ"כ בסמ"ג לאוין סימן פא:

"בפרק אף על פי (כתובות סה, ב) דרש רבי שילא, כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים, ומשם ואילך תקנת חכמים היא להאכיל עד שיגדלו, כדאיתא פרק נערה (כתובות מט, ב)"

וכ"כ בספר מצוות קטן הובא לעיל בדברי או"ח, מצוה רעז, שכן דרכו ללכת בתר הסמ"ג:

"בפרק אף על פי דרש ר' שילא כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני ו' שנים, ומשם ואילך תקנת חכמים היא להאכיל עד שיגדלו כדאי' בפ' נערה (מ"ה)".

נמצאנו למדים שלגירסת הגמרא כפי שהיתה מונחת לפני הרמב"ם ועוד ראשונים הגמרא גופא תלתה דין מזונות קטנים במזונות אמם ובמפורש ציינה שהם דאורייתא.

ואם יבא אדם וידחה דיוקים ברמב"ם ניחא כיוון שאינם מתאימים לפשטות דברי הגמרא, אך לגרסת הרמב"ם ועוד שכך נכתב בגמרא מפורש, שוב אין מקום לכתוב פרשנות אחרת שאינה לפי לשון מפורשת של התלמוד.

וכיוון שהסברא הפשוטה מתיישבת עם לשון הגמרא בכתובות לפי גירסת ראשונים אלו וכן עם פשטות דברי הרמב"ם, לכאורה כך יש לפסוק הלכה למעשה.

וכ"כ שו"ת מהריט"ץ החדשות סימן רלב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אמנם הטעם הוא, דעד שש שנים חייב האב לזון את בנו, כמו שכתב הרמב"ם פרק י"ב מאישות (ה"ד) וז"ל: כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בנו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים וכו' עכ"ל. הרי דעד שש שנים חייב לזונם. הילכך קאמרה האם: כיון שאתה חייב במזונותיהם, אעפ"י שיהיו אצלי אתה חייב לתת להם מזונות, ולכך איני רוצה להפרישם מאצלי. אבל אחר שש שנים כיון שאינו חייב בחיוב אלא מתקנת חכמים, יכול לומר: אם יהיו אצלי אקבל תקנת חכמים כיון שאיני חייב מדין התורה אקבל תקנת חכמים שיהיו אצלי ואזונם, אבל שיהיו אצל אמם ואזונם לא תקנו חכמים כזה".

וכ"כ שו"ת מוצל מאש (ר' יעקב אלפנדרוי) חלק ב' סימן מד:

"והנה הרמב"ם ז"ל ס"ל במזונות האישה מן התורה כמ"ש בהלכות אישות אמנם הוא ז"ל כתב בהלכות אישות דכשם שחייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בנו הקטנים וכו' והוא מ"ש ס"פ אע"פ דקטני קטנים חייב ומדאמר כשם שחייב במזונות אשתו משמע שגם מזונות בנו הוא מן התורה".

וכ"כ בשו"ת חיים ושלום להגר"ח פלאגי"ח ח"א (סימן מא) בתשובה שהובאה שם מאביו הגאון רבי יעקב פלאגי"י. וכ"כ ארעא דרבנן סימן תו.

ואמנם בשו"ת יבי"א (אבה"ע כ, יד) ס"ל כי אף למ"ד דמזונות אישה דאורייתא אין הדבר אומר דס"ל שמזונות הקטנים דאורייתא, דאין קשר ביניהם:

"שהרי אף להסוברים דמזונות אשתו דאורייתא, מזונות בנו הקטנים מדרבנן, וכדמוכח מדברי מהר"ם מרוטנברג שכ'. ואפי' יש להם נכסים שנפלו להם מבית אבי אמם חייב לזונם, דכיון דתקנת חכמים היא זכו במזונותיהן אפי' יש להם להתפרנס משלהן, דומיא דמזונות האישה, מדכלל מזונות האישה דקתני ומוסיפין לה על מזונותיה בשביל הקטן, אלמא דין אחד להם. והובא בהרא"ש (פ' נערה סי' יד). ובטור (ר"ס עא). והרי מהר"ם מרוטנברג בתשו' (סי' רלב) ס"ל דמזונות האישה דאורייתא, ואפ"ה כ' דתקנת חכמים היא לזון את בנו. וכן מוכח עוד מדברי הטור (סי' קיב) שכ' בד"א (דבת אנוסה וארוסה אין להן מזונות) אחרי מותו, אבל בחייו חייב לזונם מתקנת אושא עד שש שנים. עכ"ל. (וכ"כ הבי"ש שם בריש הסימן). והטור עצמו (ר"ס סט) סבר דמזונות אשתו מדאורייתא. ואעפ"כ כ' שחיוב בניו הקטנים מתקנת אושא. וכן (בר"ס עא) הביא לשון מהר"ם שהוא מתקנת חכמים. וכן כתב ה"ה (פי"ט מה' אישות הי"ד) בשם ההלכות, דעד שש שנים חייב מתקנת אושא. (ובהלכות שלפנינו ליתא, אולם כן הובא גם בהרא"ש (פ"ד סי' כח). ע"ש.) ומשמע מדבריו שגם הרמב"ם דס"ל דמזונות אשתו דאו' מודה בזה. וכן מתבאר בס' אבני מילואים (סי' עא סק"ג). ובשו"ת שואל ומשיב שתיתא (סי' סמו). ע"ש. ולפ"ז מ"ש הרמב"ם (פי"ב מה' אישות הי"ד) כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בנו ובנותיו הקטנים עד בני שש, לאו למימרא שחיוב מזונות בניו ובנותיו מדאורייתא כחיוב מזונות אשתו. אלא אתא לאשמעינן כמ"ש הבי"ח (ר"ס עא), דכי היכי שחייב במזונות אשתו אף על פי שאינו אמוד, וגם האישה יש לה להתפרנס משלה, כך הוא חייב במזונות בניו בכה"ג. וסייע מזה את דברי מהר"ם הנ"ל. וכ"ה באבני מילואים (שם סק"ב). ובשואל ומשיב (שם). ובס' נחל איתן (פי"ב מאישות הי"ד). ע"ש. וראיתי בס' ארעא דרבנן (סי' תו) שכ' להוכיח מלשון הרמב"ם (פי"ב הי"ד) הנ"ל, (וסיום ל' הרמב"ם, מכאן ואילך מאכילן עד שיגדלו כתקנת חכמים) שחיוב מזונות בניו עד שש מדאורייתא. אך סיים, אמנם יש פי' אחר בדברי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרמב"ם. ע' בס' יד אליהו (סי' נה). ולכאור' יותר יש לדייק כן מלשון מרן בש"ע (ר"ס עא) שכ', חייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש, מכאן ואילך זנן בתקנת חכמים עד שיגדלו. ומוכח דעד בני שש חייב לזון מדאור'. אך ק' דהא בכתובות (מט:): מבואר שאין תקנה לחייבו ביותר מבני שש, ורק מכלימין אותו, (וכמו שסיים בש"ע שם). ובביאורי הגר"א כ' ע"ז, בתקנת חכמים, צ"ע. עכ"ל. וע"כ שאין לשון מרן מדוייק בזה. וכן ראיתי בשו"ת יהודה יעלה קובו (חח"מ סי' כה, דקיי"ב ע"ד), שהעלה שאף למ"ד מזונות אשתו מדאור', מ"מ מזונות בניו ובנותיו הקטנים מדרבנן. וכ"כ להדיא המעשה רוקח (פ"ב מה' אישות הי"ד). ושכ"ה דעת הרמב"ם. ע"ש. ולפ"ז מכאן מוכח כתירוץ הרמב"ן שחיוב רבו במזונות אשתו ובניו אינו משום שהעבד חייב בהם מה"ת, אלא משום שכן מנהג העולם. ודלא כמהר"י פלאג'י ומהר"ש קלוגר הנ"ל.

ויש להעיר ביד כהה דידן שכמ"ש לעיל היתה לרמב"ם ולאחרים גירסא אחרת בדברי הגמרא שגם ממנה מוכח שמזונות קטני קטנים עד גיל שש הוא דאורייתא. עוד יש להעיר שכל הפוסקים שכתבו דהוי תקנת אושא היינו ביתרים מגיל שש ואין חולקים על פשוט דברי הרמב"ם.

וכן נקט הרב בית אל הלכות עבדים פרק ג' הלכה א', דאין להשוות מזונות אישה שהם דאורייתא למזונות קטנים שהם דרבנן:

"הרי האדון חייב במזונות אשתו. ועיין בכ"מ ומל"מ. ולכאורה יש ראייה מזה לדעת רבינו דמזונות אישה מן התורה דאל"כ מה שייך לומר דהאדון נכנס במקום הבעל הא הבעל עצמו פטור מלזונה וא"כ קרא דויצאה אשתו עמו למאי אתי ולדעת רבינו דמזונות אישה דאורייתא אתי שפיר. ושוב ראיתי בריטב"א שהקשה כן וכתב כיון דהמנהג הוא שאדם זן אשתו ובניו מחויב האדון לזונה דבחריקאי קאי ומסתברא דמעשה ידיהם שלו עיין שם, ובאמת כן הוא דהא אף לדעת רבינו דמזונות אישה מן התורה מ"מ מזונות בניו ובנותיו ודאי מדרבנן ולמה חייב האדון לזונם אלא די"ל דקרא באמת רק באשתו מיירי דהא כתיב ויצאה אשתו עמו רק דרבנן חייבוהו גם במזונות בניו ובנותיו וזה ברור".

וכ"כ בשו"ת יד אפרים סימן ה', שיש קשר מהותי בין גדר החיוב מזונות האם למזונות הקטנים משום שהביטוי בתורה 'שארה' מתייחס הן לאם והן לקטנים הטפלים אליה, היינו עד גיל שש, ז"ל:

"יש לתמוה על כך, מה שייך לומר כשם שמזונות האישה מה"ת כך גם מזונות ילדים עד שש הן מה"ת. במזונות האישה מביא הרמב"ם (אישות פ"ב ב') פסוק מפורש בפ' משפטים "שארה", שהתורה מחייבת את הנושא אישה לזון אותה, ואיך שייך לומר שגם מזונות ילדים הן מה"ת במקום שאין כל גילוי בתורה לכך. ושוב נשתמש בהגדרתו של ר"ע בפסחים (ס"ו א') "הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה"? יותר יש להתפלא על מה שכתב הגאון בס' דינא דחיי (על הסמ"ג לאוין פ"א) במה שכתב הסמ"ג שם כלשון הרמב"ם (בשנוי קצת) "דרש ר' שילא כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו הקטנים עד בני שש". והוסיף בעל דינא דחיי "כשם וכו' דכתיב שארה כסותה וכו' לא יגרע".

מפורשת איפוא דעתו של בעל דינא דחיי בכוונת הסמ"ג: כשם וכו', לתת למזונות ילדים תוקף מזונות האישה, וכמו מזונות האישה הן מה"ת מהפסוק "שארה" כך מזונות ילדים. וכמה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לתמוה, הלא הפסוק הזה מדבר בפירוש על חובת הבעל למזונות האישה, ומנין לנו ללמוד מכאן, שגם מזונות הילדים הן מן התורה?

אמנם לפי הנ"ל הדברים מוסברים היטב, כי, כשהתורה מדברת על מזונות האישה, אף שלא הזכירה בפירוש על מזונות ילדיה עד שש, כלולות ממילא במזונות האם גם מזונות ילדיה הקטני קטנים. (בהזנת האישה ובני העבד כן כתבה התורה שני פסוקים מיוחדים כנ"ל), כיון שאין אפשרות לדבר על חיוב מזונות האישה בלי לכלול בחיוב זה גם מזונות הילדים עד שש, שמזונותיהם הן חלק ממזונותיה והקטנים אלו הם כגופה של האם. נכונים על כן דברי בעל דיני דחיי, כיון שהתורה כתבה "שארה", לחייב את הבעל במזונות אשתו ממילא כולל חיוב זה בתורה, גם הזנת ילדיו עד שש".

סיכום: מחלוקת תנאים ואמוראים בבלי ובירושלמי ובראשונים ובאחרונים האם מזונות אישה דאורייתא או דרבנן, ופשטות הגמרא והרמב"ם ורוב ראשונים שדין מזונות קטני קטנים עד גיל שש שנים כדין מזונות האם, ולפי גרסא מפורשת שהיתה להם בגמרא. ואע"פ שחלקו בזה רבים וסוברים שמזונות אם לעצמן ומזונות קטנים לעצמן, והווי דרבנן בין לפני שש בין אחר שש. העיקר עם המחייבים. והיות והשו"ע ונו"כ לא הכריעו בדין מזונות אישה אי דאורייתא או דרבנן, ה"ה למזונות קטנים, ועולה מזה שיש בידי הדיין והפוסק מרחב לשיקול דעתו, באם יש צורך בגלל מצב הקטנים והאב להחמיר, הרי יש בידו הרשות להחמיר על האב, ואם נראה דיש מקום להקל הרי שיש לו על מה שיסמוך, ויש לאזן בין העניינים השונים "מתוך מתוך ארבע מאות זווי שוויא", ולשקול את כושר השתכרות האב, ואת מצבו המשפחתי אחר הגירושין, ואת מחויבותו לילדיו או הזנחתו והתנכרותו להם, וכן אופיו אם הוא רחום וחנון או שלבו ערל ורואה רק בטובת עצמו, ולפי זה כוונת השו"ע בכך שלא הכריע בסוגיא חשובה זו לומר לענ"ד שהדבר מסור בידי הדיינים, דיש להם את המרחב ההלכתי לחרוץ את דין המזונות של הקטנים אי דאורייתא אי דרבנן.

ד. תקנות הרבנות הראשית

בהתאם לתקנת הרבנות הראשית משנת תש"ד, תקנה שהתקבלה לאחר משא ומתן בין רבני הזמן ההוא, הועלו מספר הצעות, דבר שעולה גם מדברי ההסבר השונים שמובאים בספר תחוקה לישראל חלק ג'. בהתאם ללשון המחייבת של התקנה החיוב הוא ממוני ללא זיקה לדיני צדקה. וכפי שהסבירו הרבנים הראשיים דאז בפסק דין 1/15-תש"ז (אוסף פסקי דין הרבנות הראשית לא"י עמוד קמח).

התקנה התקבלה במעמד נציגי רוב הקהילות בארץ ישראל לאחר שנקראו להגיע לאסיפה על מנת לתקן תקנות שגדרם כתקנת שו"ם, טוליטולא ותקנת ארבע ארצות. בדברי ההסבר (שם עמוד 120) נאמר מפורשות: "בענין החיוב שביד בית דין להטיל מתורת צדקה כשהאב אמיד אין אנו נוגעים כלל וכלל בזה אין שום שינוי חל", הרי שלא נזקקו כלל לדיני צדקה אלא הרחיבו את החיוב מגיל שש עד חמש עשרה, ואין בזה ספק כלל.

דברי מתקני התקנה עצמה שהם הגרי"א הרצוג והגבצמ"ח עוזיאל זצ"ל, שהם בקיאים בתקנתם יותר מאחרים הבאים אחריהם היא המחייבת והם הסבירו שהחיוב הוא משפטי להרחיב את גדר החיוב עד גיל לשש לעד גיל חמש עשרה.

ז"ל התקנה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. כשם שמאז ומעולם עד היום הזה היה כח בית דין של ישראל יפה לחייב את האב בחיוב משפטי גמור, ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו עד הגיל של שש שנים כך יהא מעתה ואילך כחם יפה לחייבו בחיוב משפטי גמור, ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של חמש עשרה שנה".

מדקדוק לשון התקנה עולה שהתקנה לא מחייבת את האב בצורה ישירה ללא שיושת חיוב ע"י בית הדין, אלא התקנה נתנה כח ביד בית הדין לחייב את האב בחיוב משפטי גמור בדומה לחיוב של ילדים עד גיל שש שלדעת הרמב"ם ודעימיה הוא דאורייתא ולדעת אחרים הוא דרבנן.

ואם אנו סבורים שיש מקום נרחב וטיעון חזק לומר שקטני קטנים הם חיוב מדאורייתא, הרי שהתקנה מבשרת לכל קהילות ישראל בארץ ישראל כי גדר החיוב של בני שש עד חמש עשרה יהיה באותו גדר משפטי כדאורייתא או כתקנה גמורה הדומה לדאורייתא, וממילא יש להחמיר בדין זה טובא, כפי שיקול דעת ביה"ד באותו מקרה שעוסקים בו וכפי שכתבנו לעיל.

ולקטתי כמה מגדולי הדיינים כדי לראות את דעתם הטובה והרחבה בפירוש התקנה:
עיינ בשו"ת יביע אומר חלק ח' - אבן העזר סימן כב, הסובר כי הספקות העולות מפירוש התקנה מביאים אותנו לידי צמצומה:

"ולפ"ז בזמנינו שיש תקנה מהרבנות הראשית משנת התש"ד, "שחייב האב לפרנס את ילדיו עד הגיל של חמש עשרה שנה", לא יוכל האב לפטור את עצמו בטענה זו. וע' להרה"ג ר' עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי ח"ד (חאה"ע סי' טו) שהאריך לבסס תוקף תקנה זו להלכה ולמעשה. וראה עוד בתשובת הגרי"א הרצוג שם. וע"פ תקנה זו דנים ופוסקים מזונות כל בתי הדין בישראל. אולם הנה נוסח תקנה הנ"ל הוא בזה"ל: לפנים בישראל, אף על פי שמעיקר הדין אין לכוף את האב לזון את בניו ובנותיו הקטנים אלא עד הגיל של שש שנים, מ"מ היו מכלימים אותו ומכריזים עליו כדי להכריחו לזונם עד שיגדלו. אך בזמנינו לא איכשר דרא לצערינו, וכפיה מוסרית אין כחה יפה כלל וכלל. ואירעו מקרים רבים שהאב התאכזר מרוע לב, ובתי המשפט הממשלתיים פטרו אותו על יסוד שהילדים היו למעלה מגיל שש שנים. ושהחוק הממשלתי אינו יכול להתחשב עם הטענה שאם האב אמיד יש לחייבו מתורת צדקה. והרי בימינו אלה אפי' לילדים מבוגרים קודם שהגיעו לגיל של חמש עשרה, צפויה להם סכנות גדולות מוסריות, אם לא תהיה פרנסתם מובטחת על פי יסוד משפטי וכו'. ע"כ. נמצא שהתקנה הנ"ל לא באה להפקיע תורת צדקה מהמשלמים מזונות לבניהם ובנותיהם כהלכת גוברין יהודאין, שעושים זאת ברצון טוב, וכרחם אב על בנים, אלא כוונת התקנה לכוף על אלה המתאכזרים על בניהם, ומשאירים אותם בעירום ובחוסר כל, ולחייבם לזון ולפרנס אותם כהלכה. ולכן אף בזמנינו אם יש לבן נכסים שאפשר לו להתפרנס מהם אין מחייבים את האב לפרנסם. וכמ"ש בטוש"ע (סי' עא). וכן פסקו חברי בית הדין הגדול, הרה"ג רבי עובדיה הדאיה, והרה"ג רבי יעקב עדס, והרה"ג רבי יוסף שלום אלישיב. והובאה תשובתם בקובץ פסקי דין של בתי הדין הרבניים, ח"ד (עמוד ז). והגם שראיתי להגר"צ עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"ב חאה"ע סי' צב עמוד שס), שכתב, ולענין מזונות הבת הצעירה מרים, שהיא כיום בגיל י"ד שנה, יפה ונכון מאד כתב חברי הגאון מהרי"א הרצוג הרב הראשי לא"י, שלפי תקנת הרבנות הראשית, חייב האב במזונותיה, ככל מה שהוא חייב במזונות בניו ובנותיו עד גיל שש, ואין זה מדין צדקה בלבד, אלא מדין חובת האב במזונות בניו ובנותיו, שאסור לו לאב לנער את חצניו מחובה אבהית זו ולהטילה על האם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכו'. ע"ש. ומשמע שהחיוב במזונות עד גיל ט"ו, היא כחיוב האב ממש במזונות בניו עד גיל שש. ולפ"ז אפי' יש לבנים נכסים חייב לזונם ולפרנסם. מ"מ נ"ל העיקר כהוראת בית הדין הגדול הנ"ל".

ועיין בפסק דינו של ביה"ד הגדול לערעורים בנשיאות הרה"ר הרב דוד לאו שליטא והרבנים איגרא ועמוס שכתבו בתיק 1241751/2 בעניין עמדת הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל בשתי התקנות שתקנה מועצת הרה"ר, כדלהלן:

" תקנת החיוב על האב ביסודה הייתה "עד גיל שש", ולאחר מכן נותרה רק חובה מ'דין צדקה' (שמעבר לחובת הצדקה הכללית המוטלת על כל ישראל), אם כי יש שגם אותה אפשר לאכוף מדין תורה ('כופין על הצדקה' בכלל, ולעניין כפיית האב תלוי הדבר אם הוא 'אמיד' או לא כמבואר בכתובות שם). אך מועצת הרבנות הראשית בראשות מרנן הגריא"ה הרצוג והגר"מ"ח עוזיאל הרחיבה את החיוב על גיל חמשעשרה (אם מדובר בהרחבה של התקנה שעד גיל שש או בהרחבת החיוב שמדין צדקה במוכן זה שאפשר יהיה לאוכפו כדרך שאפשר לאכוף את החיוב שלפני גיל שש, ועל הנפקויות בין שתי האפשרויות הללו – יעוין להלן). לאחר מכן שבה והורחבה התקנה עד לגיל שמונה-עשרה בהחלטת מועצת הרבנות הראשית בראשות הגר"ש גורן, אך באותה עת התנגד עמיתו הגר"ע יוסף להרחבה, לא משום שסבר שאינה ראויה אלא משום שסבר כי אין מועצת הרבנות הראשית מוסמכת לתקנה ללא צירופם של רבנים נוספים (כלל או רוב הרבנים בארץ) כפי שנעשה בתקנתם של הגריא"ה הרצוג והגר"מ"ח עוזיאל.

הגר"א שפירא והגר"מ אליהו שכיחנו לאחריהם כרבנים ראשיים שבו ואישורו את התקנה שנית. בנוגע לטענתו של הגר"ע יוסף הבהיר הגר"א שפירא בפסק דינו (פד"ר כ בפסק דין שמעמ' 1 ואילך שהוזכר אף בדברי בית דין קמא) כי לא הרי תקנה זו כהרי התקנה הראשונה: הראשונה הייתה טרם קום המדינה וטרם חקיקתו של חיוב מזונות עד גיל שמונה-עשרה, ולכן היה צורך ברבנים נוספים כדי לתת תוקף לתקנה. השנייה נתקנה כאשר כנסת ישראל, שבה מיוצג כלל הציבור, קבעה בחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), תשי"ט – 1959, (להלן: חוק המזונות) את חיוב המזונות עד גיל שמונה-עשרה, וזאת אף בתמיכת חברי הכנסת הדתיים המייצגים גם מגוון רחב של רבנים מכל הדעות והזרמים, וממילא נתקנה תקנת הרבנות הראשית על דעת הקהל ורבניו.

נוסיף ונאמר: מאז התקנה ועד היום כלל בתי הדין ודיניהם לדורותיהם, גוניהם ודעותיהם מחייבים את האבות במזונות ילדיהם עד גיל שמונה-עשרה בידעה שהחלטתם מחייבת וכופים עליה בכל מילי דכפייה, כך גם בתי המשפט וכך ידוע ופשוט בציבור כולו. כך הפכה התקנה בפועל גם ל'מנהג' מחייב – אף אם יהיה מי שירצה לומר שבתחילתו לא היה מחייב ואף ללא צורך בהסתמכות על דינא דמלכותא – ומן הדין אפשר אף לכוף עליו.

אכן לעניין המחלוקת אם גדר התקנה הוא הרחבת החיוב שלפני גיל שש או הרחבת החיוב שמדיני צדקה ויכולת אכיפתו עיין שו"ת יביע אומר (חלק ה אבן העזר סימן כב) הדין בקטנה המסרבת להתראות עם אביה והביא מדברי החלקת מחוקק (סימן פב ס"ק ט):

דהא דאמרינן שיכול האב לומר כשהבן יותר מבן שש ש"אם אין הבן אצלי איני נותן לו כלום", מיירי שהבן אינו רוצה להפרד מאמו, ולכן יש לאב לומר "אין עלי חיוב צדקה לפרנסו כל זמן שאינו שומע לקולי, להיות אצלי ללמדו תורה, ושאר דברים שעלי לחנכו בהם".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על פי דברים אלה דן:

לכאורה משמע דהיינו טעמא מפני שאינו מחויב במזונות הבן לאחר שש אלא מתורת צדקה. ולפי זה בזמנינו שיש תקנה מהרבנות הראשית משנת התש"ד, "שחייב האב לפרנס את ילדיו עד הגיל של חמשעשרה שנה", לא יוכל האב לפטור את עצמו בטענה זו [...]

אך הסיק:

[...] שהתקנה הנ"ל לא באה להפקיע תורת צדקה מהמשלמים מזונות לבניהם ובנותיהם כהלכת גוברין יהודאין, שעושים זאת ברצון טוב, וכרחם אב על בנים, אלא כוונת התקנה לכוף על אלה המתאכזרים על בניהם, ומשאירים אותם בעירום ובחוסר כל, ולחייבם לזון ולפרנס אותם כהלכה. ולכן אף בזמנינו אם יש לבן נכסים שאפשר לו להתפרנס מהם אין מחייבים את האב לפרנסם [...]

והגם שראיתי להגר"צ עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל (חלק ב חלק אבן העזר סימן צב עמוד שס), שכתב: "ולענין מזונות הבת [...] שלפי תקנת הרבנות הראשית, חייב האב במזונותיה [...] ואין זה מדין צדקה בלבד, אלא מדין חובת האב במזונות בניו ובנותיו" [...] מכל מקום נראה לי העיקר כהוראת בית הדין הגדול הנ"ל. ועיין מה שכתבתי עוד בזה בשו"ת יחווה דעת (חלק ג סימן עו עמוד רנז) [...]

כך בווארו דבריו בפסק דינו של בית הדין הרבני האזורי אשדוד (בתיק 9741/1) מפי כתבם של הרב אברהם שמן, הרב מיכאל צדוק והרב אברהם מאיר שלוש:

אומנם מרן הראשון לציון בשו"ת יביע אומר (חלק ח סימן כב) כתב להוכיח כי התקנה לא באה להפקיע דין צדקה מהאבות המשלמים מזונות לילדיהם, כרחם אב על בנים, אלא רק לכוף על המתאכזרים, וכן מוכח גם בפסקי דין רבניים (חלק ב עמוד 92 ועמוד 298 וחלק ג עמוד 172 וחלק ד עמוד 7 וחלק ה עמוד 336) ולפיכך מזונות הילדים שמעל גיל שש הם בכלל צדקה ואינם חובה מדינא.

מכוח זאת הסיקו:

אכן לפי הסכמת הפוסקים שכל חוב המזונות שמעבר לגיל שש הוא בגדר צדקה, ואף לאחר תקנת הרבנות הראשית לא בטלה תורת צדקה זו, ומעתה יש לומר כי החל מגיל שש ואילך כל צרכי הילדים בין ההכרחיים ובין שאינם הכרחיים הם בגדר צדקה זו, ומשכך כאשר אין לאב אפשרות לקיים חובה זו לבדו חייבת האם בצדקה זו לדאוג למזונות הילדים.

לאחרונה נפסק כך בבית הדין הרבני האזורי חיפה בהרכב הרב דניאל אדרי, הרב בן ציון הכהן רבין והרב אלעד עלי (בתיק 1013601/2):

הנה הביא מרן זצ"ל מחלוקת בין גדולי הדור כיצד הבינו את התקנה, שלדעת הגר"צ עוזיאל בשו"ת משפטי עוזיאל (חלק ב חלק אבן העזר סימן צב עמוד שס) והגאון מהרי"א הרצוג הרב הראשי לארץ ישראל, שלפי תקנת הרבנות הראשית, חייב האב במזונות הילדים עד גיל חמשעשרה, ככל מה שהוא חייב במזונות בניו ובנותיו עד גיל שש, ואין זה מדין צדקה בלבד, אלא מדין חובת האב במזונות בניו ובנותיו, שאף אם יש לילדים מעל גיל שש נכסים וממון בכל זאת חייב האב במזונותיהם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעומתם דעת חברי בית הדין הגדול – הרה"ג רבי עובדיה הדאיה זצ"ל, והרה"ג רבי יעקב עדס זצ"ל והרה"ג רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל – וכן דעת מורינו מרן זצ"ל שלפי תקנת הרבנות הראשית חייב האב במזונות הילדים עד גיל חמשעשרה ככל מה שהוא חייב במזונות בניו ובנותיו עד גיל שש מדין צדקה בלבד, ולכן במקום שיש לילדים אשר הם מעל גיל שש ממון או נכסים שיכולים להתפרנס מהם ואינם זקוקים לצדקה פטור האב ממזונותיהם.

אכן על גישה זו חלק הרכב בית הדין הרבני האזורי באר שבע בפסק דינו (בתיק 147728/12) שבו תמה יושב ראש המותב:

הלא בגוף דברי הרב (ביביע אומר) מבואר שגם אב שאינו אמיד מחויב מכח התקנה, שכן כתב:

ולפי זה בזמנינו שיש תקנה מהרבנות הראשית משנת התש"ד "שחייב האב לפרנס את ילדיו עד הגיל של חמש עשרה שנה" לא יוכל האב לפטור את עצמו בטענה זו [...]

וכן כתב בשו"ת יחווה דעת (חלק ג' סימן עו) [...] עוד הביא בשו"ת יביע אומר (שם) את לשון התקנה [...] דבריו ברור מיללו שיסוד התקנה הוא משפטי.

אמת נכון הדבר כי הרב זללה"ה דן בשלוש הלכות שבהן לא יהא שווה דינו של האב במזונות בניו היתרים על גיל שש למזונות קטני קטנים, ואף על פי כן אין בכך כל סתירה:

בשו"ת יחווה דעת (חלק ג' סימן עו) דן בשאלה אם יכול אב לנכות מדמי מעשר כספים את ההוצאות שמוציא לפרנסת בניו ובנותיו הגדולים. בתוך דבריו דן אם תקנת הרבנות הראשית תגרום שיופקע חיוב צדקה מן האב משום שהתקנה יצרה חיוב ממוני, וביאר שלא כך הוא אלא נותר דין צדקה בעינו [...]

כתב שהתקנה תקנה גמורה היא, ומאידך כתב שדין צדקה נותר בעינו. נראה ביאור דברי הרב שאף שהתקנה היא תקנה משפטית גמורה, מכל מקום לא באה לבטל את דין צדקה [...] אלא שכופין אותו גם באינו אמיד ויורדים לנכסיו גם שלא בפניו. אולם כל עוד האב זן את בנו לא באה תקנה זאת לידי ביטוי בפועל [...] שהתקנה תוקנה לצרכים מסוימים ואין להרחיבה [...]

זה מה שכתב בשו"ת יביע אומר (חלק ח' אבן העזר סימן כב) [...] לא כתב שאין התקנה ממונית, שזה ודאי אינו, אלא שתקנה זו על אף היותה תקנה גמורה לא באה להפקיע דין צדקה מהאב [...]

לפי יסודו זה שאין להוסיף על המפורש בתקנה, מובן מדוע נקט שלא תוקנה התקנה בכל גווני אלא רק כשאין לכן נכסים [...] הדברים ברורים שהתקנה גמורה ואין להוסיף עליה.

עיי' עוד פד"ר (חלק ד' עמוד ז') וזו לשונו:

גם לפי תקנת הרבנות הראשית [...] נראה שבמקרה ויש רכוש להילדים אין חיוב על האב לפרנס אותם. עיי' בסעיף ג' בתקנות [...] מתוך הדברים האמורים לעיל יש להניח כי התקנה לחייב את האב בחיוב משפטי גמור ולכופו בממונו לפרנס את בניו ובנותיו עד הגיל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

של חמש עשרה שנה היא לילדים כאלה דלית להו מגרמייהו כלום והם תלויים בחסדי אביהם ולא בילדים שפרנסתם מובטחת.

דוק בדבריהם שהתקנה גמורה היא אך תוקנה רק למה שמפורש בה."

ודברי כל הגאונים הנ"ל כקילורין לעיניים, דאף לדברי הגרע"י יש לביה"ד להחמיר בגדריו אע"פ שעל הגברא גופא מוטל הדין כבימים ימימה, כי תקנת הרה"ר היתה לבתי הדין וע"ע דעות של דייני ישראל לקמן.

ובשו"ת מאמר מרדכי לראשל"צ המקובל האלקי גאון עוזנו רבנו מרדכי אליהו זצוק"ל כרך א' יורה דעה סימן י', הכי נמי מסתפק בכך, אך נוטה להרחיב את פירוש התקנה זה לשונו:

"ו. (א) בקטן פחות מגיל שש, חייב האב במזונותיו אף כשאינו מציית לו. (ב) וייתכן שלאחר תקנת הרבנות הראשית שאב חייב לפרנס ילדיו גם לאחר גיל שש, יש להם לגבי זה אותו דין של פחות מגיל שש."

וכיוון שמתקני התקנה עמדו בסוד כוונת התקנה יש להעדיף לסמוך עליהם עיין מה שכתבו באוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל חלק א' עמוד יח שנכתב ע"י הני תרי צנתרי דדהבא מתקני התקנה הרבנים הראשים לישראל מו"ר הרבנים עוזיאל והרצוג נבג"מ.

"ג. גם לפני תקנת הרבנות הראשית לא"י, המטילה חובת מזונות על האב ביחס לילדיו מגיל שלמעלה משש עד חמש עשרה שנה, היו נוהגים בתי - הדין בארץ ישראל לדון כל סתם בני אדם כאמידים לגבי בניהם, ופוסקים מזונות לילדיהם שלמעלה מגיל שש מדין של כפיה לצדקה מבלי להזדקק לטענת אי - אמידות."

וכן דברם של שני עמודי ההוראה הללו באוסף פסקי דין של הרבנות הראשית לארץ ישראל חלק א' עמוד קנב:

"ג. חובת המזונות לכת עד לגיל של חמש עשרה שנה על יסוד תקנת הרבנות הראשית אינה בגדר של צדקה, כי אם בגדר של חובה משפטית, ויש כח בידי ביה"ד לקבוע את גובה המזונות לפי צרכי הבת ויכולת המזין, מבלי שיהיה מוגבל בתוקף הדין של לא יותר מחומש לצדקה."

ועיין בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק ב' עמוד 69 מהרבנים הגאונים קולין, גולדשמידט ומזרחי מנוחתם עדן:

"(ו) תקנת הרבנות הראשית משנת תש"ד במזונות ילדים מאחרי שש ועד חמש - עשרה היא רק אם אין לילד להתפרנס משלו, ולא אם יש לו."

ועיין בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק יג עמוד 8 ע"י הרה"ג רוקובר אטלס ואקסלרוד:

"כן יש לעיין, בזמננו, כאשר בתי הדין הרבניים בישראל מחייבים מזונות לאב עבור ילדיו עד גיל חמש עשרה שנה מכח תקנות הרבנות הראשית לארץ ישראל משנת תש"ד, האם התקנה היא מגדרי צדקה או לא. בפסקי דין שפורסמו בקובצי הפד"ר, יש דיעות שונות בזה. לא נכריע כעת בכירור שהתקנה היא בגדר צדקה, אבל עכ"פ יש ספק בזה, וכאשר יש ספק בתקנה, הדין הוא שמעמידים על דין תורה. וכמ"ש בשולחן ערוך אבן העזר סימן קי"ח סעיף ה': "דבר שאינו מפורש בתקנה נעמידנו על דין תורה". וראה מ"ש בזה בשדי חמד כללים מערכת התי"ו כלל ס"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וא"כ - מאחר שלא פורש בתקנה שהחיוב הוא יותר מגדרי צדקה נעמיד את הדין של חיוב מזונות לילדים שלמעלה מגיל שש על דין תורה דצדקה, ואין בכהאי גוונא לפסוק ולהוציא מזונות מהאב. ובר מן דין, סביר להניח, שהתקנה לא היתה לחייב מזונות לילדים שמתנכרים לאביהם".

והתבררו הדברים היטב בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק כ' עמוד 25 בדבריו של הרה"ג ש. דיכובסקי שליט"א.

"למזונות ילדים מעבר לגדלות - עד גיל חמש עשרה - קיימת תקנת הרבנות הראשית לארץ ישראל משנת תש"ד. בתקנה זו, שחתומים עליה הרבנים הראשיים הרב הרצוג והרב עוזיאל, נאמר: "כשם שמאז ומעולם עד היום זה, היה כוח בי"ד של ישראל לחייב את האב חיוב משפטי גמור, ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ואת בנותיו עד הגיל של חמש עשרה שנה".

נביא מספר דוגמאות:

א. בפד"ר ג' (עמ' 307 - 306, בהרכב הרבנים הדא"א, בן - מנחם והדס) קבעו שלאחר תקנת הרה"ר יש למזונות עד גיל 15 דין מזונות של קטני קטנים עד גיל שש. ועל כן, מוכרים מנכסיו למזונות ילדיו עד גיל חמש עשרה. לשונם באותו פס"ד:

לפי תקנות בתי הדין שדנין לפיהם בבתי הדין בארץ ישראל וכו' הכח ביד בית הדין לדון ולחייב את האב במזונות בניו הקטנים אף בעברם גיל השש, בהתאם לגדרי דין החיוב של החוב עבור פחותים משש לפי הגמרא והשולחן ערוך.

ב. תפיסה שונה מוצאים בפסק דין אחר (פד"ר ב' 93 - 92, בהרכב הרבנים: א' גודלשמידט; קוליק; מזרחי). נאמר שם:

"אשר לתקנת הרבנות הראשית לא"י משנת תש"ד במזונות ילדים מאחרי שש עד חמש עשרה, לא מוזכר בה חיוב במקרה שיש לילד להתפרנס משלו - ואין לדון על פי תקנה יותר מהמפורש בה. בהקדמתם מסבירים כבוד הרבנים הראשיים לא"י את הצורך בתקנה נוסף לדין צדקה, כי "סכנות גדולות צפויות להם... אם פרנסתם לא תהיה מובטחת" - "וזה שייך רק באין לילד משלו. ולפי זה משמעותה של תקנה זו אינה מעין חיוב שלפני שש, אלא כפייה על החיוב הקיים מתקנת חכמים אחרי שש".

בהתאם לכך קבעו שאין לעקל את נכסי האב להבטחת מזונות ילדים מעל גיל שש. לתפיסה זו הארכת גיל חיוב המזונות לחמש עשרה, לא באה להרחיב את חיוב קטני - קטנים עד לגיל זה, אלא להרחיב את גיל הצדקה בלבד. ועל כן, בניגוד לקטני - קטנים, אין להוציא מזונות מן האב אם יש לילדים משלהם.

ג. השקפה מופלגת מוצאים בפס"ד אחר (פד"ר א' 154, בהרכב הרבנים: א' גודלשמידט; בבליקי; קוליק). המדובר שם לגבי מזונות בת ממזרת. נקבע כי אם המזונות מחמת תקנה, יש לומר שתקנת חכמים לא הייתה על ממזר. אולם כיוון שמזונות למעלה משש הם מדין צדקה, הרי מדין זה חייב גם בממזר.

עדות על חוסר האחידות בקבלת תקנת הרבנות הראשית מוצאים בדבריו של הר"י רוזנטל (פד"ר י"א 216 - 215) שסיים את פסק דינו במלים אלו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"בשנת תש"ד תקנה מועצת הרבנות הראשית לישראל לחייב מזונות עד גיל חמש עשרה, ובזה רבתה המבוכה בפס"ד של בתי הדין בארץ, יש מחייב לפי תקנה זו ויש שאינו מחייב, יש שמחייב מכוח הדין מחמת התקנה ויש שמחייב מדין צדקה, ויש שרק בהשפעה על בעל הדין והכודק בעיון גם בפסקים המודפסים רואה שאין אחידות דעות בזה, וגם בשיחות בע"פ עם חברינו הדיינים, אומר זה בכה ואומר זה בכה, ולמה לא יהיה בזה קו ברור ומנחה".

יצויין כי מלבד התפיסות השונות בהגדרת תקנת הרה"ר, היו בתי דין שהתעלמו ממנה (עיין פד"ר א' 63, פד"ר א' 119 - 118, פד"ר ב' 298, פד"ר ה' 336, פד"ר ו' 247, פד"ר ז' 136). ועיין בכל זה במאמרו של ד"ר ז' ורהפטיג "תחומין" א' 255 ובמאמרו של ד"ר ב"צ אליאש "דיני ישראל" 11 - 10 קע"ט.

למען האמת, יש לתמוה על המפקקים במשמעות התקנה, שהרי הרבנים הראשיים מתקני התקנה הרב הרצוג והרב עוזיאל, חיוו דעתם בפס"ד (אוסף פסקי הדין ורהפטיג ח"א, עמ' ק"ג) ביחס למשמעות תקנתם. ואלו דבריהם:

"... מוטעית היא ההנחה כאילו תקנת הרבנות הנ"ל מבוססת על החיוב מוסרי של צדקה גרידא. לפי האמת אין הדבר כן, אלא התקנה בעצמה יוצרת חובה משפטית עצמאית גמורה שהיא איננה נובעת מדיני צדקה כלל, ואיננה מוגבלת ע"י ההיקף המצומצם של דיני צדקה. תקנת הרה"ר באה להעלות את גיל הילדים שהאב חייב במזונותיהם ולא מדין צדקה לעניים, אלא מדין חובת האב למזונות בניו ובנותיו".

אלו דברים ברורים ומפורשים, וקשה להבין כיצד ניתן לפקפק בהם".

העולה מכל הנ"ל דפשיטא ופשיטא שכוונת המתקנים היתה לחייב כחוב משפטי מוחלט את אשר חייבים עד גיל שש גם לאחר מכן. ואם עד גיל שש יש מקום חזק ומסתבר לחייב את מזונות הקטינים מדין דאורייתא ולחומרא יש לחייב בדומה לכך גם עד גיל חמש עשרה, ומה שמחייבים היום עד גיל שמונה עשרה הוא מצד תקנת הרה"ר שיש גם לקבלה אף לדעת הגרע"י שסבר שלא נתקנה כראוי, היום שדבר זה נעשה מנהג המדינה אף הוא יחייב, מיהו בגדר חיוב של מנהג ולא כתקנה שגדרה עשויה להיות דאורייתא וכדפרשינן.

כמו כן יש להעיר כי אף לפני התקנה היה מקום לחייב לאחר גיל גדלותם של הילדים וכפי שכתב בדרישה אבן העזר סימן עא:

"אבל אם הוא אמוד ליתן וכו' וזנין אותן עד שיגדלו. דקדק לכתוב עד שיגדלו משמע הא טפי לא וק"ק דביורה דעה סימן רנ"א כתב בש"ע סעיף ד' ז"ל כופין את האב לזון בנו עני ואפילו הוא גדול כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר ומסיק רמ"א ז"ל וכתב ע"ז שהוא הדין שאר קרובים והוא מהמרדכי פ"ק דברכות גם בסימן רנ"ז סעיף מ' כתב ז"ל עני שיש לו קרובים שיכולין לפרנסו אין גבאי העיר חייב לפרנסו אף על גב דקרובים גם כן נותנין בכיס ונראה דלא קשיא מידי דודאי אם ידוע שהבן או קרוביו א"א להתפרנס ממעשה ידיהן אזי צריכין להאכילן שלא ימותו ברעב אלא דעד שיגדלו מסתמא אין להם שום עסק ומשא ומתן משום הכי כופין אותו שיפרנסם משא"כ לאחר שיגדלו יכול האב למימר שיתפרנסו ממעשה ידיהן או ישאלו על הפתחים אבל אם ידוע שאי אפשר להן להתפרנס בשום צד על זה קאמר התם ביורה דעה שהאב מחויב יותר משאר עשירים או קופה של צדקה. ובזה נתיישב דל"ת אהא דכתב רבינו לקמן בסימן פ"ב (עמ' קכה) בשם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרמב"ם ז"ל (פכ"א מאישות הל' יז - יח) והבית אצל האם לעולם כיצד היה האב ראוי לצדקה מוציאין ממנו בעל כרחו וזנין אותה וכו' דמזכת "לעולם" משמע אפילו לאחר שכבר גדלה והיינו טעמא משום דשם בבת איירי ודרך הבנות להיות כל כבודן פנימה משום הכי מחויב לפרנסה דרך צדקה יותר אפילו לאחר שגדלה ואף שכתב שם אפילו לאחר שש שנים י"ל דאצל אמה קאי ומיהו (אינו) אינו מוכרח די"ל מ"ש לעולם גם כן אצל אמה קאי ולא שיהא האב מחויב לפרנסה לעולם אלא לאחר שתגדל תתפרנס ממעשה ידיה והיא אצל אמה ודו"ק":

היינו גם לפני התקנה היה חוב מוטל על האב לפרנס את בניו הגדולים שעה שאינם יכולים להתפרנס מצד עצמם, והיום שיש חוקים האוסרים עבודת קטינים עד גיל 15 וגם לאחר מכן הם מוגבלים מאד ביכולת שלהם לפרנס עצמם, עדיין מוטלת חובה על האב עד גיל 18 אף כי במידה פחותה הרבה יותר, תלוי ביכולות של הנער או הנערה ללמד קטנים מהם בשיעורי עזר או בשמרטפות או ניקיונות מזדמנים או מלצרות, שבחברה של בני התורה אינה מקובלת אצל הנערים כלל ואצל הנערות באופן מוגבל ביותר בשל ההדרכות החינוכיות של ראשי הישיבות ומנהלי מוסדות בית יעקב, כך שבעולם של בני התורה החובה המוטלת על האב על פי דעת הדישה משמעותית הרבה יותר ממגזרים אחרים, שם נוטים לפתיחות ופיקוח רופף על בני 15-18 והאפשרויות שלהם להשתכר עולות לאין שיעור.

ה. דמי טיפול

שאלה חשובה שיש לדון בה בבואנו לשער את סכום המזונות היא סוגיית דמי הטיפול, האם האב חייב מעבר לתשלום המזונות גם את דמי מלאכת האם או שמא הדבר מוטל באופן טבעי על מי שמגדלם ולא מצאנו לכך בפוסקים כמעט כל התייחסות ישירה דבר שמעיד כמאה עדים לכאורה, שאין מקום להחשיבם בדמי המזונות המוטלים על האב.

אמנם הסברא נותנת כי האם שאינה חייבת במזונות הקטינים לא מסתבר שתתחייב בטיפולם, מי שנותן מזונות הוא זה שנותן את הטיפול: בישול, כביסה, טיפול רפואי וחינוך.

ואכן האב לא רק חייב במזונות ילדיו אלא אף בחינוכם לפי רוב הפוסקים, כמו כן ללמד את בנו אומנות ושאר כישורי חיים כמבואר במסכת קידושין דף כט.

ולכאורה הדבר פלא, שהרי אין לך טבעי מלטפל בקטינים שהם חסרי ישע, ומדוע שהאם לא תתחייב בכך מצד המוסר והסברא הפשוטה?

ונראה בפשטות שנשים אינן יכולות גם לטפל בקטינים וגם לפרנס אותם שהרי אין בכוחה לעשות זה וזה, ולכן איננה חייבת בכך מהתורה או מדברי חכמים, וי"ל בפשטות שפטור האם מלטפל בילדים הוא מן התורה שהרי ראינו שאף דמי ולדות לבעל, וכחוט השני שמה התורה את האב כדומיננטי ביחס לילדיו, וכנראה מהטעם שהזכרנו שהתורה חסה על האישה שכיוון שדרכה להניק והיא נוחה לגדל את הזאטוטים מחמת סבלנותה ועדינותה וחריצותה, לא חפצה התורה שהנשים ינוצלו ויושלכו ככלי ריק אחר הגירושין ואף יטילו עליהם את עול הפרנסה אלא התורה הטילה את האחריות על האב, ואין ולו רמז כי נעשה הדבר למחצה לשליש ולרביע שכן ידוע הוא הכלל 'לא פלוג', ומתוך שתשלום המזונות מוטל על האב מסתמא גם טיפול הקטינים מוטל על האב, ואנו נביא בזה הוכחות מוצקות וחזקות שלאם מגיע לא רק מזונות אלא גם תשלום מלא עבור כל הטרחה שטורחת בקטינים, בוודאי באלו שעברו את גיל שש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש להעיר שהאישה פטורה מפרייה ורבייה והטעם שלא רצו לחייב את האישה בדבר שתצטרך אח"כ לשאת בעול הטיפול והפרנסה ולכן החיוב מוטל על אנשים בלבד, ומתוך שהחיוב מוטל עליהם גם האחריות מוטלת עליהם באופן מלא דהיינו פרייה ורבייה, חינוך, טיפול ומזונות, והתורה שחסה על האישה פטרה אותה מכל הדברים האלו כיוון שלא תמיד בכוחה לעסוק בכך וגם לפרנס, ומתוך שאינה יכולה לעשות כל דברים אלו גם לא חייבו אותה והשאירו את הדבר לתחושתה הטבעית ואם תוכל תעשה ותקבל את שכרה מהאב.

א. מתשלום שכר מניקה משמע שיש לשלם לאם גם דמי טיפול.

עיי' בתוספתא מסכת כתובות פרק ה הלכה ה:

"נתגרשה אין כופין אותה להניק. אם היה בנה מכירה נותנין לה שכר ומניקתו מפני הסכנה".

מדברי התוספתא למדנו שאף חיוב הנקה מוטל על האב, אם האישה אינה חייבת להניק הייתכן שהיא חייבת בטיפול, אלא זה גם זה מוטלים על האב ומשכך אם היא מסכימה לעשות כן או שכך נראה לביה"ד שראוי טפי, לכן אף מקבלת שכר הנקה.

ואף אם תטען ששכר זה הוא דמי החלב בלבד אך אינו כולל את משאכם וטורחכם, היה צריך לתת לה מאכליה היתרים בלבד, כמו שהדין באישה נשואה שהיא מניקה שנותנים לה מזונות המגבירים את תנובת ההנקה. אלא מתוך שמזכיר שכר הנקה משמע כעמל מניקה דבר שכולל את הטיפול כולו. ואם בקטנים כאלה חייבו חכמים את האב בשכר טיפולו כ"ש בדברים יתרים של חינוך ושמירה והדרכה שקיימים בגילאים מאוחרים יותר.

ואם בימים קדמונים כך על אחת כמה וכמה בדורות שלנו שהטיפול נעשה משמעותי יותר שכן דרך העולם ללדת הרבה פחות ילדים ולטפל בהם הרבה יותר דמפנקי טפי.

אם בעבר אישה הייתה מטפלת בזאטוטים רבים והיו נוהגים לרחוץ אותם מעט מאד ולכבס מעט מאד, ובעיקר הקטנים היו עושים את מלאכת האם, מוליכים ומביאים ומלקטים את עשבי השדה הראויים למאכל, וסובבים בשווקים וברחובות דרך משחק והיתול, היום מקובל לרחוץ מדי ערב ולסרקם היטב ולספרם תדיר ולמשוח אותם במיני משחות ולשלוח לחוגים ולהדריך בכל מיני הדרכות ובשעה שחולים תידד שנתי מעיני, כי בני הדור הזה מפונקים ביותר לעומת בני הדורות הקודמים. ואף החוק מחייב את האם לשהות עמם בכל שעה עד שיגדלו ויהיו בני 9, משא"כ בדורות הקודמים שהילדים לא זכו בתשומת לב גדולה אדרבא שימשו ככוח עזר לעבודות הבית.

במזמור אשת חיל שהיא אישה יוצאת דופן, נאמר במשלי פרק לא פסוק י' – לא:

"אשת חיל מי ימצא ורחק מפנינים מכרה: בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר: גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה: דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה: היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה: ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערתייה: זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטע נטעה כרם: חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרעותיה: טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בליל בלילה נרה: ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך: כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון: לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים: מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה: נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ: סדין עשתה ותמכר וחגור נתנה לכנעני: עז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון: פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה: צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה: רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה:
שקר החן והבל היפי אישה יראת יקוק היא תתהלל: תנו לה מפרי ידיה
ויהללוה בשערים מעשיה:"

מוזכר בין עבודותיה של האישה החרוצה ביותר, אריגת בגדים, בישול, חינוך הבנות,
עבודה חקלאית, מסחר. עיקר העמל שקיים היום לא הוזכר הטיפול הקשה בגידול ילדים
בבריאות ובחולי, כי הדבר כמעט ולא היה קיים בימים קדמונים.

ואיתא מסכת חולין דף כד עמוד ב', כי הטיפול של רחיצה וסיכה היה טיפול יוצא דופן:

"אמרו עליו על רבי חנינא, שהיה בן שמונים שנה והיה עומד על רגלו אחת
וחולץ מנעלו ונועל מנעלו. אמר רבי חנינא: חמין ושמן שסכתני אמי
בילדותי הן עמדו לי בעת זקנותי."

ואיתא במדרש הגדול בראשית פרשת ויחי פרק מח פסוק א', כי טיפול מסור מזכה את הילד
באריכות ימים ובזקנה משופרת דבר שלא היה בנמצא בדורות הקודמים מחמת הטיפול הבסיסי
שזכו הקטינים והעמל של האם התרכז בבישול ובאריגת בגדים אך פחות בטיפוח:

"ויהי אחר הדברים האלה. זה הוא שאמר הכתוב רוח איש יכלכל מחלהו
ורוח נכאה מי ישאנה (משלי יח, יד). יסורין הבאין על האדם בזקנותו והוא
מעודן ומפונק בנערותו הוא יכול לסבול אותן אבל אם היה מיוגע מנערותו
הן מחלחלין אותו ואינו יכול לסבלן. הוי רוח איש יכלכל מחלהו. ומי שרוחו
נכאה עליו מנערותו ועד זקנותו מי ישאנה. אמר ר' יוחנן חמין ושמן שסכתני
אמי בנערותי הן עמדו לי בזקנותי. אמר ר' ישמעאל בירבי יוסי אבנים
שישבנו עליהן בנערותינו הן עשו עמנו בזקנותינו. ר' אבהו נחית למסחי
והוה מסתמך על תרין עבדין גונתיין חד מימיניה וחד מסמאליה. אתון
למשקע וזקפון. אמרון ליה רבי כל הדא חילא טבא הדין גבך ואת צריך לן,
אמר להון אין אנו מניחין כלום לזקנותינו. כיון שהזקין אפלו כצפור לא היה
יכול לסבול תשש כוחו מחמת התורה. תדע לך שהוא כן שהרי יעקב אבינו
לפי שציער עצמו עם לבן ועבד ביום ובלילה, דכתיב הייתי ביום אכלני חרב
וקרח בלילה (בראשית לא, מ), ועוד נתפגש עם המלאך ונצחו עם עשו ונצחו
כיון שהזקין ובאו עליו חלאים לא יכול לסבלן, דכתיב ויאמר ליוסף הנה
אביך חלה."

וכ"כ בעלי תמר מסכת ביצה פרק א הלכה ז:

"אבנים שישבנו עליהם בנערותינו עשו עמנו מלחמה בזקנותינו. מכאן
שאדם שקולט לתוכו מחלה בימי נערותו, שאינו מרגיש בה עד ימי זקנותו
שאז היא יוצאת ממחבואה. וכן לקמן שימרתני כוחי לזקנותי. הרי שע"י
התאמצות יתירה בימי נערותו נכנסת חולשה בתוך גופו והיא נשארה טמירה
ונעלמת עד ימי זקנה שאז היא מתגלית. ונ"מ דאף בימי נעוריו צריך האדם
להיות זהיר בכל הדברים שגורמים מחלה וחולשה לזקנים. ובקשר עם
מימרא זו כדאי להעתיק מה שנתפרסם בשנת תשט"ז, בשעת כינוס רופאי לב
שנערך זה לא כבר בצפון מזרח ארצות הברית, פורסמו פרטי מחקר שנערך
ע"י קבוצת מומחים למחלות לב בין אלפי חולים. המחקר גילה כי מרבית
האנשים הסובלים ממחלות לב וכליות המופיעות אצלם בגיל ארבעים עד
שישים, סבלו בילדותם מהצטננויות שהיו מלוות חום גבוה שנמשך לעיתים
ימים רבים. כמעט כל חולי הלב היו אצלם מקרים של שפעת קשה ושל
מחלות ילדים טיפוסיות שהופיעו בצורה קשה כגון סקרלטינה, אסכרה
(דיפטריה) ועוד וכו'. החוקרים טוענים שיש להקדיש תשומת לב הרבה יותר
גדולה למחלות ילדים ובהם הצטננויות הרגילות שמרבית הילדים סובלים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מהם שנה שנה, ולאחוז באמצעים למנען או לרפאותן מיד עם הופעתם כדי שלא יפגמו באיברים החיוניים של הגוף. והנה רבי ישמעאל בי רבי יוסי הביע כבר בזמנו תמצית תוצאות מחקר הרפואי של זמנינו במליצה קצרה. ואכן כן הוא בטבע שהאנשים לא מתכווננים בראשיתו של דבר מה שיהיה בסופו אם המעשה שעושים נהנים ממנו, ואף אם מזהירים אותם לא יתנו און קשבת. ולפיכך רב היה נותן פקודה נמרצת לתלמידיו ורבי יונה לחבר החכמים מבלי לשבת על רצפה וספסל של אבנים קרים דאילין צנינים, ומבלי משים תחדור מחלת רומטיזם בגופם שתהא להופעה בימי זקנה בצורה חמורה, ורק הודות להפקודה של רבם נמנעו מזה, ולולא כן לא היו מטים און קשבת לשום אזהרה בזה, ע"ד טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה ותרד פלאים, ומביאה הגמרא כהמשך להנ"ל דנתקיים ברבי אבהו דברי שלמה, החכם עיניו בראשו, וכפי שמפרש הירושלמי בסוטה פ"ח ה"י החכם עד שהוא בראשו של דבר הוא יודע מה בסופו, ולפיכך היה שומר בנערותו כחו לזקנותו כי יש באדם רזרבה של כוחות הזקוק להם בימי הזקנה וצריך האדם לשמור על רזרבה של הכוחות בנערותו לזקנותו".

ולצערנו בדורות הקודמים זה אלפיים שנה חיו חיים קצרים וקשים כגון רבה שזכה לגיל 40 ואביי שהפליג בשנים זכה לגיל 60, האר"י גיל 38 והרמ"א גיל 56, הש"ך גיל 42 ועוד. מעטים כגון הב"י זכו להגיע לגבורות דבר שהוא היום בגדר הנורמה, והטעם שהקטנים בדורות ההם ולפי איכות הטיפול דאז היו בתנאים ירודים, מהן מחמת שכשל כוח הסבל של ההורים ומהם מחמת הקושי להשיג פרנסה ומהם מחמת שהמשפחות היו גדולות והתקשו לתת לכל ילד את מירב תשומת הלב ומהן מחמת הידע הרפואי. בכל אופן הדבר ברור כי מה שזוכים דורות אלו לאריכות ימים יש לטיפול המיטיב של האם וההשקעה המרובה השפעה מיטיבה והוא בבחינת פיקו"נ, שמצריך את ביה"ד את ההתחשבות בבואו לחשב תשלומי האב.

אמנם בתוספות ישנים מסכת יומא דף עט עמוד א', משמע שזהו דרך כל קטן לסוכו ולרוחצו:

"כל מידי דאית ביה רבייתא לינוקא לא גזור בהו רבנן. והיינו רחיצה וסיכה דאמר ר' יוחנן (חולין דף כד ב) שמן וחמין שסכתני אמי בילדותי עמדו לי בזקנותי".

משמע שכל קטן פטור ביה"כ מרחיצה וסיכה כי היא דרך גידולו והתפתחותו הטבעית.

וכן נקט הלכה למעשה בביאור הגר"א אורח חיים סימן תרטז סעיף א':

"וכ"ה בהג"מ פ"ג ס"כ וז"ל שם וכ' רבינו יהודה שמותר לומר לא"י לרחוץ התינוק אפי' בחמין שהוחמו בו ביום דא"ר כל מידי דרבייתיהו ל"ג רבנן וחמין ושמן רבייתיהו דא"ר חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי בזקנותי ועוד דסתם תינוקות חולין הן אצל חמין והוי כמו חולה שאין בו סכנה דאומר לא"י ועושה וכ"כ סמ"ג וכ"ה דברי הטור וכ"מ שמחנכין כו'. והר"ן חולק ע"ז":

משמע שבהלכה אפשרו רחיצה וסיכה לקטן ביה"כ שכן הוא נזקק לזה, אך ברור שזו לא היתה הנורמה המעשית רק הנורמה ההלכתית שאפשרו זאת חז"ל כיוון שהבינו את החשיבות של הטיפול המדוקדק לאריכות ימיו של אדם ואע"פ שזו היתה הנורמה ההלכתית, נראה שדווקא בקטנים ביותר בני שנה ושתיים, והיום מפקחין על הקטינים עד גיל מאוחר למדי, וגם באופן אינטנסיבי הרבה יותר.

ובדין הנקה כ"כ באורחות חיים הלכות כתובות אות כג:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"האישה שנתגרשה אין כופין אותה להניק ואם הבן מכירה נותן לה שכר מיניקה ומיניקה אותו בעל כרחיה מפני סכנה וכופין את האב ליתן מזונות לבן אצל אמו עד ו' שנים מכאן ואילך אם האב עשיר כופין אותו לזוננו בביתו ואם לאו הקהל זנין אותו ע"כ":

מלשון כופין אותו לזוננו בביתו, משמע כי הטרחה בטיפולו של האב ואם החליט ביה"ד ע"פ המלצות מומחים להשאיר את הבנים גם לאחר גיל שש בבית האם, טיפולם לא מסתבר שיפול על כתפיה אלא ישאר באחריות ובמימון האב.

וכ"כ בסמ"ג לאוין סימן פא:

"האישה כל זמן שהיא מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה יין ודברים שיפין לחלב (רמב"ם), אמרינן בירושלמי (כתובות פ"ה ה"ו) ילדה תאומים אין כופין אותה להניק שניהם אלא מניקה אחד ושוכר הבעל להניק השני (שם הל' יב). תניא בתוספתא (כתובות פ"ה ה"ג)"

כאן עסקינן באישה נשואה שאין נותן לה שכר הנקה אלא תוספת מזונות, משמע שדמי הנקה הם מעבר למזונות ועוד שאם בתאומים הבן השני שוכרים לו מינקת מה ההבדל בגרושה שנכרת כמינקת האם יגרע חלקה?

וכ"כ ברמב"ם הלכות אישות פרק כא:

"הלכה יא: האישה כל זמן שהיא מניקה את בנה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה יין ודברים שיפין לחלב.

הלכה יד: היתה ענייה שהיא חייבת להניק את בנה והרי הוא עשיר שראוי לו שלא תניק אשתו אע"פ שאין לו שפחות אם לא רצת להניק שוכר מניקה או קונה שפחה מפני שהאישה עולה עם בעלה ואינה יורדת.

הלכה טז: האישה שנתגרשה אין כופין אותה להניק, אלא אם רצת נותן לה שכרה ומניקתו ואם לא רצת נותנת לו את בנו והוא מטפל בו, בד"א שלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה ואפילו היה סומא אין מפרישין אותו מאמו מפני סכנת הולד אלא כופין אותה ומניקה אותו בשכר עד עשרים וארבעה חדש".

מדברי הרמב"ם נלמד כי אישה נשואה המניקה זכאית רק לתוספת מזונות משא"כ הגרושה מקבלת שכר הנקה: 'נותן לה שכרה', משמע טפי ממזונותיה, ומדוע, כי זוכה האם גם לשכר טיפול הקטין, ונראה שמדובר בדמי טיפול בשיעור נמוך כי לא היה דרך נשים לשמור על הקטנים הן מחמת שהקטנים היו פחות תחת השגחה וטיפול והן בשל כך שלא היה לכך כל שווי, שכן לא נמצאה אלא מניקה בכלל עבודות האישה אך לא שמרטפות ושאר טיפול, אדרבא הקטנים היו עסוקים בכל עבודה ובסיוע ורק היונק שאינו מסוגל לעשות דבר משלם אביו שכר טיפולו.

וממה שבנשואה פוחתים לה ממעשי ידיה, משמע שזכאית להתחשבות על הטיפול בקטן, ואם בנשואה כך בגרושה יש להתחשב בכך וכיצד? בשכר הנקה שהוא יותר מדמי חלב ולא כפי שרצו לתרץ בפסק דינם של הרוב בביה"ד בנתניה בפסק שהובא לעיל בערעור לביה"ד הגדול לערעורים, שנותן לה דמי חלב בלבד.

בנוסף משמע דאם היא עשירה אף בנשואה פטורה מכך ושוכרת מינקת שתעשה מלאכת האם, ובוודאי שלמינקת אינו משלם שכר חלבה בלבד אלא תשלום מלא על שיעבודה ומלאכתה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וזה הרבה יותר. וכשהתגרשה והאב חייב לשכור מינקת לא יגרע חלק האם שישלם לה מה ששפחותיו עושות.

ועיין בבית יוסף אבן העזר סימן יג:

”כתב הרשב”א בתשובה שאלת האישה שנתאלמנה והניחה בעלה מעוברת וילדה ותוך שלשים יום ללידתה פסקה מלהניק את בנה ונתנה בנה למניקה ותוך ששה לאלמנותה היא רוצה לינשא לבעל הודיענו אם מותרת אם לאו דהא איפסיקא הלכתא גמלתו אסור או דילמא התם בשהניקה אותו עד צ’ יום שכופה ומניקתו מפני הסכנה אבל תוך זמן לא דסכנה ליכא. תשובה נ”ל שלא נאמרו דברים אלו אלא בגרושה שיצאה שלא לרצונה ושיש לו אב למסמס ליה ביעי אבל אלמנה לעולם לא עד כ”ד חדש ותדע לך מדתניא (תוספתא כתובות פ”ה הל’ ג וע”ע כתובות נט:) נתגרשה אין כופין אותה להניק ואם היה מכירה כופה ומניקתו מפני הסכנה ואם איתא ליתני נתאלמנה או נתגרשה אין כופין אותה להניק”.

האב חייב לפרנס את היונק ויכול לעשות כן בקניית ביצים וחלב, התחליף חלב הקדום, ובכל אופן לאם נותן הוא שכרה דמשמע טפי מביצים וחלב שהם דמי חלב בעלמא.

וע”ע בשו”ע אבה”ע סימן פב סעיף ה’ – ו’:

”סעיף ה: האישה שנתגרשה, אין כופין אותה להניק את בנה, אלא אם רצתה, נותן לה שכרה ומניקתו; ואם לא רצתה, נותנת לו את בנו והוא מיטפל בו. בד”א, שלא הניקה אותו עד שהכירה, אבל אם הכירה (ואינו רוצה להניק מאחורת) (טור), אפילו הוא סומא, אין מפרישין אותו, מפני סכנת הולד, אלא כופין אותה ומינקתו עד כ”ד חדש. הגה: והוא נותן לה שכר הנקה (טור). אבל אם השכירה כבר עצמה לאחרים, ואותו ולד מכירה, אין דוחין אותו ולד מפני בנה, אלא ב”ד משכירין לבנה מניקה אחרת (הרא”ש).”

סעיף ו: הגרושה אין לה מזונות, אע”פ שהיא מניקה את בנה, אבל נותן לה יותר על שכרה דברים שהקטן צריך להם, מכסות ומאכל ומשקה וסיכה וכיוצא בזה; אבל המעוברת, אין לה כלום”.

בעניין נותן לה שכרה הוא מדין מזונות קטינים שכך כתב באר הגולה אבן העזר סימן פב ס”ק ז: “כתב ה”ה דבר פשוט הוא שהרי חייב הוא במזונות בניו ובנותיו עד בן ו”ו”

ומדבריו נלמד שנותן גם את הדברים הכרוכים בטיפול כמו כלי בישול וסיכה וכיו”ב והדבר ברור שבכללם כל מה שנצרך לבישול ולתיבול ואם משלם על גז וכלי בישול על המלאכה לא ישלם? שהרי מלאכה היא העיקר, וכלים וכיו”ב הם בטלים למלאכה.

ומי שטוען כי חובתה של האם לטפל בילדיה, עולה שאלה כבודת משקל מדוע אין בדברי הפוסקים תוכחה מגולה לאישה שזורקת את בנה על הקהל, הרי זה ק”ו מיארווד ששדיא אבני מתא, ובגמרא מוזכר האב בלבד בדברי התוכחה האם פטורה מכל וכל.

נ”ל שאם היו מטילים זאת על האם הייתה גוועת ברעב, שבימיהם כמעט לא היה בכוחה להשתכר, ואף בימינו שדרך נשים להיות כאוניות סוחר ולהביא ממרחק לחמה, אין בכוחה גם לטפל בקטנים וגם לעבוד עבודה מלאה וממילא שכרה מופחת, ואם נעשה כן הרי שהאב שפטור מכל טיפול בקטנים עובד ומתעשר והאם הולכת ומדלדלת, ובפרט בימים אלו שההשקעה המקובלת בקטינים נעשתה מורכבת ומדוקדקת: טיפול רפואי מדוקדק שמטפל בעניינים רבים: משקפיים, אורתודנטיה, דיאטה, טיפולים רגשיים ורבים נוספים שמטריחים מאד את האם למעקב ולבירור, וגם טיפולים אחרים שהיום מצד אחד קל מאד להכין ארוחה ע”י קניית מוצרי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מזון מוכנים, אבל מאידך מקפידים שהקטינים יאכלו ירקות פירות וויטמינים שלקנות אותם זה שעות רבות של שהות בסופרמרקט, כאשר פעם האישה כמעט לא הייתה יוצאת מבית לשוק אלא הבעל היה מביא הכל ועורך את הקניות והיה מדובר במספר פריטים בודד. עמל נוסף הוא הישיבה עם הקטינים על שעורי הבית, דבר שלא היה מצוי בדורות הקודמים והיום הדבר מצוי מאוד. דבר נוסף התניידות של הקטינים שגורמת לרבים מהאבות בזמן שהם נשואים טורח רב והשקעת זמן לא מבוטלת ואחר הגירושין נופלים על כתפי האם שלרוב היא מעדיפה שלא לעשות נסיעות מרובות בשל כמה סיבות ונסיבות, הטיפול היום כולל זמן רב, כגון: אסיפות הורים, חוגים, בניית אמון ושיחות אישיות, טיפול הגייני, כביסות, הדחת כלים, ניקיון הבית, כולם דברים שהתחדשו ונוספו בעידן המודרני ובעבר הקדישו לכך זמן מועט או כלל לא והאישה עושה זאת כי ביה"ד הטיל עליה את הטיפול בקטינים. והרי שיכלה האם, מבחינה של תועלת כלכלית ואישית, להניחם בביתו של האב לטיפולו, בוודאי היה נזקק לעזרתם של שמרטפים, או אומנת ושאר מסייעים אשר היו עולים לו הון רב ובשביל שהיא אימם גרעה זכותה, אתמהה.

גם אם לאם חוב מוסרי וערכי בסיסי לטפל בקטינים אין היא צריכה לעשות את חלקו של הבעל שסייע לה שעה שהיו נשואים ועתה היא בודדה וגלמודה ללא תמיכה וללא סיוע.

ובשו"ת רדב"ז חלק ז' סימן טז מצאנו שמתייחס גם להיבט המוסרי:

אבל מודה אני שאם אמרה לא אנשא עד כ"ד חדש כדין אבל איני רוצה להניק כיון דאכתי אין מכירה הדין עמה שהרי אינה משועבדת לו לעשות לו שום מלאכה ולא להניק שהרי אינה אשתו, דתניא נתגרשו אינו כופה אותה ואם היה מכירה נותן לה שכרה וכופה ומניקתו מפני הסכנה, ומדנקט גרושה ולא אלמנה, משמע דאלמנה כופין אותה להניק את בנה, אלא דלא פסיקא ליה לתנא אם היא ניזונת משל בעלה כופים אותה להניק, דהרי קי"ל כל מלאכות שהאישה עושה לבעלה אלמנה עושה ליתומין חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו, ומכ"ש שכופין אותה להניק, אבל בזמן שאינה ניזונת מהם, כגון שלא נשארו נכסים או שתבעה כתובתה, אין כופין אותה להניק אלא נותנת הולד לקרוביו או משליכתו לקהל אם אין לו קרובים או שהם עניים והקהל מתטפלים בו, ואם הכירה כופין אותה הקהל להניק ונותנים לה הקהל שכרה מפני הסכנה. ומכאן אתה למד לנ"ד כיון שהיא מורדת ואין לה מזונות ולא תנאי מתנאי כתובתה אלא שלא רצה הבעל לגרשה, אין כופין אותה להניק אלא ב"ד או קרובי הבעל מטפלין בו עד שיבא הבעל ויקח את בנו, ואם רצתה להניקו ויתנו לה שכרה היא קודמת לכל, וכופין לבעל לתת לה שכר ההנקה או את קרוביו אם הם אמודים דזה נהנה וזה אינו חסר, והדבר ברור שהאם תפקח על בנה יותר מאחרים דכתיב "התשכח אישה עולה מרחם בן בטנה", ואם נתנו לה שכרה ולא רצתה להניקו והיא אינה יכולה להנשא שהרי מעוכבת הגט כנ"ד זו מדת אכזריות וחוששני לה שמא מן הגבועונים היא שבני אברהם יצחק ויעקב רחמנים בני רחמנים הם".

הרדב"ז נוקט כי באופן טבעי רחמנותה של האם יגרום לה לטפל ביונק ועולל שהוא פרי בטנה, ובתנאי שאינה חפצה להינשא מחדש, שהרי ההנקה מגבילה אותה עד שימלאו ליונק כ"ד חודשים, אך סברא מוסרית זו אין לה ולא כלום עם הדין הממוני, שהיא זכאית לשכרה. משמע אע"פ שהאישה יש לה חובה מוסרית לטפל בקטינים שהם ילדיה, אך העלות המלאה מוטלת על האב, ואין בטענה המוסרית לפטור אותו מחובותיו הממוניות. והדגיש כמה פעמים שהטיפול

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המלא הוא על הקהל או האב ואין לחלק בין ההנקה שהיא מוטלת על האב לבין הטיפול ולטעון שיהיה מוטל על האם.

ואם על דבר שהוא חיותו של היונק משלם האב כ"ש שישלם על דברים שהם לטיפולו. עוד למדנו בדבריו שהשכר במניקה הוא אינו דמי החלב לבד אלא שכר הנקה היינו של מינקת דבר הכולל בתוכו גם טיפול.

ב. תחשיב דמי טיפול.

צריך להבין כיצד זה שכמעט אף אחד מהקדמונים אינו מדבר על מתן דמי הטיפול לאם. ואע"פ שהבאנו לקמן כמה מדברי הראשונים, נער יספרם ולמרות שזהו רכיב חשוב ומשמעותי לא דנו בכך רבותינו.

וי"ל פעם היה שכר רק על הנקה שאר התפקידים נעשו באופן טבעי ע"י האם ולא ניתן לכמת את שכרם.

דוגמא לכך היא דברי הגמרא באישה שעוסקת בכמה מלאכות ומותירה ע"י הדחק ושם מביאים הראשונים באלו מלאכות אישה יכולה להשתכר ע"י הדחק ואין בכללם שמרטפות.

ועיין ברש"י מסכת כתובות דף סו ע"א, בעניין של העדפה ע"י הדחק שפירש שעושה כמה מלאכות יחדיו, ופירט:

"שתים שלש וארבע בבת אחת - שומרת קישואים וטווה פשתן ומלמדת שיר לנשים בשכר ומחממת ביצים בחיקה או ביצי תולעים העושים משי שהנשים מחממות אותן בחיקן והם נוצרים".

וכ"כ כרש"י כדרכו הר"ן על הרי"ף שם:

"וגרסינן התם בעי רבא עשתה לו שתים בבת אחת מהו בעי רבינא שלש וארבע מהו תיקו. כגון שומרת קישואין וטווה פשתן ומלמדת שיר לנשים בשכר ומחממת ביצים בחיקה או ביצי תולעים העושים משי שהנשים מחממות אותם בחיקן והם נוצרים. מהו. מי הוי כעין הדחק או לא כך פרש"י ור"ח ז"ל".

ולא הזכירו את המלאכה המתבקשת ביותר והיא האומנת שהמטפלת בתינוקות, ע"כ שלא היה מקצוע כזה, שכן כל אישה טיפלה בילדיה ואם לא עשתה כן האם, עשו זאת למען הבעל אמו ואחיותיו וגיסותיו, גם העשירים ביותר לא שכרו אישה להיות אומנת אלא רק לעשות במלאכת הבית או להיות מינקת, שכן לא היה מקובל לעשות כן תמורת שכר ואף שפחות לא עשו כן, לכן ממילא לא מנו חכמים את דמי הטיפול שכן לא היתה להם בזמנם שומא כלל, אבל עתה כשיש להם שומא, שומה עלינו להחשיבם בדמי המזונות.

אמנם מצאנו שהיתה מלאכת אומנת עיין במדבר פרשת בהעלותך פרק יא פסוק יב:

"האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו":

ואף למדו מכאן חז"ל הלכתא עיין במסכת סנהדרין דף ח עמוד א:

"ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור. עד כמה? אמר רבי חנן ואיתימא רבי שבתאי, כאשר ישא האומן את היונק".

ועיין מ"ש בשו"ת עטרת פז חלק א' כרך ג' - אבן העזר, הערות הקדמה הערה יז:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"בגמרא סנהדרין (ח ע"א) כתיב (דברים א) "ואצווה את שופטיכם בעת ההיא" אזהרה לדיין שיסבול את הציבור, ועד כמה? אמר רבי חנן ואיתימא רבי שבתאי (במדבר יא) "כאשר ישא האומן את היונק". ע"כ. וראה לגר"ח פלאג'י בס' עיני כל חי עמ"ס סנהדרין (שם) שביאר דהענין הוא שכמו שצריך לפייס התינוק ולמשוך את ליבו באגוזים ומיני מתיקה כן יש לנהוג עם קהל העדה".

ובהשאלה לימינו בבתי הדין צריך למשוך את ליבם בדברי מתיקות של נועם ושיכנוע.

ועיין בתרגום ירושלמי במדבר פרשת בהעלותך פרק יא:

"האנא עברית ית כל עמא האילן אין אנא ילידת יתהון ארום תימר לי סבול יתהון בחובך היך מה דסבל פדגוגא ית מינוקא על ארעא דקיימתא לאבהתוי":

בתרגום בשל כך שאין תפקיד כזה אומנת או אומן, מתרגם 'פדגוגא', היינו מחנך או מלמד בחדר המטפל בילדים צעירים ביותר שעדיין יונקים שכן בימיהם היו יונקים עד גיל 6 או 7.

ועיין ברמב"ן במדבר פרשת בהעלותך פרק יא, שכתב:

"ואמר "אומן", כי הוא אומן לא אומנת".

משמע שאין מדובר במחנך אלא כמקצוע ובפשטות אף אם היה תפקיד כזה הוא היה צריך למסמס לו ביצים וחלב וזוהי טרחה גדולה שבזמן ההוא לא היה לה כל תמורה.

ג. דעת הראשונים הדנים בדמי טיפול.

כבר הבאנו לשון הרמב"ם הב"י והרדב"ז, שהאב אחראי לטפל ביונק, ומשמע בכל ענייניו, כי טיפול היינו לא רק האכלה אלא כל צרכיו, ומשמע דהאם כלל וכלל לא.

ועיין בראשית רבה פרשת תולדות פרשה סג סימן י:

"א"ר אלעזר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה".

לכאורה יש השוואה בין מזונות לחינוך מה בענייני רוח נעשה הבן עצמאי בגיל י"ג והבת בגיל י"ב, אף בענייני מזונות כן, והביטוי הוא להטפל בבנו, היינו לקבל עליו אחריות מלאה. (הבן נעשה טפל לאב או צמוד ונסרך באב ומכאן בא הביטוי טף שהם טפלים להוריהם ומטופלים על ידם).

וע"ע בפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת תולדות פרק כה פסוק כז:

"א"ר אלעזר ב"ר שמעון צריך אדם להטפל בבנו להעסיקו בתורה ובמצות עד י"ג שנה, מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה":

וכ"כ סמ"ג לאוין סימן פא: "האישה שנתגרשה אין כופין אותה להניק אלא אם רצתה נותן לה שכרה ומניקתו ואם לא רצתה נותנת לו את בנו ומטפל בו", וכ"כ לבוש הלכות כתובות (פב, ה), ועיין בערוך השולחן אבן העזר סימן יג סעיף טז:

"יש מרבותינו שאמרו דגרושה מותרת להנשא בתוך כ"ד חדש דאינה בכלל מינקת חבירו דהרי אינה משועבדת להניק הולד דעל האב מוטל ויטפל בו להשכיר מינקת או לזוננו בחלב וביצים".

ועיין בשו"ת הריב"ש סימן יג:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"וגם שאף לפי טעם זה יש לאסור בגרושה כיון שאין אבי הולד אצלה שהיא בושה מלשואל ממנו, ולא דמי למינקת עצמו ששניהם יחדו מטפלין בולד".

שו"ת תשב"ץ חלק ב' סימן יט:

"שהאשה אינה חייבת להניק את בנה אלא כשהיא נשואה או אלמנה שזו היא אחת מהמלאכות שחייבת לבעלה, אבל אנוסה ומפוחה אינה חייבת להניקו ואם הוא זה אביו הרי הוא מטפל בו".

שו"ת מהר"ם אלשקר סימן יב, שו"ת ראנ"ח סימן צה, חוט השני סימן יח, נו"ב אבה"ע סימן כד, אבני שיש סימן לג, תשובה מאהבה סימן מד, אגודת אזור סימן ז'.

עייין בשו"ת תשב"ץ חלק ג' סימן קכז:

"...אלא שכל זה הוא לענין אלמנה הניזונת לפי דין התלמוד כל זמן שתראה, אבל לפי התקנה שאינה ניזונת אלא שלשה חדשי' אם יפרענה כתובתה אין לה לתפוס אלא בשיעור כתובתה ומזונות שלשה חדשים אלא שאם יש לה בניה קטני' והם עמה ומגדלתם תופס' כדי מזונות בניה ושכירותה כאלו היתה שפחה מגדלתם כנז' בפ' נערה שנתפתתה וביבמות פ' חרש והכל כפי מה שיראה לאפטרופוס אם היא אישה חשובה וזילא בה מילתא להיות כשפחה ואינה רוצה ליטול כלום צריכה לקבל עליה שתזון אותם משלה כדאיתא בפ' החובל או ישכרו להם שפחה ואם יראה לאפטרופוס שהיא מפסד' הנכסים יסלקו מתחת ידה ויצליחו הנכסים ויתן לה מה שראוי לתת לה מזונות' וכתובה ומזונות' בניה ושכר גידולם אם רוצה לגדלם":

שו"ת הרשב"ש סימן קסח:

"תשובה. כבר הסכימו כל האחרונים ז"ל שלא לכוף לגרש המורדת אפילו בטוענת מאיס עלי. על כן אין לכוף לבעל לגרשה, וגם אין לה עליו מזונות, אבל הוא חייב במזונות בנו ושכר הנקתו ושכר שמושו לפי שמעשה ידיה שלה".

והדבר ברור ששכר שימושו היינו שימושו של בנו שהרי הוא עוסק באישה שברחה מבית בעלה ועברה לגור במקום אחר וכן הבינו שלושת הדיינים לקמן גדולי ישראל שיש משקל רב לדעותיהם ופסקיהם בבתי הדין דהיום.

ועייין בפד"ר כרך ב עמ' 5-8 תחת מותב של הני תלת צנתרי דדהבא הרה"ג דייני ביה"ד הגדול מו"ר הגר"י הרצוג, הגר"ש אלישיב והגר"ע הדאייא נ"ע שהסכימו לדברי הרשב"ש.

ועייין בקובץ תשובות הרב אלישיב חלק א' סימן קע:

"ולא רק להניק את בנה האישה חייבת אלא גם בטיפולו אחרי שגמלתו, עיין אה"ע סי' פ' סעי' ד' - ועומדת ומשמשת בפני בעלה... אבל אינה עומדת ומשמשת בפני אביו או בפני בנו. וי"א דוקא באינן סמוכין על שלחן בעלה (ע' ב"ח אה"ע סי' פ' סעי' ו').

אולם לכאורה דברי הרשב"ש הם מובנים ומסתברים כי הרי כל הדיון הוא לענין כלכלת הילד והחזקתו. שבזה אין ספק שהאב מחויב לתת לו די מחסרו אשר יחסר לו. גם זה פשוט לדינא שאין ביד הבעל לחייב את האישה בטיפול הילד אם הוא לא משלם לה מזונות וכמו באומרת איני ניזונית וא"ע הואיל והיא מוחזקת בעצמה וכמ"ש הבית שמואל הנ"ל והואיל וטובת הילד דורשת שיימצא אצל אמו, ואם האם לא תקבל את שכר הטיפול לא יהיה לה האפשרות לטפל בילד, א"כ מה לו לילד ולחשבונותיו של האב. הוא התובע

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והדורש את שלו. הוא איננו צריך לסבול מהדין - ודברים המתנהלים בין האב והאם, ולכן לא שייך לומר כי אין להוציא מן הבעל כסף בעד הטיפול של הילד מפני שהאישה חייבת לטפל בו וזה בכלל מלאכות הבית שאישה חייבת בהן לעשות לבעל כי אין לבעל זכות לנכות מדמי החזקת הילד - אשר הוא חייב לילד - על חשבון החוב שהאישה חייבת לו".

וע"ע בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק א עמוד 118 :

"אשר לדרישת האב למסור את הילדה למוסד, אנו אומרים לו, כי המוסד הכי טוב עבור הילדה הוא מוסד - האם. וכאן המקום להביא את דברי הרשד"ם בתשובותיו בחלק אבע"ז שאלה קצ"ג, לענין בן עד שש, וטען האפוטרופוס שאם לשלם שכר הנקה הרי הוא רוצה לתתו למינקת אחרת. וכתב ע"ז הרשד"ם: ואם לפי הדין מוטל עליו לשלם שכר ההנקה, אם הוא מחוייב ליתנו לאמו להניקו - לא לזולת, עם השכר שיתן למינקת אחרת. תשובה... ולענין אם הוא מחוייב ליתנו לאמו, זה פשיטא יותר מביעתא בכוחתא מכמה טעמים. חדא, דקיי"ל דהבן אצל אמו עד שש שנים. עוד דכופין על מדת סדום, דכיון דצריך לשלם למינקת אחרת, למה לא יתן אותו השכר לאם - שהוא יותר יפה לתינוק. עוד, שכל ב"ד אביהם של יתומים, ויש להם לראות תקנת היתום. וכשם שמחייבים אותו ב"ד לפרנס לתינוק, כך מחייבים על האופן שהוא יותר טוב.

...אולם, מאחר שהנתבע אינו מפרנס את התובעת, הרי אין היא מחוייבת במלאכה. ונפסק הדין בשו"ע, בגרושה לענין הנקה, שם סימן פ"ב סעיף ה': האישה שנתגרשה... נותן לה שכרה ומניקתו... אם הכירה (ואינו רוצה להניק מאחרת)... כופין אותה ומניקתו... הגה, והוא נותן לה שכר הנקה... הרי שבהנקה, אם כי האישה מחוייבת וכופין אותה להניק כשהולד מכירה, מחוייבת היא רק במעשה ההנקה, אבל שכר ההנקה מוטל על האב. ובגרושה שאין עליה חוב מלאכה כלפי האב, עליו לשלם לה שכר הנקה. ואם בהנקה כך מכל שכן בטיפול, שהרי אין כופין את האם לטפל בילדים אחרי תקופת ההנקה, כנפסק בשו"ע שם סעיף ח': אם לא רצתה האם שיהיו בניה עמה אחר שגמלתן, אחד זכרים ואחד נקבות, הרשות בידה, ונותנת אותם לאביהם... והלכה זו שעל האב לשלם לאם שכר הנקה וטיפול, היא לאו דוקא בגרושה, אלא גם באב בעל - לאשתו, אם הבעל אינו מפרנסה. כי מכיון שאינו נותן לה למזונותיה אין עליה כל חיוב מלאכה, וההנקה והטיפול בכלל זה. (עיין בית שמואל בשו"ע שם ס"ק כ"א).

דבר זה, חובת האב לשלם לאם עבור הטיפול בילדם - גם אם האם היא אשתו של האב, במקרה שאינו מפרנסה - מפורש הוא בתשובות הרשב"ש סימן קס"ח בנדון אישה מורדת שאין הבעל חייב במזונותיה, וכתב שם: ... וגם אין עליו מזונות, אבל הוא חייב במזונות בנו ושכר הנקתו ושכר שמוש, לפי שמעשה ידיה שלה".

וע"ע בפסקי דין של בתי הדין הרבניים בישראל חלק יז עמוד 22 מאת הגרי"מ בן מנחם,

הגרי"ש אלישיב והגר"ב ז'ולטי:

"בעירעור של האם לשלם מזונותיה ומנגד טענת האב בתשלום המזונות הקטינה להפחיתם בטענה שהרי היא יכולה לטפל בעצמה ויש להפחית את דמי הטיפול מתשלום המזונות.

"והי' לכאורה מקום לדון לחייב את הבעל לתת סך כסף מסוים בכל חדש לאשתו, לא מדין שמחוייב במזונותיה, אלא כיון שהבת היא בטיפולה, עליו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לתת לה בעד זה שמשמשת את הבת ומטפלת בה כיון דמע"י שלה אם אינו זנה, וכההיא דהרשב"ש בסי' קס"ח בנ"ד שם דהאישה מורדת על הבעל בטענת מאיס עלי וכותב פסקו בזה "כבר הסכימו כל האחרונים ז"ל שלא לכוף לגרש אפי' בטענת מאיס עלי... וגם אין לה עליו מזונות, אבל הוא מחויב במזונות בנו ושכר הנקתו ושכר שמושו לפי שמעשה ידיה שלה" אמנם כשמעיינים בדבר נוכחים דאין הנדון דומה לראי', דשאני שם בבן קטן שצריך לאם להניקו ולשמשו, אבל בנ"ד דהיא כבר כבת שלש עשרה שנה, אם גם הבת אצל אמה לעולם, אין לומר דצריכה לשמושה של האם, ועד כדי כך שיהי' על האב לשלם לאם בעד זה שמשמשת את הבת, וברור דיכול האב לטעון שהבת תשמש את עצמה".

ויעוין בקובץ שיעורים (לגר"א ווסרמן הי"ד) כתובות (אות קצט) שכתב שגם במקום שהיא חייבת לטפל בילד משום הצלה, חוזרת וגובה מהאב בדומה לנרדף שחייב לפרוע למציל דמי הצלתו אע"פ שהוא מחויב להציל, ע"ע בקובץ שיעורים קידושין (אות עו).

וכך מפורש גם בתשובת הגאונים (קורנל סימן עו) :

"וששאלתם מי שגירש את אשתו והיתה מעוברת כמה יתחייב ליתן לה פרנסת הולד ומזונותיו או פרנסת האישה ומזונותיה וכמה שכר מניקה פוסקין לה מחדש לחדש או לשנה לפי כבודה או לפי כבודו, ואם היה בשיירה או פורש בים כמה יחוייב ליתן, ואם אומר אין מה ליתן והיא אומרת יש לו יש עליו שבועה או לא, הכי חזינא לכתחילה שכר האישה בעי למיתן מה דחזו דהיינו בשכר מניקה בין פרנסתה בין יותר על פרנסתה אין לדבר קצבה אלא לפי שכר מניקה בכל עת ועת וכל זמן לזמן בין רב למעט, דתניא נתגרשה האישה או כופה אם היה בנה מכירה נותן לה שכרה ומניקתו מפני הסכנה, אלמה שכר מניקה בעו למיתן בין רב למעט, אבל כשיגיע הולד וחזי למיכל דגן חייב עוד ליתן לו מאי דחזי ליה יותר על שכר אמו... ואם אין לו מה יתן והיא אינה צריכה מפייסין לה ומעלין שכרה בדמים וכותבין עליו שטר, ואם היא צריכה יתן לה מן הצדקה, כדאמרינן כי הוו אתו לקמי דרבא אמר ליהו ניחא לך דלתזנו בניך מן הצדקה, ולא אמרן אלא דלית אמיד אבל אמיד כפינן ליה בעל כרחיה ונסבנן מניה שכר מניקה ואי לית ליה מפייסין לה וכתב לה שטרה ואי לית לה יתיב לה מן הצדקה".

הרי שאפילו לאחר, שנגמל והוא אוכל דגן, נותן לה יתר על שכרה גם שאר ההוצאות, שאין לקבל שחיוב האב במזונות הוא בהספקת המזונות או דמיהם בלבד, ולא נחייב אותו לשאת בהוצאות הנלוות כהכנת האוכל, קניית האוכל, האכלת הילדים, ניקוי הכלים ושאר הפעולות שאף זה בכלל צרכי הילד המוטלים על האב, בדומה לשכר הנקה. ולכן, לאחר שנקבעו הסדרי השהות בהתאם לטובת הילד, אין ביד האב לומר יבוא אצלי ואני אאכילנו ואטפל משלי.

ד. דמי טיפול מעבר להכרחי מסתמא מוטלים על האב

אף אם נימא שטבע העולם שהאם עושה לילדיה ולא בעינן תשלום האב ואף שעושה הרבה יותר ממה שצריך, שמא נאמר דהוא בחירה שלה אבל לחייב את הבעל אי אפשר, כבר למדנו בדין אישה נשואה דין העדפה שע"י הדחק שיש בכך מחלוקת ראשונים למי שייך, ועיין מה נפסק בזה בשולחן ערוך סימן פ' סעיף א' :

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"מעשה ידיה לבעלה, כיצד, הכל כמנהג המדינה; מקום שדרכן לארוג, אורגת; לרקום, רוקמת; לטוות צמר או פשתים, טווה; ואם לא היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו, אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד. דחקה עצמה ועשתה יותר מהראוי לה, המותר לבעל. הגה: ודוקא שנותן לה מעה כסף כל שבוע, כמו שנתבאר לעיל סימן ע'. ויכולה אישה לומר: איני נוטלת מעה כסף ואיני נותן המותר; אבל הבעל לא יוכל לומר כן (טור בשם הרמ"ה וכ"כ הר"ן פרק אף על פי וכ"כ השאלתות פרשת משפטים)".

הנה באישה נשואה אמרינן המוציא מחברו עליו הראיה, אבל בגרושה בוודאי ובוודאי מה שעושה ודוחקת עצמה בטיפול מרובה ובו בזמן מטפלת גם בזה וגם בזה, שהיום לא מקובל לתת לילדים לשמור אלו על אלו, ואף במשפחות חרדיות מרובות ילדים מצוי שהגדולה שומרת על הקטנים ממנה אבל רק שעה ושעתיים ביום, שאר הזמן ורובו האם עושה כמה דברים בו בזמן, מכבסת, מבשלת, מקנחת את אפו של הזאטוט, עוזרת בשעורי בית, נותנת הוראות לגדולים כיצד לסייע לה, עונה לטלפונים מעבודתה.

זו תכונה נפוצה אצל נשים לעשות כמה דברים באותו הזמן, אך היא זכאית על כך לפיצוי.

ועיין בבית שמואל סימן פ' ס"ק ב':

"דחקה עצמה וכו'. הן שעשתה בלילה הן שעשתה ב' וג' מלאכות בפעם אחת הכל נקר' מחמת דחק לשיטת הר"ף והרמב"ם וי"א אם עשתה ב' וג' מלאכו' בפעם אחת לא זכה הבעל ואם עשתה בלילה זכה הבעל וי"א הכל לעצמה וכתב ב"ח מנהג שלנו שאין מוציאין מידה דמי מלאכה שע"י דחק, כתבו תוס' בכתובו' דף נ"ט וכיבמו' דף צ"ג ובמ' מה ששייך לה לוקחים בהם קרקע והוא אוכל פירות".

וע"ע בחלקת מחוקק סימן פ' ס"ק ב':

"ועשתה יותר מהראוי לה. דעת המ"מ אפי' שעשתה בשעה שבני אדם ישנים מכ"ש עשתה הרבה מלאכות ביחד שלא ע"י הדחק וע' בטור הביא דעות בזה מחלוקת ר"ת ורב האי והרא"ש לא הכריע ותוכל האישה לו' קים לי כמ"ד לעצמה וכתב הרב בב"ח שכן נוהגים במדינות אלו שלא להוציא מיד האישה שום העדפה שעל ידי הדחק".

וברמ"א כבר כתב שכל זה במי שמקבלת מעה לצרכיה אך אם לא מקבלת וודאי שצריך להשאיר בידיה שכר דחק. והנה באישה גרושה שאין לה דבר משמע שדוחקה לעצמה ומכאן שיש חוב של דמי טיפול, אך אפשר שרק חלקו, שכן האישה עושה מרצונה ומוחלת על מלאכתה עבור ילדיה, אך לא על מה שאמור לסייע לה בעלה, וכבר נמצא שאומר הכתוב בראשית פרשת ויצא פרק כט פסוק לד:

"ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילווה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי".

ופירש ר' חיים פלטיאל בראשית פרשת ויצא פרק כט פסוק לד:

"הפעם ילווה אישי אלי. כלומר עתה יתחבר ויטפל עמי אישי כי ילדתי לו שלוש בנים, זה נחנית טעם לדבריה לכן יתעסק ויטפל עמי כי כבר ילדתי לו שלשה בנים ונמצא שהראשון גדול ויצטרך ללמדם תורה ומעשים טובים ויראת שמים ואני מתעסק בקטנים".

כשהאם עושה גם את מלאכת האב הכולל חינוך הבנים ועוד, בוודאי שיש לתגמל אותה בהתאם. וכן פירש ריב"א שם:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי וגו'. כלומר איני יכולה לשאת עול רק משני בנים וא"כ עכשיו שיש לי שלשה בנים צריך שיטפל עמי בעלי כך פי' ר"מ מקוצי".

אפילו בימים קדמונים שהאישה עבדה רק בביתה עדיין היתה זקוקה לסיוע בטיפול בילדים החל מהילד השלישי.

ועיין פירוש מעשי בדברי החזקוני:

"ילוה אישי אלי עד עכשיו הייתי מנהלת שני בני בשתי ידי ועכשיו שנוולד לו בן שלישי יצטרך אישי לסייע לי לנהלם. על כן קרא שמו לוי".

ה. אם האב משלם לצהרון מדוע לא ישלם לאמא

אם האם בשעה שעוסקת בעבודתה נזקקת היא לצהרון, מקובל שהאב מתחלק עמה בתשלומי החינוך, וכן אם הנזקקת לעוזרת בית שהוצאותיה מרובות, האב יתחלק עמה שווה בשווה ומדוע יגרע חלק האם במה שדחקה עצמה ועשתה מלאכת כמה נשים.

עיין בשו"ת מהר"ם איררה סימן נט (דיין בביה"ד הרבני, אחר רבנותו בעיר גדולה לאלוקים סלוניקי ירושלים דיוון):

"ראיתי מ"ש הרה"ג עוזיאל ז"ל בשערי עוזיאל שער מ"ה פ"א סי"ח ז"ל: כשפוסקין מזונות לבת פוסקין לה גם לצורך חנוכה ולמודה, שאע"ג שאין זה בכלל תנאי כתובה דמתזנן מנכסי, מ"מ הואיל ובזמן הזה חינוך הבנות הוא דבר רגיל בכל בית ישראל, והואיל ודעת האב ורצונו הוא בהרווחת מזונות בתו, נעשה החנוך כמזונות ממש שהאב התחייב בהם בשעת נשואין בתוקף תנאי ב"ד ובתוקף המנהג ע"כ".

ולכאורה ה"ה בכל דבר המקובל כגון צהרונים ושאר טיפולים שהתחדשו בדורות האלה.

ואיתא במעשה דהאישה השונמית: (מלכים ב פרק ד פסוק יד – כ):

ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן אין לה ואישה זקן: ויאמר קרא לה ויקרא לה ותעמד בפתח: ויאמר למועד הזה כעת חיה אתי את חבבת בן ותאמר אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך: ותהר האישה ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר דבר אליה אלישע: ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקצרים: ויאמר אל אביו ראשי ראשי ויאמר אל הנער שאהו אל אמו: וישאהו ויביאהו אל אמו וישב על ברכיה עד הצהרים וימת".

הרי שהאב לא טרח בעד בנו דבר, אלא שלח אותו אצל אמו, ומראה שתפקיד האם לעסוק בכל ענייני גידול הקטינים.

אך עיין באברבנאל מלכים ב פרק ד':

"(יה) וזכר שגדל הנער ויצא אל אביו אל הקוצרים והכה השמש על ראשו והרגיש כאב עצום, (יט) ולזה אמר ראשי ראשי, שהיה הכאב בראש, ואביו אמר שאהו אל אמו, לפי שחשב שהיה הנער אומר זה בעבור שיביאהו אל אמו, אבל שלא היה כן האמת".

האברבנאל מבין שאביו היה מטפל בו אם היה סבור שאכן תלונת אמת בפיו וכ"כ המלבי"ם, ובפשטות מדובר שהיה הילד בן שש ונספח לאביו כדי ללמוד אומנות עבודת האדמה וכבר בשלב זה עיקר הטיפול בכך אצל אביו בשדה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וע"ע באלשיך שם:

"ויאמר אל אביו ראשי ראשי כו'. אפשר שלאביו קרא ראשי, ואמר ראשי כלומר חש עלי ראשי אני חש בראשי, ויאמר אל הנער שאהו אל אמו, כלומר כי בזכותה בא ועל ידה תהיה תרופתו, והיא אמרה במותו אלכה לי אל הנביא, כי מאי דלא הוה הוה על ידו, מאי דהוה לא כל שכן, ועשתה בחכמה להסתיר דבר ושלא להזכיר עליו שם מות, כי הדבור מזיק בעניינים כאלו לבלתי יתקן, וכן הנביא דבר נפשה מרה לה, ובאומד הדעת נתן אל לבו כי מת הילד":

ואין הטעם שלא היה אחראי על טיפול בניו אלא דווקא במקרה מיוחד זה שהאם היתה עילת קיומו. אך יש להודות שיש הרבה מהתעלומה מאדישות האב כלפי בנו היחיד, ומדובר באדם נכבד שהרי אשתו חשובה ביותר.

ו. יורד לשדה חברו.

האם משקיעה בילדים טרחה רבה, מדוע דינה ישתנה מיורד לשדה חברו וברשות שהרי בית דין מינו אותה ונתנו לה הורמנא לטפל בהם, וביה"ד אביהם של הקטינים.

ועיין שולחן ערוך אבן העזר הלכות כתובות סימן ע' סעיף ח':

"הלך בעלה, ולותה ואכלה, חייב לשלם. הגה: המלוה תובע לאישה, והיא תובעת לבעלה. ואם אין האישה כאן, תובע לבעל (הר"ן פ"ש דיני גזירות). מיהו אם מחלה האישה לבעלה, אין למלוה כלום (מרדכי פ' יש נוחלין). פסקו לה הב"ד מזונות וצוו לאחד לפרנסה ולגבות מנכסי בעלה, אם מת הבעל אין לו עליה כלום. אבל אם אמרו סתם להלוות לה, אם מת הבעל או אין לו לשלם, ונפל לה ירושה ממקום אחר, צריכה היא לשלם (כן משמע מתשובת הרשב"א הביאה הב"י). עמד אחד מדעת עצמו וזנה משלו, אין הבעל חייב לשלם לו והרי זה איבד מעותיו. הגה: ואין חילוק בין אביה, לאחר, שפרנסה. מיהו אם היו חייבים לבעל ופרנסו אשתו, מנכין לו מחובו (כל זה בהגהות מרדכי דכתובות). ואם אביה עמד ופרנס בתו עם חתנו, אפ"ה א"צ לשלם לו רק מזונות שלו, ולא של בתו (ת"ה סי' ש"ז). לא לותה, רק מכרה נכסיה ופרנסה, אין לה עליו כלום ומעשה ידיה שלה (הר"ן ריש דיני גזירות)".

משמע דאם האישה עומדת ולווה או מוציאה עבור חובות האב, באותו עניין יש להשיב לה את הסכומים והעמל על מה שהשקיעה בקטנים, ואע"פ שמי שעושה כן מדעתו הבעל פטור מלשלם לו ומדוע אין זה דומה ליורד לשדה חברו ברשות או שלא ברשות עיין בבית שמואל סימן ע' ס"ק כו:

"אין הבעל חייב לשלם. ול"ד ליורד לשדה של חברו שלא ברשות דצריך לשלם, ש"ה דבא תועלת לחברו אבל כאן לא בא לו שום תועלת אלא מסלק לו נזק, וע' בתו' והרא"ש ושאר פוסקים, וע' בתו' בגיטין דף ס"ו והבאתי בסי' קמ"א, ולכאורה נ' דין זה תליא בשני תרוצים של תו', לתירוץ אחד שם אשר הר"ן מסכים נעשה שלוחו וחייב לשלם, אלא לענין מדיר לא הוי שלוחו, וכתב בעל התרומות שער ס"ה האומר כל הזן אינו מפסיד ועמד אחד ופרנס אותה אבד מעותיו משום שהוא אינו שלוחו, כמ"ש בפרק המדיר כשמדיר אותה יעמיד פרנס והיינו שיאמר כל הזן אינו מפסיד, וע"כ לאו שלוחו הוא, וכן אם אמר לחנווני הרגיל אצלו פלוני נדר הנא' ממני וא"י מה אעשה לו ונתן לו החנווני א"צ לשלם לו, ובי"ד סי' רכ"א וסי' רצ"ה אשתמט' להאחרונים דברי בה"ת".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אמנם הדבר ברור שמה שעשתה האם עבור הקטינים אינו דומה לאדם זר, אלא היא אפוטרופא שלהם, שמה שעשתה הוי כידא אריכתא וכאילו הם עשו עבור עצמן, ובמצב שכזה דמי לאישה שלוותה עבור עצמה שהבעל חייב, אף בגרושה שטרחה האם ועשתה עבור הקטנים עבור חובות האב ועליו לשלם לה ולא הוי בבחינת המוציא מחברו.

ז. משמעות עתידית.

למניעת תשלום דמי טיפול יש מחיר חברתי משפחתי ואישי: אי יכולת להתגרש, חשש מלידת ילדים, הסכמה גורפת למשמורת משותפת, דבר שיפגע בחלק ניכר מהקטינים, השארת הקטינים עד שעות מאוחרות בצהרונים כדי להפחית מהעומס ולהתחלק בהוצאות עם האב.

נפרט את הדברים: אישה שתחשוש ממיעוט מזונות לא תמהר להתגרש, שכן היא תראה בכך מהלך שיפגע בה קשות, ונקל לתאר מה גודל המשבר שצפוי מתהליך שהאישה תרגיש אנוסה בבית השנוא לה, כמה יהיה תלוי בקולר בתי הדין שעה שבתים של נשי דלא מעלי יתנו עיניהן באחרים ולא יתגרשו מחמת החשש הכלכלי.

עם ישראל זקוק לגדול הן כדי לחזק את אוכלוסי ישראל ואת התא המשפחתי במשפחות חזקות ויציבות הן בשל השואה שכלתה שליש מעמנו והן בשל המסתורין של כילוי נשמות מהגוף.

נשים רבות יחששו ללדת שעה שידעו שילדיהם עשויים להלקח מהם או שעה שלא יהיה בידיהן כדי צרכן ונמצא שאין שווה למלך להניחן.

רוב הילדים זקוקים שעה שהמשפחות נפרדות לחיבוק אם, הרבה יותר ממה שהאב העסוק תדיר בפרנסתו יכול להעניק לילדיו, וכן המלצות של רוב התסקירים בבית דיננו לתת את המשמורת בידי האם שלרוב אף איננה נישאת שעה שהאב מקים משפחה חדשה. אם ידעו הנשים שכל הטרחה נופלת על שכמן יפנו לבתי הדין לבקשה למשמורת משותפת, שהננו רואים בה גורם בעייתי שעה שהקטינים מיטלטלין מבית בלי מקום קבוע ומסודר ובלי קמצוץ יציבות. בילד אחד או שניים בוגרים הדבר סביר, ברבים יותר וקטנים יותר הדבר פוגע בקטינים באופן שיש להתנגד למגמה זו, חלק ממנה ע"י קצבת מזונות סבירים.

שעה שהאם עשויה לקבל מחציות חינוך, נשים רבות יעדיפו לפתח חיי קרירה בשעה שמניחות את הקטינים במסגרות חינוך ציבוריות עד שעה מאוחרת, ונמצא שהקטינים יפסידו את טיפולה החם והמנחם של האם שהוא הטוב ביותר עבור זהותם, הרגשתם ויציבותם.

ועוד חכמים שקדו לרצות את בנות ישראל ולהבטיח להם זכויות בשעת הגירושין כדי שיסכימו להינשא, ובלשון התלמוד 'משום חינא'.

עיינן במסכת כתובות דף צז ע"ב:

"מתני'. אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנשואין - מוכרת שלא בבית דין; ר' שמעון אומר: מן הנשואין - מוכרת שלא בבית דין, מן האירוסין - לא תמכור אלא בבית דין, מפני שאין לה מזונות, וכל שאין לה מזונות - לא תמכור אלא בבית דין.

גמרא. בשלמא מן הנשואין - משום מזוני, אלא מן האירוסין מאי טעמא? אמר עולא: משום חינא, ר' יוחנן אמר: לפי שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין. מאי בינייהו? איכא בינייהו גרושה, למאן דאמר משום חינא,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

גרושה נמי בעיא חן; למאן דאמר לפי שאין אדם רוצה שתתכזה אשתו בבית דין, גרושה לא איכפת ליה".

ועיין ברש"י מסכת כתובות דף צז עמוד ב' :

"משום חינא - שיהו בעליהן לחן בעיניהן ולא ימנעו הנשים מלינשא לאנשים.

גרושה נמי בעיא חן - תקנתא דמשום חינא שהרי תקנת חכמים היא ולא מאהבת האיש הלכך מה לי אהובה מה לי שנואה".

ועיין בבית יוסף חושן משפט סימן כח המביא עניין נוסף שתיקנו משום חינא :

"וכן לכתובת אישה משום חינא מקבלים עדים שלא בפני בעל דין עכ"ל".

וכן בדרכי משה הקצר אבן העזר סימן קא :

"והרמב"ם פי"ב מהלכות מלוה ולוה (ה"ג) פסק דאם נשאת אין נזקקין לנכסי יתומים קטנים להגבות לה כתובתה דטעמא דנזקקין לכתובה משום חינא שיהא לה נדוניא להנשא ואם כבר נשאת שוב אין נזקקין, וכתב ב"י סימן צ"ו (עמ' ב טור א ד"ה ורש"י) דהכי נקטינן כי התוספות פירשו פרק הכותב (פד. ד"ה לכתובת) ופרק שום היתומים בשם ר"ח והערוך כדברי הרמב"ם ואף על גב דרש"י פירש שם (כתובות פד. ודף צז: ערכין כב. ד"ה משום חינא) בענין אחר".

וע"ע בבית שמואל סימן סו ס"ק יד :

"מכל מקום מה דסבירא ליה לר"מ דגובין מבינוני' לאו מטעם כתובה דאוריית' אלא משום חינא סבירא ליה לר"מ כן לפי זה אף למאן דאמר כתובה דאורייתא יש לומר דגובין מזיבורית".

וכן מופיע עוד בענייני כתובה בהרבה מהפוסקים להקל בה כדי שתהיה לאישה חן להינשא.

ובדומה לזה יש לעשות כל טצדקי דאפשר גם בעניין מזונות הקטינים משום חינא.

ת. פערי השתכרות.

פערי ההשתכרות בין אבות לאמהות מושפע מהקדשת הזמן לילדים.

נערכו מחקרים רבים המעידים בברור שנשים משתכרות פחות מגברים, והסיבה לכך היא הצורך האמהי שמקנן בכל אישה, שהיא אינה מרגישה עצמה שלמה שעה שילדיה ופרי בטנה נמצא בידי אחרים כגון גנים, צהרונים, אומנת, שמרטפות וכיו"ב. נמצא כי נשים הגם שפיתחו קריירה משגשגת נטשו את עבודתם התובענית כדי להמצא עם ילדיהן.

כבר כתבנו שחז"ל לא חייבו את הנשים בטיפול בקטינים בשל שידעו שיקשה עליהן לטפל ולכלכל בה בעת.

ה"ה בעת הזו שאף שנשים יוצאות למלאכתן אין בה די כדי לפרנס את הקטינים, וככל שהאם חפצה לשהות עם הקטינים צריכה היא למעט בשעות עבודתה, נמצא שביה"ד דוחף את האם לעבודה נוספת שפוגעת בקטינים ובמידת האימהות שטמונה בנפש האישה.

נמצא שהיום ישנה מעין הסכמה בין רוב הבעלים לנשותיהם שהאישה מסייעת לאיש בפרנסת הבית למרות שאינה חייבת בכך אלא דוחקת עצמה ועושה כדי שתהיה הפרנסה מצויה ברווח וגם האיש עבור זה טורח בטרחת הילדים דבר שלא עשו רובא דרובא בעבר, וכן הוא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מנהג המדינה ובשעת הגירושין ממשיכים בהסכמות הללו שהאישה תטרח ותעבוד ותשפר את רווחת הקטינים ומאידך חלקו של האיש לטרוח ולעזור ימשיך ע"י מתן דמי טיפול או חציים.

י. מלאכות שאישה עושה

עיינ בשו"ע הלכות כתובות סימן פ סעיף ו – ח :

סעיף ו: יש מלאכות שהאישה עושה לבעלה בזמן שהם עניים, ואלו הם: מטחנת, ואופה, ומכבסת, ומבשלת, ומניקה את בנה, ונותנת תבן לפני בהמתו, אבל לא לפני בקרו. הגה: מת בנה, אינה מחוייבת להניק בשכר וליתן לו השכר, וכן בנו מאישה אחרת, אינה מחוייבת להניקו

סעיף ז: הכניסה לו שפחה אחת, או נכסים שראוי לקנות מהן שפחה אחת, או שהיה לו ממון כדי לקנות ממנו שפחה אחת, אינה מטחנת ולא אופה ולא מכבסת ולא נותנת תבן לפני בהמתו.

סעיף ח: הכניסה לו שתי שפחות, או נכסים הראויים לקנות מהם שתי שפחות, או שהיו לו שתי שפחות, או שהיה ראוי לקנות שתי שפחות, אינה מבשלת ואינה מניקה את בנה. הגה: הכניסה לו שלש שפחות, או ממון, או שיש לו ממון שיכול לקנות או לשכור, אינה מצעת המטות, רק מטתו (הר"ן בשם י"מ); "א דאף מטתו אינה מצעת, רק בפריסת סדינין, ומסדרת לו מטתו שהוא דרך חיבה, וכל אישה תעשה זה אפילו יש לה כמה שפחות (טור)".

משמע דאישה שבעלה אמוד לקנות שפחות אינה חייבת לטרוח במלאכות הבית וכ"ש אם הוא אמוד לעשות עבור ילדיו מלאכות קשות של כביסה ובישול, ורק בהנקה שהוא חיי נפש חייבו אותה וגם אז עבור שכר.

נמצא שבבעל שאמיד לשכור עוזרת בית צריך הוא לשלם שכרה לאם, שהרי אף בנוואה היתה פטורה מכך, ובגרושה אם טרחה ועשתה יש לשלם לה מה שלא שילם לעוזרת בית.

וע"ע בשו"ת מהר"י בן לב חלק ב' סימן לב:

"דבגרושה אם אינו מכירה אין כופין אותה להניק ואפילו בשכר ואלו האלמנה חייבת להניק אפילו שאינו מכירה, וכמו שאמרו בפרק אלמנה נזונית (כתובות צו) אמר רבי יוסי בר חנינא כל מלאכות שהאישה עושה לבעלה אלמנה עושה ליורשיו חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו, ובהדיא תנן במתניתין בפרק אף על פי (שם נט): ואלו מלאכות שהאישה עושה: טוחנת ואופה ומכבסת ומבשלת ומניקה את בנה, וכן נמי בגרושה איכא מ"ד דאפילו במכירה נשאת לאחר ג' חדשים שאין עליה להניק את בנה הואיל ובעלה קיים, אבל כשמת בעלה אף על פי שאינה מחוייבת להניקו מכל מקום כיון שאין לו אב עשו חכמים תקנה שתניק האם, כך כתב הרא"ש ז"ל בשם רבינו שמשון הזקן, וכת' דרבינו תם והשאלות פליגי עליה, ולכאורה נראה דיש לדקדק במאי דכתב שאינה מחוייבת מן הדין אלא שעשו חכמים תקנה כיון שאין לו אב שתניק האם, אמאי קאמר שאינה מחוייבת, ומאי שנא משאר מלאכות דאמרינן כל מלאכות שהאישה עושה לבעלה עושה ליורשים, והא ודאי לאו קושיא ולא מילתא דכי אמרינן כל מלאכות שהאישה עושה לבעלה עושה ליורשים, היינו ודאי היכא דלא גבתה כתובה, אבל היכא דגבתה כתובה הדין היה נותן שלא תהיה חייבת להניק את בנה ותנשא אפילו בתוך עשרים וארבעה חדשים, אלא שחכמים עשו תקנה לולד דכיון שאין לו אב שתניק האם".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משמע דאף נשואה המשועבדת למלאכת הבית, אם הבעל אמוד אינה עוסקת בטרחת הבית אלא משרתות או שפחות, כ"ש כשהיא גרושה שאינה צריכה לטרוח עבור הילדים שחייב האב במזונותיהם ואין השיעבוד מוטל עליה, כ"ש שהיא פטורה ממלאכות הקטינים, ומה שלא הזכירו מזה בש"ס ופוסקים נראה מחמת תרתי: דבימים עברו האישה לא היתה עבידא למיגר, וכיוון שכך הטורחת עבור הקטינים כטורחת עבור עצמה, אבל היום שמשלמים מחציות חינוך לפעוטונים, לגנים ולשמרטפות, מדוע לא ישלמו לאם עבור טרחתה המרובה. ועוד, שבעבר לא היה שכר על שמירת הילדים, אלא אדרבא הקטינים היו משועבדים למלאכות הבית והיו מסייעים יותר ממה שהם מטריחים (ורבקה רועה את צאן אביה בגיל צעיר ע"פ הפשט וע"פ הדרש גיל ינקות ממש), אבל היום שדרך העולם לטרוח מאד בגידול הילדים ומפנקי טפי, ורוחצים אותם תדיר וסכיין אותם ועושים עמהם שיעורי בית ומעסיקים אותם בכל שעה ושעה, וכשהם חולים מנדדת האם שינה מעיניה ותנומה מעפעפיה, וכבר התקבל מנהג המדינה שהאישה זכאית לחלוק בנכסים הרשומים על שם בעלה ושאר זכויותיו, כיוון שטרחה בטיפול הבית והילדים וזה שכרה, מדוע יגרע חלקה משנתגרשה ועתה נושאת בעול יותר ויותר.

יא. חובת חינוך

הדבר תלוי אם האישה חייבת בחינוך דלדעות הפוטורות, האב ישלם לה מה שטורחת עבורו בחינוך הילדים וצ"ע מהו פירוש הפסוק "ואל תיטוש תורת אמך".

ועיין בשו"ע הלכות שבת סימן שמג סעיף א':

"קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו (מאיסור דאורייתא); ולהאכילו בידים, אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים; וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפי' בדברים שהם משום שבות. הגה: וי"א דכל זה בקטן דלא הגיע לחינוך, אבל הגיע לחינוך צריכים להפרישו (תוס' פרק כ"ב). וי"א דלא שייך חינוך לבית דין, אלא לאב בלבד (ב"י), וקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אף על פי שא"צ תשובה כשיגדל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין (פסקי מהרא"י סי' ס"ב)".

וע"ע במשנה ברורה סימן שמג ס"ק ב':

"אבל אביו וכו' - דאפילו לחנך בניו ובנותיו במצות הוטל עליו כדכתיב חנוך לנער על פי דרכו וכ"ש להפרישם מאיסור דמוטל על האב ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מוטל גם על האם":

וכ"כ במגן אברהם סימן תרטז ס"ק ב':

"מחנכין אותו. פי' ר"י כל חינוך קטן לא שייך אלא באב, ע"ש בתוס' (הג"מ), ומ"מ נ"ל דלא תתן להם לאכול דהוי כמאכילו נבילות בידים, ול"ד לסוכה שרשאים ליתן לו לאכול חוץ לסוכה, דהתם באכיל' אין איסור והיא נותנת לו, ומה לה אם יאכל בסוכה או חוץ לסוכה ואינה מחוייבת להכניסו לסוכה, משא"כ כאן דהאכילה בעצמ' אסור, והוי כנותנת לו נבילה, אלא כשאוכל א"צ להפרישו עסי' שמ"ג, ועוד דהתם הוי מ"ע עסי' רס"ט: מה שאין מדקדקין בזמן הזה להתענות תינוק בשנת י"ב משום דהכל לומדים והוי כחולים ועוד דסתמא חשיבי חולים [ב"ח]".

ועיין בברכי יוסף אורח חיים סימן שמג ס"ק ז', המכריע כדעת מרן כי חובת חינוך על האב בלבד, ז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"הגהה. וי"א דלא שייך חינוך לב"ד אלא לאב וכו'. כ"כ תוספות ישנים בסוף יומא (פב א) בשם רבי. וכ"כ התוס' בנזיר סוף דף כ"ח ומהר"ם בתשובה דפוס קרימונה סי' ק"ק והגהות מיימוניות הל' שביתת עשור (פ"ב אות כ) בשם ר"י. אך הרב תרומת הדשן בתשובה סי' צ"ד אחר שהביא דברי ר"י מפקפק בדבריו ופוסק להפך, דאף דאין לו אב יש לחנך לקטן במצות סוכה ואין להקל. עיין בדבריו באורך..."

...ולענין הלכה הגם שהרב תה"ד מגמגם בחירוף ר"י, מאחר שמהר"ם והגהות מיימוניות ס"ל כוותיה הכי נקטינן דאב דוקא חייב לחנך בנו".

וכן נקט בפשטות המשנה ברורה, אע"פ שהביא את דעת החקרי לב והוא יחידאה אע"פ שמסתמך על כמה ראשונים, עיין סימן תרטז ס"ק ה':

"מחנכין - ומצות חינוך לא שייך אלא באב ולא באחר ולכמה פוסקים גם באם ליכא חיובא דחינוך (אם לא למצוה בעלמא) מיהו יש פוסקים (שער הציון: עיין חקרי לב שהביא בשם הרשב"א ומאירי דיומא, וע"ע שם שהאריך להביא סמוכין גם לשיטה זו) שכתבו דאיכא חיוב חינוך גם באם".

הרי דלרובא דרובא מהפוסקים עניין החינוך מוטל על האב וכן לימוד מקצוע כמבואר בקידושין, ומשכך על האב צריכים להיות מוטלים מלוא עלויות החינוך, וכן כל מה שעוסקת האם בחינוך הקטינים בעזרה בשעורי בית וכן בהסעתם ובטרחתה של אסיפות הורים הסעות לספריה וטרחתה בקניית מוצרים וציוד לבית הספר וכיו"ב.

אולם הנוהג בבתי הדין שלא להטיל את כל העלויות על האב אלא לחלוק זאת בין ההורים וביה"ד הגדול לערעורים שעה שדחה את פסק דינו של הרוב בביה"ד בנתניה, תיק 12451751/2 נתן לכך הסבר (ההדגשות במקור):

"מנהג ה'מחציות' בהקשר זה לכאורה אין לו מקום מן הדין, אלא שאפשר להצדיקו מטעמי 'פשרה' כעין הנ"ל אם מצד האפשרות שלא כל הוצאה שתוציא האם לצורכי חינוך או רפואה (חריגים) היא אכן הוצאה שאכן נצרכת – וחיוב במחצית יש בו גם כדי לחסוך התדיינות על כל הוצאה בנפרד, התדיינות שנוקיה לשני הצדדים רבים בדרך כלל על תועלתה, ואף יש בו להביא את האם לשקול את הצורך בשום שכל ולא להחליט כי כל דבר 'צורך' הוא ללא שתישא האם בעלות החלטתה – אם מתוך התחשבות בסברה שאולי לא כל הוצאת 'חינוך' היא בגדר לימוד תורה או אומנות המוטל על האב מן הדין ובסברה שהוצאות רפואיות 'שיש להן קצבה' אולי אינן חיוב צדקה בריאכופה (ושלא כנ"ל). ועל כל פנים נראה שכיום יש מקום למנהג זה גם מצד 'מנהג המדינה'.

ג. האם לא חייבת לבשל ולכבס לילדיה וזכותה לדרוש תשלום עבור בישול כביסה וכד' ולכן אי אפשר לראות את עלות מוצרי המזון שאינם מבושלים כתחשיב אמיתי של הוצאות המזון המשולמות לאם. הטרחה בבישול גם היא מצדיקה תשלום, ועלות מזון מבושל כידוע שונה בתכלית מעלות חומרי הגלם.

ד. האם לא חייבת להסיע את ילדיה במכוניתה, אם היא עושה כן גם נתון זה צריך להיות מובא בחשבון בחיוב המזונות (והתחשיב אינו כולל רק את עליות הדלק, גם טרחה, חלק יחסי בכלאי הרכב ובעלות החזקתו בכלל וכו' צריכים לבוא בחשבון).

ה. בכל זה לא הכנסנו את המושג 'דמי טיפול' שהם עלות השגחת האם על ילדיה שכאמור אין האם חייבת בה מן הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אכן די באמור כדי לאלפנו בינה ודעת לנכון נקל שאין יסוד לראיית תשלומי המזונות המקובלים כתשלומים מופרזים על יסוד תחשיב צר של עלות מוצרי מזון וביגוד, תחשיב המתעלם מהעלויות הגלוות הרבות".

טעם נוסף שניתן לטעון הוא כמ"ש לעיל, כי האם אכן מוחלת עבור מה שטורחת עבור לדיה יוצאי רחמה מאהבתם וחיבתם, שכן דרך העולם שאם מעניקה לילדיה, אך אינה מוחלת עבור העזרה שאמור אביהם להושיט לה שעה שהיא מתמודדת עמהם רוב הזמן במאמץ סזיפי שבתנאים של העידן המודרני שוחק מאד את האם, שכן היא נדרשת להיות גם אם גם אשת מקצוע, גם אשת חברה, גם מארחת למופת, דברים שלא נדרשו מנשים בזמנים קודמים.

הנוהג אצל רבים מבני הדור שאינם נוהגים כבודרות הקודמים שהיו עסוקים רק בפרנסה, אלא עוזרים ומסייעים בטיפול בילדים רבים בנסיעות לצרכי הקטינים ואחרים בשעורי בית, אסיפות הורים, קניות, ניקיון ועוד ובמידה לא מבוטלת מעניקים תמיכה רגשית ונפשית לאם שפעמים הרבה כורעת תחת הנטל.

הטעם שנשים רבות יוצאות מביתן כדי להביא טרף למשפחתם ולסייע בעול הכלכלי. שעה שזוג כזה מתגרש הוא נוטל עמו את ההסכמות שבימי חייהם המשותפים אל מחוזות הגירושין, ובמקום לסייע בטיפול הקטינים נותן האב בחפצו ממוך תחת הקניות, הנסיעות, התמיכה וכיו"ב, האם כמו כן כיוון שסייעה לכלכלת הבית מוחלת על מחציות חינוך ובריאות ויתכן שאף מחצית מדמי הטיפול.

נוסיף ונאמר שלאם המטפלת בילדים יש קורת רוח מרובה ששווה הון רב, וזו סיבה נוספת שהאשה לא דורשת את מלוא הוצאות חינוך ובריאות ודמי טיפול אלא מוחלת על חצים, כך שיערו דיני וזקני ביה"ד בדור האחרון.

והנה בפסק דין של ביה"ד נתניה הנ"ל הביאו כמה פוסקים שלפי הבנתם פוטרים מדמי טיפול, ז"ל:

"הנחת היסוד של שיטה זו הינה שלאם אין שום אחריות מוסרית או משפטית לטפל בילדיה וממילא או שהאב ישלם לה על טיפולה בהם או שתשליכם על הקהל.

יש לציין שלא נמצא חיוב דמי טיפול בפוסקים, לא ברמב"ם ולא בטור ובשו"ע ואף מנהג בתי הדין לחייב במזונות בלבד, ומעיקר הדין אף כנגד מזונות ומדור עיקר החיוב אינו חיוב ממוך כספי, אלא האב חייב לזון ולהלביש ולתת מדור לילדיו.

כ"פ בשו"ת שופריה דיעקב ח"א סי' סה:

שהרי מן הדין אין לה אלא מזונות בעין. דמזונות אמרו ולא דמי מזונות. וכ"ה מפור' בתקנות פסק הא' ז"ל דאין חייב האב לבתו מגרושתו כ"א לשלוח לה לחם ולפתן ממה שהוא אוכל דבר יום ביומו. וא"כ כשהאם רוצה לישב בעיר אחרת שאין האב יכול לתת לה לחם ולפתן ממה שהוא אוכל דבר יום ביומו מאין הרגלים לחייבו לשלוח לה דמים. והלא האב יטעון תבא האם עם בתה לעירי ואזון את הבן והיא עמה. ואם לא יבואו עמי לעירי לא אזון אותה. ואעפ"י שיש לצדד ולו' דלסוברים שתהיה הבת אצל אמה אפי' בעיר אחרת חייב לשלוח לה דמי מזונות למקום שאמה כיון שא"א לשלוח לה לחם ולפתן. מ"מ מידי ספיקא לא נפיק אם הדין כן או לא. והמע"ה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דהיינו, האב אינו חייב לכתו אלא ממה שהוא בעצמו אוכל. ומשכך, משאינה קרובה אליו אינו חייב לה אפילו לחם ולפתן ואינו חייב בדמי מזונות חלף הלחם והלפתן, וכ"ש וכ"ש שאין חייב לשלם לאמה מה שמטפלת בבתם, ובזה אף החולקים שם מודים.

וכ"פ רבו ושאר בשרו ה"מלאך רפאל" בתורות אמת בירדוגו אהע"ז פב:

אם שלמו חדשיו וגמלתו וכו' אלא כופין אביו ונותן לו מזונות ע"כ משמע דאין מחוייב ליתן לה דמים אלא מזונות וכן פסקו בתקנות שלנו שמגורשת התובעת לבעלה מזונות בנה או בתה ממנו שאינו מחוייב ליתן לה דמים אלא לחם ולפתן ממה שהאב אוכל וכתב שכן העידו לפניו וכו' וז"ל בענין המזונות שתבעו מנשים אותם שגרשו לבנות שהיו להם מהם בהיות הבנות מג"ש ולמעלה שגזרו שלא ינתן להם דמי מזונות כלל אלא לחם ולפתן ממה שהאב אוכל וכו' עכ"ל ופשוט שמה שכתבו מג"ש ולמעלה מעשה שהיה כך היה ואנה"נ אפי פחות דמאי שנא דעכ"פ זה לא למדו אותו אלא מדברי הפוסקים שכתבו ונותן לה מזונות.

וסיים שם וכתב:

ומבואר מלשון הדין גם מהתקנה שלא חששו למה שהאישה טורחת ומטפלת בתינוק דזה מרצונה רצתה בזה ומי הכריחה לקבל עליה זה הטורח ואין הבעל מחוייב אלא במזונותיו אצל אמו דוקא ולחם ולפתן דוקא.

וכ"כ בשושנים לדוד חלק אהע"ז סט"ז, דמעל גיל שלוש אין נותן דמי מזונות אלא לחם ולפתן ממה שהוא אוכל ומתחת לגיל שלוש צריך ליתן דמים בכדי לקנות להם חמאה וחלב וכדומה ופשיטא שאינו משלם מעבר לזה, וכ"ש שאינו משלם דמי טיפול, לא דמי שמרטפות, לא דמי כביסה ובישול, ולא דמי הכנת האוכל והגשתו.

וא"כ מפשטות לשון הפוסקים אין שום חיוב לשלם לאם דמי טיפול אלא לספק להם מזונות בעין בלבד ואפילו לא דמי מזונות.

עכ"ל של הדיינים הנ"ל מביה"ד נתניה.

ומנגד ניתן לטעון דאדרבא מדעתו של השופריה דיעקב שמזונות נותן ולא דמי מזונות שבכך הוא מטיל את טורח הבישול ההכנה והמשלוח על האב ומוריד מהאם את טרחתם, אך אם יטיל על האם טרחתם יצטרך לשלם לה את דמי טירחה. ועוד שוודאי הם מסכימים שהטיפול על האב, אלא כיוון עשתה כן מרצונה הרי היא מחלה לאב על דמי טיפולם. ובוודאי שבמציאות של היום לא נוכל לומר כן, דאם בזמנם עשתה האם כן מבחירתה, היום הדבר נעשה מבחירת ביה"ד ורשויות הרווחה שמטילים על האם את גידול הקטינים מחמת שכך מסתבר להם שהוא הטיפול הראוי ביותר.

ואף אם לא נסביר כן הרשב"ש והתשב"ץ שהם מדורות קמאי והתקבלו ע"י גדולי הדיינים עדיפים. ובפרט שראינו שהטיפול מוטל על האב מוסכם מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מסקנות:

- א. בחלקו הראשון של מאמר זה עסקנו בגדר חיוב מזונות קטנים שהוא דאורייתא או ספק דאורייתא.
הראנו שמכיוון שמזונות אישה בפשטות הם דאורייתא או למצער ספק דאורייתא, והיות והרמב"ם השווה ביניהם לבין מזונות קטני קטנים לפי גרסתו בגמרא כתובות, אם כן משמע שאף הם דאורייתא או למצער ספק דאורייתא, אמנם יש אומרים שמזונות קטנים דרבנן.
- ב. בחלקו השני של המאמר עסקנו במשך זמן חיוב מזונות קטנים שהיום חיובו עד גיל 18 ותוקפו כתוקף מזונות קטני קטנים.
הראנו כי כהמשך לחיוב הגמרא במזונות קטני קטנים, תקנו חכמי הדורות האחרונים שחיובם של קטני קטנים יגדל לגילאים 15 וכן 18, ופירשו את תקנתם, שבשל הנסיבות בימינו, הרחיבו את תקופת החיוב של קטני קטנים מדינא דגמרא, עד לגיל 15 ואחר כך עד גיל 18 ולפי האמור לעיל שמזונות ילדים הם דאורייתא או ספק דאורייתא, תקנו לחייב כעין חובה זו.
- ג. בחלקו השלישי של המאמר עסקנו בשיעור דמי המזונות שכוללים גם את טירחת האם וטיפול, כדלהלן.
הראנו שמלבד מזונות, יש לתמחר גם את דמי הטיפול בקטנים, ולמעשה יש לחייב את חציים כמו שמקובל במחציות חינוך ובריאות, כך ששיעורם הוא הרבה מעבר למזונות שהם בסיסיים ביותר וכהכרעת ביה"ד הגדול לערעורים שהובאו לעיל.
עוד כתבנו שמעיקר הדין האב חייב בכל הטיפול, והטעם שכתבנו שחייב האב בחציים הוא מחמת הערכה שהאם מוחלת על חציים מכמה סיבות שהבאנו לעיל.

ניתן לפרסם החלטה זו בהשמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום כ"ב בשבט התשפ"א (04/02/2021).

הרב איתן זן בר

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה